

Светлана Бессонова

Пиал дек кайыме корно

Светлана Бессонова

Пиал дек кайыме корно

Повесть, ойлымаш-влак

Марий Эл Республик
писатель ушем
2015

УДК 821.511.151
ББК 84(2=663.2)6--44
Б 53

Бессонова Светлана (Бессонова С.А.)

Б 53 Пиал дек кайыме корно (Дорога к счастью): Повесть, ойлымаш-влак. — Йошкар-Ола, Марий Эл Республик писатель ушем, 2015. — 136 с.

Светлана Бессонова героико-влак түрлө койыш-шоктышат улят. Кажныже пиалан лийнеже, пиал дек кайыме коршыно чыламаг чыта, но кудыжо тулын волгыдыжым ужделк йӱселана да ўмыржӱ мучко то йӱратымаш тулым, то мужыр энжыан шўм шокныжым вучен ила.

УДК 821.511.151
ББК 84(2=663.2)6--44

© Бессонова С.А., 2015
© Ключкина М.Ю., 2015

МИРОН ОЧИ

Лирический повесть

1

«Москва—Йошкар-Ола» поезд Помар станцийыш кече лекме деч ончычак толын шуо. Автобус кошташ тўнгалме марте эше кок шагат наре жап уло. Сандене Очи вучашыш тўнал, мөнгө вельшкыже йолынак каяш тарваныш. Эр юалге дене ошкылан каныле. Корнат сай, Элнет марте изиш гына ок шу, асфальтым шарыме.

Кече лекме годым Очи эгер деке толын шуо. Тышан кугорно кўрылтеш. Тудым ушен шогышо кўварым эше чогымо огыл. Ончыч тыште кугу кўвар лийын, но тудым пырня дене гына чоненыт. Тудо куатле машина-влакым чытен кертын огыл — вашке шаланен. Шаланыше кўварым варажым пужен нангаеныт. Кызыт вўд пундашеш кодшо свай менте мучаш-влак гына тыште ончыч кўвар улмым ушештарат. Но тудын олмеш вашке кўртньö-бетон кўвар нөлталтшаш. Таклан огыл Элнет серыш тынар материалым конден оптеныт.

Сер тўрыш шупшыл шындыме пуш дене Очи вес мogyрыш вончыш. Шийла йолген йогышо энгерым, Элнет кок мogyрышто гўжлен шогышо ужар чодырам эше ик гана шымлен ончале да, нойымыжым шижде, тораштак огыл улшо ял мogyрыш ошкыл колтыш.

Теве тудо памаш кўвар деке толын шуо. Тиде жапыште логарже кошкымым шиже. Чемоданжым лупсан шудыш шындышат, гимнастёркыжым кудаш кудалтыш. Стаканым налын, йолгорно дене келге коремыш волыш. Памаш тўрыш волен шумекыже, эртен кодшо пагыт ушешыже возо. Шокошо кенез кечын станций гыч мөнгыжө толмо годым кеч-кунамат яндар памаш вўдым шер теменикыже йўын. Тилым шарналген, кызытат юалге вўд

дене пўжалтше чурийжым шўалтгыш да памаш вўдым тамлен-тамлен подыльо. Вара корем серыш кўзыш. Кодшо бутербродшым кочкын колтыш.

Кўшкө кўзаш тўнгалше кечын утларак ырыкташ тўнгалмыжым шижын, Очи чемоданжым кидышкыже нале да корныш лекте.

Иктаж лу минут тгч тудым орван имне поктен шуо.

— Ошкылашет тора мо? — сапкандырам кок кидше денат шупшыл шындышыжла, имне оза йодо. Тудын куптыргылышо чурийжым чалемаш тўнгалше пондаш леведын.

«Ала-кө палымыла чучеш. Кө гын ала?» — Очи шоналтыш да мане:

— Пеш торажак огыл, но эше ошкылаш логалеш.

— Ну, тугеже шич, пырля каена.

— Кугу тау, — Очи веселан шыргыжале да орванш кўзен шинче.

Имне оза тудым шымленрак ончале.

«Вет тиде Микук кугыза. Мыйжым палыш але уке?» — Очи шонгыенгым пондашым колтымыжлан көра кызытгына палыш. Шып шинчаш йөндымын чучат, тудо мутым лукто:

— Кугызай, имнет пеш писе: тайыл ваштарешат йорталтенак кўза.

— Шўктараш амал уке. Но-о! — имньыжын чынжымак писе улмыжым ончыкташ шонен, сапшым поче-поче шупшыл колтыш. — Тудым мылам у председатель пуэн. Тоштыжо имньылан нимогай тўткышым ойырен огыл.

— Тугеже, председатель вашталтын?

— Вашталтын огыл — вашталтеныт... Семьнем шонем-шонем да тыгай иктешлымашке шуам: райрўдыштө шинчыше-влак кунамже колхоз ден совхозлаште мо ышталтмым огыт уж. Теве мемнан деке председателыым колтеныт ыле. Кушеч тыгайжым пургед луктыныт: озанлыкым изиш гына кошартен ыш шукто. Мутлан, кеч имньымак налаш. Ондак колхозыштына тиде ушан вольык кўтү наре ыле. Кызыт вич-куд вуй гына кодын. А вет имне мыланна эше кунаре полшен кертеш. Теве мый шкена ял калык деч погымо шөрым эр еда фермыш шупшык-

тем. Ончыч ик-кок бидонлан көра машина дене түргыктен коштыт ыле, шергакан бензиным арам кунар йўдалатен пытареныт. А кызыт шөрүм кажне ял гыч мыйын семынак имне дене шупшыктат. Олык шудо годымат машина пурен кертдыме верыште имным кучылташ пайдале. Озанлык көргыштө тудлан паша шагал мо!

— Ну, а ындыже могай?

— Ушан-шотанла коеш, шўкташ ом тошт. Озанлыкым пала. Шкежат ялеш шочын-кушкын, мландым пургедын, колхозымат кучен кертеш, колхозник-влаккланат полшен шога... Озанлыкыштына вольык ятырлан ешаралте. Комбо ден лудыжак тебе мынярын улыт, — имне оза ял воктен кумдан шарлен шинчыше ер могырыш кидше дене ончыктыш.

Очи корно өрдыжкө ончале да өрын колтыш. «Вет ондак тыште нимогай ер уке ыле. Кузе лийын шинчын?» — семынже шоналтыш.

Тудын шонымжым палыме семын шонгыен мутшым умбакыже шуя:

— Пеш чапле ер! Пўтын колхоз дене пургедна. Чот тыршаш вереште. Но вет, калык манмыла, тыршыме деч посна пўя гыч колымат шупшын лукташ ок лий. Ну, а ынде тебе тыга-ай карп-влакым луктедена! Шөртнө колым тонн дене кучена. Адакшым сурткайыкланат йўштылашыже сай вер. Икманащ, ер кугу пайдам пуа. Колхозник-влакат ынде вольыкан лийыныт. Ондак ялыште шуко енге ушкал деч посна илен. Шөр-торыкым райрүдө гыч нумалыт ыле. А молан? Ала вольык дене почанмышт шуын огыл? Уке шол. Тидлан огыл. Ончыч колхоз могырым польш уке ыле. А ынде колхозник-влакклан шудылык верым ойыраш тўнгалыч, олымым, комбикормам пуат. Кормам кондаш машинамаат шонимет семын налаш лиеш. Сандене ялыштына вольыкат шукеме. Кызыт кажне ешыште ушкалым кучат. Кок ушкалан-влакат шагалын огытыл. Ынде ондакысе семын шөр-торыклан райцентрыш огыт кошт, а шке уто шөрыштым эллан ужалат. Южо колхозникше талук жапыште шкетынак тонн наре шөрүм сдатла. Тидыже кугыжанышланат, шканат пайдале.

— Теве толынат шуна. Сай мутланымаш корным кўчыкемда, — шонгыен сапшым шупшыльо.

— Мыят толын шуым, — Очи шыргыжале да орва гыч тёрштен вольш.

— Кузе тыге толын шуыч? — шонгыенг өрө, тудын чурийжым шымлен ончале да өрмыж дене чал пондашыжым ниялтен колтыш.

— Микук кутызай, огыда пале, коеш, тугеже поян иланш тўнгалам.

— Кеч вуюм гыч мушкыndo, ом пале. Чынжымак, тый көн икшывыже улат?

— Электрик Мироньш.

— Тугеже тиде тый Мирон Очи улат?

— Мый.

— Ну, а тыйын нерген манеш-манешым кунаре ойлыштыч. Ончыч «Увер деч посна йомын» маньш ойлышт. Вара «Таза улат, но ала-кушко, пен торашке, пашам кычал каенат» мангыч шоктыш.

— Кугызай, пашам кычал каен омыл, а кум ийлан свержерочный службеш кодынам ыле. Теве ынде уэш мөнгышкем толам.

— Пеш йөра, пеш йөра. Аватат толметым пеш вуча. Вет шочмо сурт гычет лектын кайыметлан ынде вич ият эртыш.

— Тугеже вашкерак мөнгыш миен шуман. Микук кугызай, кугу тау тылат.

Очи шонгыенгын кидшым чот кормыжтале да ял урем дене писын ошкыл колтыш.

2

Мирон Очим палашат ок лий: капше дене ачаж деч кўкшө, кумда туп-вачан, ошкылмыжо куптылго, чылт спортсменын гай.

— Теве армейский выправкет могайрак! — Очин пылышыжлан шоктен кодеш.

— Да, салтак ылышым ялысе дене от таңастаре: тушто чылажымат минут еда шеледыме. Кажне татлан тый ямде улат. Тушто ынет куш гынат, кушкат, вийым еша-

рет... — вашталтише Очим öрын ончен, пошкудыжо-влак
вс вереат икте-весешт коклаште мутланен шогылтат.

Школыш коштмо годсо йолташыжым эн ончыч кол-
хозын тун инженерже Миклай, вашлиймекыже, ондале
да уло вийжым пыштен нöлтале.

— О-о, тый чылт Онар гай лийынат. Кенеташте шы-
мат пале! Тугеже поян илаш тунгалат! — мане да, изиш
öрдыжкыла савырнен, Очим туге туслен ончале, эсогыл
тудлан йондымын чучо. — Ну вот, толын шуыч, коеш. А
ялыште кызыт у кугу походыш тарваненна — пуртусым
уэмдена! Тек пүтын туня пала: мемнан шемрокдымо кун-
демна Кубаньысе деч чапле шурным шочыкташ тунгалеш.
А тебе марлан налшаш удирем йолташыж дене коктын
улыт. Ялозанлык институтышто пырля тунемын улына.
Мемнан колхозыштак пашам ыштат: иктыже — бухгал-
терлан, весеже — экономистлан.

Миклайын удыржö тиде жапыште изиш öрдыжтырак
йолташыж дене мутланен шогылтеш ыле. Кок уппунемже
тупыштыжо мардеж дене тарванылеш. Канде платье умбал-
не нуно путырак сöралын койгыт.

Каче-влакын миен шогалмекышт, удыр-влак шыпла-
нышт.

— Маяк, тиде — мыйын эн сай йолташем, Очи. Шкат
ужат, тудо армий гыч эше монгыжö гына толеш, але,
шочмо-кушмо суртышкыжо миен, обмундированийжы-
мат кудашын шуктен огыл! — Миклай куанен пелештыш.

— Ужам-ужам. Военный еным мый пагалем. Поснак —
командир-влакым! — Маяк изиш чевергыш. Но түшкан
веселан воштылмо дене öрмалгымыже вигак пытыш. Да
тудо Очим Алюк йолташыж дене палымым ыштыш.

А кастене пырля кино гыч толыч, ончымо фильм
нерген шонымыштым икте-весештан каласкалышт. Ке-
нета Маяк Очим кидпунанже гыч нале.

— Южо качымарийым ончен öрам. Армийыште уды-
рым кидпунан гыч кучашат тунем огыт шукто, — рвезын
килшым могыр воктекше ласкан ишыктен, тудо шыргы-
жале.

— Титакан улам, Маяк. Кö кузе — ом пале, но мый

гын ўдыр ончылно шотым мудымо, шонеп моштыдымо улам, — мане Очи, тыгодым мушно деч шке вожыльо.

— Шонет, тидлан мый ўпанем!

Пычкемыште Очи Маюкын шем шинчапунжо изиш нўлтаттым шиже, а лышташ гай вичкыж тўрвыштыжў чоя шыргыжмаш сўретлалте.

3

Эрлашынак Очин колхозышто паша кечыже тўнгале. Кас марте шкенжым тыматлын кучыш, пешыжак ыш тургыжлане. А мўнтў пўртылымжў годым ушыштыже Маюк гына пўрдаш тўнгале. Эсогыл шинча ончылыжат тудо сўретлалтеш. Икымше вашлийме кас деч вара Очин ушыж гыч ўдыр ик шагатланат лектын огыл. Арам тудо шкенжым шудале: «Йолташ ончылно сўсна лияш, тудын корнешыже шогалаш сай огыл».

Очи Маюкым ужаш амалым кычалын. Но вашке нуно амал деч поснак вучыдымын коктын вашлийят.

Рушарнян эрдене эр Очи Миклай деке кайыш. Омсам тўкалтыш.

— Э-э!.. Кў тушто? — кроватишште кийыше Миклай вуйжым нўлтале. Вара, одеялжым ўрдыжкыла налын кудалтышат, кровать тўрыш кынел шинче да, шинчажым кидше дене туржын, йолташыжым ўрын ончале. — Мо тый суртводыж гай еным помыжалтарен коштат? Каныш кечынат малаш эрыкым от пу.

— Ом пу, Миклай, кеч-кузе сўрвале — ом пу. Вашкерак шўргетым муш да чий веле. Вара мутланена.

Омса воктен шинчыше колошым чнен, Миклай трусик денак кудывечыш лекте, рукомойникыш йўштў вўдым темыш да шўргыжым мушко. Вара, шўргўштышыжым нўртен, могыржым чевергымешке йыген нале. Чыла тидым окна гыч ончен шогышо Очи кычкырале:

— Молодец, шкендым армийысе семын шуарет! Ме тушто лум вочмеш йўштылына ыле. А телым могырым лум дене туржынна. А южышт нй рожышто почангыныт.

— Мылам мом чияш темлет? — йолташыжым чоян ончалын, Миклай йодо.

— Эң чаплыжым!

— Молан тунар сайынже чияш? Вет таче пайрем огыл.

— Эше могай кугу пайрем лиеш!.. Армий гыч пörтыл-мемлан вапке тылзат шуэш, а мый эше ик ганат пазарыште лийын омыл.

— «Пазарыште» манат?! Тиде сай шонымаш. Тыгай шонымаш мыйынат вуйыштем ыле. Пазар — чынжымак весела пайрем!

Эр кочкыным ышташ ышт тўнал, «Пазарыште иктаж-мом пурлына» маньыч.

Пуракан кугорно деч корангын, кок йолташ чодыра йолгорно дене ошкыл колтыш. А райрўдыш лишемшеш велеш нуно уэш кугорныш лектыч.

Пазарыште коштымшт голым, Миклай ден Очин ўмба-кышт ончалде, ик енат воктечышт эртен ок кай. Но тидлан нуно нигунарат ышт аптыране. Мўнтешла, утларак чулымынрак гына кояш тўнальыч. Да, веселан шыргыжалын, тўрлө сату ден арверым ужалаш лўмын кельштарыме левашан ўстелла воктеч вашкыде ончен эртат.

— Салам лийже, качымарий-влак! — моткочак палыме йўк шенгечын онгырла шергылт кайыш. Тыге вучыдымын йонгалтмылан кōра Очи чытырналте да верешыжак тўнын шогале, эсогыл кенеташте савырнен ончалашат ышт тошт.

— Ужат, нуно могай улыт: ковыран чиен шогалыныт да мемнан гайжым ынецтат ончал! А шке палымым мондаш сōрал огыл.

Очи савырнен шогале да, Маюкым ужмекыже, аптыранымьжым шиже. Могай мотор ўдыр! Ты кастене тидын нерген шоналтенат огыл. Шем шинчапун йымалныже шинчаже пуйто кандывуй пеледыш. А тўрвыжō...

Шкенжым кидыш налмекыже, Очи тудлан кидшым шуялтыш:

— Салам!

Рвезе ўдырын шыма кидшым, шокшын кормыжталын, шке кидыштыже иктат кучынеже ыле. Но ала-кузе копа мучаньжым гына ишыктен шындыш. Вара кидшым йолташ ўдыржылан шуялтыш.

— Ну, механик, пашат кузе кая? — Маяк ала-молан моткочак ныжылгын йодо.

— Паша? Сайын кая. Технике ўшанын ышта.

Тиде жапыште Очи Миклайын Маякым ўшаныдымын ончалмыжым да гармонь кудырла сангаже куптыргымым ужын шуктыш.

Маякат тидым шиже: шинчапунжым рошт шупшыльо да Миклайым йўштын ончале, пуйто тудлан ойлынеже: «Мылам тый кў улат? Тыге сыраш манын, ватетак омыл». Чевер шўргыжў лакемалте, тудо воштыл колтыш:

— Мый тидын нерген огыл, мый «Пашат келша мо?» манын йоднем ыле.

«Шўргыштў лаке... Калык манмыла, тыгай ўдыр, марлан лекмекеже, пелашыж дене сайын келшен илаш тўналеп», — Очи семынже шоналтыш.

— А молан тудлан паша келшылаш огыл? Тунемме паша кеч-кунамат келша, — Миклай кумыл деч посна пелентыш.

— Пеш чынжак каласыме огыл, — але марте шын шогышо Алюк мутланымашке ушныш. — Мыйын шонымаште, тунемме огыл, а йўратыме паша кеч-кунамат келша.

Ўдырын чурийыштыже тургыжланымаш шижалтеш. Чын але чын огыл каласымыжым пален налаш манын, тудо Очим санга йымачше ончале.

— А те уста психолог улыда улмаш! — тудыжо аптыраныше ўдырым порын ончале. — Чынак, йўратыме паша кеч-кунамат келша.

Маяк, йолташыжым кўраненрак ончалын, вичкыж тўрвыжым изиш куптыртылын пелештыш:

— А мом ме тыште философствоватлен шогылтына, ең-влаккан сату ужалашышт мешаена. Каче-шамыч, мемнам кеч иктаж-кушко ўжам ыле. Миклай, тидланат ушет ок сите!

Тудыжо, тыгай шыталымашым вучен огылат, ўрмыж дене вачыжым гына туртыктыш да лакироватлыме туфлыжым мўнтеш-оньыш кондышташ тўнале.

— Мыйын пеш сай шонымаш уло, — Очи поллаш вашкыш. — Ме Миклай дене коктын, эр кочкышым ыш-

тыде, мөнтгө гыч лекна. А те, мыйын шонымаште, мемнан вельште лийда. Тугеже айста икоян кашак дене пырля пурлын лектына.

— Те енын шонымыжым лудын моштеда да пагарыштыже мо улмым вошт ужыда! — мане Маяок. — Тендан тыгай чапле шонымашда мылам келша. Алюк, а тылат кузе? А тый кеч-кунамат ваштареш улат, очыни? — тудо йолташыжлан шинчажым чоян пүале.

— Мый... мылам ала-молан йондымын чучеш.

— А мый йоратыме кочкышетым заказатлем, а «Тудо кеч-кунамат келша» манын, шукерте огыл гына те шкеак ойлышда! — Миклай воштылмо йөре кельштарен калашыш.

— Психологийыште ончыко ошкылым ыштышыч! — Очи куанен кычкырале. — Счёт: икте — икте.

— Ну, сита, үдыр-влак мемнан мутланымаш дене огыт тем. Нунылан тамлыракым пукшыман! — Миклай ончычсо гаяк веселане. — Чыланат — почешем!

Кафеште кечывал кочкышым налыч. Миклай, верже гыч кынелын, буфет могырыш тарваныш.

— Тый кушко? — Маяок тудым чараш тӧчыш.

— Буфетыш! Мемнан исторический вашлиймашнам палемдыде ок лий!

— Миклай, аракам огыл, а иктаж кленча лимонадым нал, — Очи почешыже кычкырале.

Вашке үстембаке кок кленча портвейн да тынарак лимонад толын шинчыч.

— Аракатшым налаш ыжна ойло вет, — Очи йүштын вавештыш. — Кӧ йүаш тӱнгалеш?

— Кузе кӧ? Нылытын йүаш тӱнгалына, — Миклай чаркалашке темкалаш пиже.

— Ме аракам йӧршын огына йӧ, — йолташыже могырыш ончалын, Маяок пелештыш.

— Кызыт арака йӧдымӧ иктат уке — чыланат йӧугт, ме вашлийме дӧмеш гына подылына, — Миклай кидышкыже чаркам кучыш. — Айста кучыза, үскыртланен ида шинчылт. — Но кучышо иктат ыш лий, садлан чаркажым мӧнтеш үстембак шындыш.

— Ик корнын вашлийме, вес корнын унала мийыме, кумшо гана шочмо кече лүмеш подылына, а вара амал деч поснак йүаш тунгалына. Теве мемнан шофёр ден механизатор-влак кокла гыч шукушт нашадарым налме лүмеш подылыт, вара эрлашын пашаш огыт лек але пашаш мокмыр вуян мийымыштлан көра тыгай-влакым монтеш поктен колташ верештеш. Нунын верчын технике яра шога. Чын огыт мо? — Очи мутшым кошартыш.

— Чынже — чын тудо, — Миклай арака налмыжлан öкынен мане.

— Чын улде, моткочак чын, — экономистлан ыштыше Алюк тудын мутшым пентыдемдыш. — Йүшö-влак колхозлан моткоч кугу энтекым ыштат.

— Чынжымак, кызыт түрлö амал дене аракам йүаш тöчат. «Ожно пайрем годым гына үстембалне арака лийын» маныт. А моло годым уналанжат чайым гына йүктеныт. Паша жапыште яльште кызытсе семын рушгын коштшо енгым иктат ужын огыт, — Маюк титаклыме семын Миклайым ончале.

— Йолташ-влак, айста тачысе кече гыч ик чүчалтыш аракамат умшашке нигунамат огына нал: кеч сўан, пайрем але шочмо кече лийже, — Очи кангашым пуыш. — Шкенан примерна дене молымат кумылан ден шогена. Вет яра мут дене гына тиде уда койышым пытараш неле.

— А тиде арака дене кузе лияш? — Миклай кок кленча портвейным ончыктыш.

— Уремыш лекмесе, кышкалына. Тиде мемнан товатлыме мутна лиеш, — Очи чыла олмешат каласыш.

Кочмеке, чыланат уремыш лектыч. Миклай аракажым мландыш йоктарыш да яра кленчажым буфетыш пуртыш.

— Ынде корным кушкыла кучена? — Маюк йодо.

— Мый иктаж-мом налнем ыле, ала кевытланке коштын савырнена, — Алюк вавештыш.

— Мыйынат налшаш сомылем уло, — күжгö йүкшö дене Миклай пелештыш да Маюк ўмбак нойышын ончале.

— Мый гын нимом ом нал, пазарым гына ончалаш толынам. А те налнеда гын, мыят тендан деке кумылын ушнем, — ямде улмыжым ончыктен, Очи мане.

Но тудым Маюк лугыч ыштыш:

— Нимомат налаш от шоно гын, молан прилавке воктен шўкедыл шоган? Тугакат шокшо. Айда, Очи, Элнет воктеке яндар южым шўлаш каена. А тиде йōратыме мужырым, — шинчаже волгенчыла волгалт кайыш, — пазар капка воктене вашлийына.

Очи, тыгай ойым вучен огыл ылят, кенеташте агтыраненат колтыш, но куанымьже умшаж гыч шижде чараш лектын кайыш:

— Путырак сай шонымаш! Но тыгай икоян кашак деч ойырлаш сōрал огыл.

Очи Миклай ден Алюкын ўмбакышт умылыдымын ончале, но Маюк телла тудлан шоналташыжат эрыкым ыш пу, Очим кидше гыч кучыш да, «тўшкалан» шовычным рўзен, воштылмо йōреак энер деке шупшын нагтайыш...

4

— Маюк, пырля эртарыме икымше каснам шарнет? — Элнет сер тўреш шаралтен пыштыме газетеш тудын пелен шичмекьже, Очи йодо.

— Тыгай кас нигунам огеш мондалт, — вашештыш ўдыр. Тидын годым чурийже утыр чевергыш да эшеат мотторрак лие. Ик жаплан чулымлыкшат ала-кушко йомо. Качын ўбакьже ўнгышын ончалын, шке вашмутшым эше ик гана пентгыдемден, эркын каласыш:

— Саде касым мый нигунам ом мондо...

Тиде шомакым колмекьже, Очи шижде ўдыр деке пызныш да тудын кидшым шке кидышкьже нале.

Маюк ик мутымат ыш пелеште. Корангашат, кидшым мучыштарашат ыш тōчō. Мōнгешла, шкежат качын онгышкьжо вуйжым пыштыш. Ты татыште ўдырлан туге чучын колтыш, пуйто онгыштыжо Очин шўмжō кыра.

— А мый тудо кас деч вара эреак тыйым гына шонем. Пыртланат вуй гычем от лек. Але марте эреак тыйым ужаш шонен коштым.

Качын икымше гана «тый» маңмыжым колмекьже, Маюк чулымрак лие:

— А мый шкежат ом пале, могай улам. Икымше гана ужмаштак тый мылам келшышыч.

— Маюк, а Миклай мом оила? — Очи ала мыскара йöre ала чынак йодо.

Ўдыр качын ўмбақыже öрын ончал колтыш, но, тудын йўлышö чурийжым ужын, шыпрак вашештыш:

— А тудо кө тугай?

— Кузе кө: рвезе — чолга!

— Мыйын илышемлан чолгалыкше шагал. Теве тудо кызыт ала-кушто Алюк дене коштеш, а мый тудын нерген омаат шоналте. Түсдымö айдеме. Но кызыт тидын нерген она ойло.

Маюкын тыге ойлымыжым колмекыже, Очи, ик могырым, öрын колтыш, а вес могырым, йолташыж верч иралте.

«А-а, «түсдымö айдеме». Мемнан гай рвезе-влакым ўдыр-шамыч теве кузе ақлат улмаш!» — тудо семынже шоналтыш.

Очи верже гыч кынел шогале да Маюклан кидшым шуялтыш. Тудыжо рвезын чурийже вашталттым шиже.

— Ала мый вес семын каласышым. Руш-влак тыгай еным «түсдымö» маныт.

— Ну, сита! Уке гын тый чыла сай пөрьенным йөрдымыш луктат.

— Тендамат йөрдымыш луктам. Но ончыч ойлымышт огыл...

— Тыгеже пиалан лиям ыле, мыйым...

— Мо «мыйым»?

— Мыйым тый шке могыркет йөрдымыш луктат ыле гын...

— А моло нерген мый шоналтенат омыл.

Очи ўшанен, но тидын годымак ўшаненат огыл. Тыгай неле йодыш пеш вашке да вучыдымын рашемдалте. Но Маюк тудлан моткочак келша. Да тудо шижде ўдырлан темлыш:

— Маюк, айда тачак!

— Очи, тый мыйым йөршын öрыктарышыч, ала мый тылат мыскарам гына каласышым.

Очи ден Маюкын кудалтен кайымекышт, Миклай ден Алюк кевытлашке миен коштыч, мо кўлешым наледышт. Чыла сомылым шуктымекышт, пазар капка деке пёртылыыч да икмагал йолташыштым вучен шогылтыч. Но вучен ышт шукто. Сандене мөнгө велыш коктынак толаш лектыч. Когыныштынат кумылышт волышо. Иктыже ушыж дене Очим шудалеш, а весыже — Маюкым.

— Могай ияже тудым, вич ий эртымеке, ялыш шүкен кондыш, — Миклай пуштыланен ошкылаеш. — Кодам ыле эрелан сверхсрочныеш. Тушто ўдырым муын кертын огыл мо? Толмыж дене чыла пашам локтыльо. Эше йолташ маналтеш. Ме Маюк дене коктын шошым, пасу пашам пыттарымеке, сўаным тарваташ шоненна ыле. Ынде тудыжат Очи дене гына пўтырыльлеш. Но, Мирон Очи, чыталте, коклаш пурыметлан эше өкынаш тўнгалат.

— Ну, Маюк, айдеме отыл улмаш, — Алюкат йолташыжлан сырен. — Шкеак тарватен конда, а вара мемнан деч шылын коштыт. Тидым палем гын, вер гычат ом тарване ыле.

Мөнгыжө толмекат, Мирон Очи Миклайын ушыж гыч ыш лек. Ятыр жап тудо йолташыжлан ўчым шуктымо нерген шонкалыш, но нигузе шонен ыш му. Вет Очи аракам умшашкат ок нал, эсогыл гаражыштат йўшө енгым чытен ок керт, тугайым технике лишкат ок намий. Шке пашажым вич парняла пала, армийыштат механикланак ыштен. Кечым ок коло.

— Но нимат огыл, калык манмыла, «Илена гын, ужына», садикте иктаж-могай шотым муына, — пытартышлан Миклай мане.

6

Эрдене гаражыш мийымекыже, Очим эше капка воктенак Миклай чарен шогалтыш.

— Палет, Очи, — сырымыжым шылтен, порын кояш төчен, тудо мане, — «Сельхозтехнике» райобъединенийн тиде кечылаште шапаш ужашлам конденыт. Тушко миен толашет логалеш. Шкат палет, кызыт кажне шагат

шерге: вашке уржа-сорла жап толын шуэш, а ме шапаш ужаш укелан кӧра эше комбайн-влакым олмыктен пыта-рен огынал. Кужун ит юватыл, чымалт веле.

Очиат, диспетчерскийыш пурен, путёвкым да моло күлеш кагазым нале да вигак корныш тарваныш.

«Сельхозтехнике» марте иктаж нылле менге наре лиеш.

«Шагат каяш күлеш, шагат тушто лияш, шагат толаш эрта, — Очи семынже шоналтыш, — кум шагат гыч то-лын шуам».

Кугорныш лекмеке, тудо писынрак кудалаш тӱнгале. Шапаш ужаш деке колтымылан куанен веле. Уке гын эре гаражыште почанме дене машина дене кудалышташы-жат мондет. Адакшым ош тӱняште коло кум ийым илен гынат, эше шке районжым огешат пале, манаш лиеш. Ончыч школышто тунемын. Лу классым пытарымекыже, вигак ял озанлык техникумыш каен. Механикын диплом-жым налмыж почешак армийыш налыт. Мӧнгыжӧ эше шукерте огыл гына пӧртылын. Толмыж деч вара военко-матыш гына учётыш шогалаш миен коштын да тентече пазарыште лийын. Таче икымше гана мӱндыр корныш лектын. Вершӧр палыдыме гынат, йомын коштмо деч лӱдшаш уке — корно икте гына.

«Сельхозтехникиш» Очи шонымыжо семынак шагат наре гыч миен шуо. Тынарак жап шапаш ужашым налаш да нумал верандаш эртыш.

— Ну, ындьжым слесарь-влаклан вучашышт шукак ок код, — мӧнтӧ вельш толаш лекмекыже, механик ку-анен пелештыш. — Тӱн инженер йолташ, сомылым жа-пыштыже шуктыммо лиеш!

«Техполыш» машина корно дене икшырымын кудалеш. Теве тудо, лап верым эртен, тайыл ваштареш кӱзаш тӱнгале. Тиде жапыште ончылно автобус койылалтыш. Тудо эркынрак лапышкыла вола. Но изиш лиймеке, пурла мо-гыр дене кудалше автобус вучыдымын шола могырыш-кыла пураш тӱнгале. Тыгодым Очи онжо дене руль ѳмбак йӧрлшӧ шофӧрым тогдайыш. Умбакеже чылажат икмы-няр секунд коклаште лийын кайыш. Рвезе тыманмешке машинажым шола велке савырале. Тудым корнылан то-

реш шогалтен гына шуктыш — автобус толын керылте. Очи машина гыч төрштен вольш да вигак автобус деке куржын мийыш. Кабин омсам писын почо да, шофёрым өрдыжырак коранден, руль воктек шинче. Автобусым эркин шентек чактарыш, вара икшырымын лап верыш волтен шогалтыш. Тунам гына пассажир-влак могай энтек гыч утлымыштым пален налыч да палыдыме шофёрлан таушташ тўнгальыч. Очилан машинаж дене мөнтеш «Сельхозтехникыш» каяшыже вереште. Тушеч телефон дене «Вашкеполыш» машинам ўжө, милицийыш да автопредприятийыш увертарыш. Вара толмыштым вучаш пиже.

Тыгай туткар деч вара Очи колхозышыкыжо касвелеш гына толын шуо.

Тўн инженер Очим йўштын вашлие:

— Але марте кушго йомын конгыч? — тудо торжан йодо. — Кечывал деч ончычак толын шушаш ыльыч. Тылат верч слесарь-влак пел кече утла яра шинчылт эртарышт. Комбайн-влак олмыктыде шогат. Ешартышлан «Техполыш» машинам изиш гына строй гыч луктын отыл. А эше механик маналтеш.

— Мый, — Очи ала-мом ойлынеже ыле.

Но Миклай лугыч ыштыш:

— Мылам тыйын умылтарымет огеш күл. Тугакат чыла раш. Мый кызытак председателылан күлеш кагазым возен намием. Тачысе кече гыч тый механик отыл. А машинам пудыртыметлан мутым кучаш тўнгалат.

Очи шиже: Миклай вараш кодын толмылан да машинам эмгатымылан веле огыл, тыгак Маюкшым шупшыш налмыланат сырен. Сандене тудо тетла ик мутымат ыш пелеште. Машинажым, ястарен, верышкыже шогалтыш да мөнгыжө лектын ошкыльо. Корнышго гына мўшкыр шужымым шиже. Вет таче эше умшашкыже шўраш пырчымат налын огыл.

7

Эрлашын Очи вигак правленийыш ошкыльо. Мийымашешыже, председатель верыштыже ыле. Пөлемыш пурен шогалмекыже, Очи тудын кидыштыже кагаз лашты-

кым шекланыш. Механикым ужын, председатель кагазшыным үстембак пыштыш да, верже гыч лектын, тудын дене саламлалте, вара мане:

— Лачак тый күлат ыле, йөра, шке тольыч.

Ты шомакым колмекыже, Очи вигак шиже: тиде моло огыл, а Миклайын пашаже.

— Ну, кузерак гражданкыште илымаш-шүлымаш? — председатель йодшын койо.

— Вуйшияш амал уке.

— Тидыже пеш сай. А пашат кузерак кая? Комбайн-влакым кунам олмыктен пытареда?

— Такшым кая. Тенгече шапаш ужашым кондышым. Иктаж лу кече коклаште олмыктымо пашам мучашке шукташ шонена.

— «Кая» манат, теве тун инженер вес семын воза, — мане председатель да Миклайын возымо кагазшыным лудаш тунгале. Лудын чарнымекыже, йодо. — Ну, а ынде мом каласет?

Очи кузежым-можым чыла радамын ойлыш да пытаргышлан мане:

— А ынде кузе лияш — шке паледа. Механиклан ом йөрө гын, мый слесарьланат, шофёрланат, механизаторланат ыштен кертам.

— Ну-ну, угыжым ит моктане. Ужыда, слесарьлан, шофёрлан, механизаторлан ыштен кертеш. А механикшылан кө ышгаш тунгалеш? Тыйым иктат корандаш ок шоно. А умылен налде ок лий. Молан чыла тидыжым тун инженерлан тенгечак умылтарен огыдал?

— Тудо мыйым колышташат ыш тунгал.

— Да, Миклайын тыгай койышыжо уло. Сайын умылен налде, еным вигак лавыраш тошкаш ямде. Но тый вуетым ит саке. Шке пашатым умбакыже ыштен шого. Польш күлеш гын, тол, йод. Полшена. А Миклай дене мый тачак мутланен налам. А тый такшым молодец улат улмаш, öрын шогалын отыл. Машина шотышто гын пешыжак ит ойгыро. Тунжө, ен-шамычым утарен коденат. А машинам олмыктена.

Машина-трактор паркыш мийымекеже, Очи молгу-

намсе семын диспетчерскийыш ыш пуру, а вигак мастерскойыш ошкыльо.

8

Икмыняр кече эртымеке, кечывал лишан Очим тун инженер диспетчерскийыш унын пуртыш.

— Очи, нелеш ит нал, — тудо порын кояш точен мане. — Мый тунам тыйым, шыде пушем дене умылен налде, арам вурсен кышкенам. Вараш кодын толмет ынде чылалан раш. Теве ончал, тыйын нергенет районьсо газет таче мом воза.

Очи кидышкыже газетым налде да «Энгекем коранден» манын возыман вуймутым ужо, но текстшым лудашыш тунгал.

— Монтгыштö лудам. Кызыт ом ярсе: комбайным олымкытман, — тудо вашештыш да диспетчерский гыч вашкен лекте.

Вашке кечывалат шуо. Очи, гараж пашаен-влакым машина дене столовыйыш ужатен колтымекыже, монтгыжö каяш тарваныш. Такшым тудо шкежат кочкаш нунын дене пырля коштеш. Но таче аваже кечывал годым сснанге-влаклан пукшаш шуден, «Шыл комбинатыш колташ таче вольыкым висаш тунгалына, кечываллан толын ом керт» манын. А нунышт изи йоча гаяк улыт, пукшыде ок лий — вашке шужат. Сандене, монтгыжö толмеке, эн ончычак сснанге-влакым пукшыш, вара шкеже кочкаш шинче.

Монтгыштыжö шуко ыш юватыл гынат, Очи гаражыш паша тунгалме деч вич минут ончычрак гына толын шуо. Слесарь-влак эше огыт кой. «Кушан йомыныт? Тыгай годым столовый гыч эре толыт ыле. Ала мастерскойышто улыт?» — механик семьже шоналтыш да пашаенже-влакым кычалаш кайыш. Мастерской омсам почмекыже, нерышкыже вигак арака нуш керылте. Слесарь-шамыч чыланат тыште ыльыч. Нунын коклаште апшат ден сварщик-влакат улыт.

— А ме кечывал кочкышым тыштак ыштышна, — нунын кокла гыч иктыже мане.

— Ужам, кузе ыштеда, — яра кленча-шамычым ончалын, Очи пенгыдын пелештыш.

— Механик йолташ, ида вурсо, ме кочмо деч ончыч аппетитлан гына изиш подылна, улыжат кок кленчам гына, — тудо рвезак мыскарам ышташ тӧча.

— Тидын нерген вара мутланена, а кызыт чыланат пашаш марш! — Очи тугак пенгыдын каласыш да комбайн шогымо могырыш лектын ошкыльо. Тудын почешыже чыланат веран-верышкышт шаланен пытышт.

Вашке гаражыште уэш кӱртньӧ йӱк шергылташ тӱнале.

Паша деч вара Очи гараж пашаен-влакым чылашты-мат пырля погыш.

— Те, ужамат, туп йоммем веле вучеда улмаш, — тудо мутым лукто. — Мый вет тендам столовыйыш ужатен колтышым, а те кечывал кочкышым тыште ыштеда. Столовыйжо пашам ок ыште мо?

— Ышта, — апшат Васлин йӱкшӧ шоктыш.

— Ышта гын, молан кочде пӧргылын улыда?

— Ыжна шукто. Лач пашадарым пуат ыле. Кассе воктен шогылт эртарышна. Сандене кевытыште «сухой паёк» манметым гына налаш логале. Вараш кодмо деч лӱдна.

— А кленчаже молан?

— Пашадар налме лӱмеш. Ме паша деч вара гына изиш подылаш шоненна ыле. Но...

— Но мыйын укем дене пайдаланен, паша жапыштак подылаш шонышда. Туге?

Вашеш иктат ыш пелеште. Ик жаплан чыланат шып лийыч.

— Очи изай, те аракам йӧршын огыда йӱ мо? — эше шукерте огыл гына сварщиклан тунем толшо Ольош кенета йодо.

Механик вигак ыш вашеште. Икмагал ссмынже аламом шонен шогыш. Чурийжат ойган тӱсым нале. Но шып шогаш сӧрал огыл.

Очи тидым шиже:

— Уке, умшашкемат налын омыл, — мане вара. — А паледа, молан? — Но нигӧ ыш вашештат, тудо мутшым умбакыже шуйыш. — Мый эше изиэм годымак, «Аракам

нигунам ом йў» манын, мутым пуэнам. Молан манаш гын, аракалан верчынак ачам ўмыр лугыч колен. Тидын нерген те, очыни, шкежат паледа. Тунам эше тудо мыйын ийготаш гына лийын. Ачам колхозышто электриклан ыштен. Аракам йөршын йўын огыл. Но икана... мыйын шочмем кечын куанымыж дене, йолташыжын мутшым кольштын, паша деч вара тудын дене пырля ик чарка ош аракам подыл колтен. Йўдымө енлан тидат руштмеш ситен. Лач тиде жапыште ўчим ыштыме семын фермыште электричестве йören. Ачам йўшывуя тушко экшыкым корандаш каен. Трансформаторышто пургедмыж годым ала-кузе токыш верештын. Тыге авам дене коктын тулыкеш кодынна. Ачам ден авам икте-весьштым моткоч йöратеныт. Сандене авам, коло ияшак марий деч посна кодын гынат, тетла весылан марлан лектын огыл. Изиш кугурак лиймекем, авам мылам ачамын кузе колымыж нерген каласкалыш. Тудын шомакше чонешем ўмырешлан шынген кодын. Тунам мый авамлан «Аракам нигунам ом йў» манын пелешгышым. Вет арака огыл гын, тендан семынак мыйынат таче ачам, а авамын йöратыме марийже лиш ыле.

Очи мутшым кошартыш да шып кольшт шинчыше пашаенже-влак ўмбак, мом шонен шинчымыштым пален налаш төчышыла, шымленрак ончале, вара мутшым тыге кошартыш:

— Теве аракат айдемым кушко шуктен. Тетла мый тыландан нимом ом ойло. Изи йоча огыдал. Вуй йырда сайын гына шоналтыза: ончыкыжымат арака дене вуйдам ангыртараш шонеда але тачысе кече деч вара тиде аярым умшашкыда нигунам огыда нал да пиалан айык илыш дене илаш тўналыда. Но иктым шижтарем: тылеч вара кө пашаш йўшö толеш але гараж көргыш арака кленчам конда, тек тунам тудо шканже öпкела. Тыгай енлан тетла мемнан коклаште вер ок лий.

9

Ынде арня шуэш, Очи Маюкым ужын огыл. Ўдыр верчын йолташыжын сырымжым пален налмекыже, кас-

тене уремыш лекмымат чарныш. «Тек Маяок ден Миклай коктын сѳрасат да уэш келшаш тўнгалыт, — семынже шонен. — Тетла мый нунын коклашкышт ом пуру». Но ушыж дене тыге шонен гынат, шўмжѳ йўдшѳ-кечыже Маяок верч йўлен, тудын деке шупшын. Йўд еда йѳратыме ўдыржѳ омешыже кончен.

Теве тачат Очи ондакак малаш пурен возо. Но омо уке. Икмагал тудо вакшыште почан кийыш. Но тетла киен туркен ыш керт. Мѳнгеш кынеле. Вургемжым чийыш да уремыш лекте. «Маяок мыйым, очыни, монденат шуктен, — шоналгыш. — Ала Миклай дене коктын кызыт иктаж пычкемыш лукышто мужыр кѳгѳрченла шинчылыт». Тидын годым рвезын чонжылан моткоч йокрокын чучын колтыш. Тудо капка ончычшо эңер дек ошкыльо.

Тылзе волгыдо дене Элнет вўд шийла йолген йога. Очи тура сер гыч йолгорно дене вўд воктек вошыш. Тораштак огыл вўдуа воктен тентыл уло. Тушто кодшо рушарнян Маяок дене коктын касым эртареныт. Вес кечат тыштак вашлияш ойым пидыныт. Рвезе вўдуа деке тарваныш. Тушко икмынар ошкылым миен шумо леч ончыч кенета чарнен шогале. Шинчажлан тентылыште шинчыше ең перныш. Мешаяш огыл манын, мѳнгеш савырныш. Но лач тидын годым пылышыжлан моткоч палыме йўк шоктыш:

— Очи!

Рвезе вўдуа деке куржын мийыш:

— Маяок! Тиде тый? Ўмылыштѳ шинчет, да кенеташте шыMAT пале. А мо шкетын улат?

— Тыйже йомынат гын, кѳ дене лиям?

— Мый шонышым... — Очи эше ала-мом ойлынеже ыле, но Маяок лугыч ыштыш:

— Мом шонышыч?

Рвезе кенеташте нимом пелешташат ѳрѳ. Оккўл шомакым тарватымыжлан шкенжым ушыж дене шудалынат нале. Но мутым лукмо гын, мучаш марте ойлыман — ўдыр вашмутым вуча.

— Мый шонышым те Миклай дене коктын улыда, — тудо ѳрынрак мане.

— Ўдырым шке велкет савырен кертгынат да ынде вош-

тылнет гына. А мый кас еда тышке лектам да ораде гай толметым вучен шинчылтам, — Маяок нершовыч дене шинчажым үштылале.

Очи ўдырын вачышкыже кидшым пыштыш:

— Маяок, нелеш ит нал, мый тыйым воштылаш шонен омыл. Мый шкежат йўдшө-кечыже тыйым гына шоненам, тыйым ужде йўсланенам.

— Тугеже молан таче марте толын отыл? Вет ме кас еда тышан вашлияш ойым пидынна ыле.

Очи Миклай дене когынышт коклаште келшыдымаш лекме нерген Маяоклан ойлаш шонен огыл ыле, но ўдырлан вачешташ вес шомакым ыш муат, кузежым-можым чыла радамлен пуыш. Адакшым тудо шойышташ тунемын огыл.

— Теве кузе улмаш! Мо, шонем, Миклай уэш воктенем шўрангышташ тōча. Тый мыйым мōнгеш тудлан тушкалтен пуынет улмаш. Мылам шке йолташыжым лавыраш тошкаш тōчышō да шкеж нерген гына шонышо айдеме огеш кўл, — Маяок качыш вачышкыже вуйжым пыштыш.

— Тетла мый тыйым нигунам нигōлан ом пу, — Очи товатлыме семын мане да ўдырым шыман ондале.

10

Эрдене Очи пашашке кумыл нōлтшō ошкыльо. Сай кумылым тудлан ўдыр танже пōртылтен. Вет Маяок тудым йōрата. Тенгече кастене гына тидым раш умылыш.

«Эх, ораде улам вет, — Очи семынже шкенжым шылтален нале. — Арня наре шкеже йўсланен коштым да ўдырым орландарышым. Маяокын огыл, а мыйын тудын лекмыжым вучен коштман ыле».

Шонкален кайымыж дене гаражыш миен шумыжымат ыш шиж. Молгунамсе семынак ончыч кудывече йыр ончал савырныш, вара диспетчерскийыш пурыш.

— Ну, механик йолташ, пашат кузерак кая? — пурен шогалмекыже, тўнг инженер вигак йодо. — Комбайн-влакетым вашке олмыктен пытарет?

— Эрла пытараш шонена. Паша шукужак кодын огыл.

— Тугеже пытарашак тыршыза. Ялозанлык управлений гыч кажне кечын тидын нерген йодыт.

— Ида тургыжлане, тўнг инженер йолгаш, сомыл жапыштыже шуктыммо лиеш! — Очиат йолтапыж семынак салтак годсыжла вашештыш, пуйто нунын коклаште ни-могай уто-сите лийын огыл, да, диспетчерский гыч лектын, мастерскойыш ошкыльо. Тиде жаплан пашаенже-влак чыланат толыныт ыле. Очи нуным веран-верышкышт шогалтыш, а шкеже паша пөлемышкыже шапаш ужашлан кайыш. Но изиш лиймеке, тушеч вашкен лекте да диспетчерский могырыш куржо. Миклай эше туштак ыле. Вучыдымын толын пурышо ошемше чуриян механикым ужын, тудо öрын йодо:

— Мо лийын кайыш — түсетше пеш ошемше?

— Шапаш ужаш...

— Мо шапаш ужаш?

— Шапаш ужаш йомын.

— Кушеч? Кунам?!

— Паша пөлем гыч. Очыни, йүдым. Тентече кастене кайымом годым чыла верыштыже ыле.

— Кузе пөлем гыч?

— Шкат палет, тентече кладовшикым паша гыч вигак больницыш ужатышна. Кайымыж деч ончыч мый комбайн ден трактор-влакым олмыкташ ситыше шапаш ужашым пөлемешем налын кодышым. Кө пала, кунам тудо уэш пашаш лектеш. Аппендицит дене пеш кужунжак огыт кучо гынат, иктаж лу кече нарыже садикте почан эртара. А тиде жапыште шапаш ужаш деч посна ме мом ышташ тўнгалына ыле.

— Шуко йомын мо?

— Ик шапаш ужашат кодын огыл.

— Көгöным шалатен пуреныт, але суралаш монденат?

— Көгөн верыштыжак, суралыме кеча.

— Тугеже кузе умылаш: көгөн верыштыже суралыме кеча, а шапаш ужаш уке.

— Тый маннет: шапаш ужашым мый шолыштынам?

— Кө шолыштын — тидым ОБХСС рашемда. Мыйым весе тургыжландара: комбайнетым мо дене олмыкташ

тўналат? Эше шукерте огыл «Эрла олмыктен пытарена» манын, моктанен шогылтыч. «Моктанышын мокшыжо шелеш» маныт. Теве тыйынат мокшет шелын кайыш.

Ындыже Очинат шыдыже тўжвак лекте:

— А шкеже молан але марте олмыктен отыл? Комбайным уржа-сорла лишемшаш велеш огыл олмыкташ тўналман, а шурным поген налме почешак, ачален, верышкыже шогалтыман.

— Шапаш ужаш лийын огыл — вот молан. Ну, йора, тый денет ўчашен шогылташ жапем уке, лу шагатлан ял озанлык управленийыш миен шуман. Комбайным олмыктен шуктыдыметлан кўра теве таче мылам мутым кучаш логалеш, — мане да «Полевая столовая» манын возыман «Москвич» дене, гараж гыч лектын, райрўдў могырышкыла кудале.

Очи, нимом ышташ ўрын, диспетчерский ончылан шоген кодо.

11

Ялозанлык управленийыште пашам пытарымеке, Миклай вигак милицийыш кудале. Милиций райисполком деч тораштак огыл, сандене тушко вашке миен шуо. «ОБХСС начальник» манын возыман кабинетым мумекыже, омсам шотшылан тўкалтыш да, кўргў гыч вашештымым вучен шуктыдеак, пўлемыш пурен кайыш.

Ўстел коклаште шинчыше капитан погонан офицер тиде жапыште телефон дене мутлана ыле. Мутланымыж коклаштак тудо пурышо енлан пўкеныш шинчаш кидше дене ончыктыш. Миклай ваштарешыже миен шинче.

— Мый тендам колыштам. Мом каласынеда? — трупкам пыштымекыже, офицер палыдыме ег деч йодо.

Шкенжын кў да кушеч улмыжым каласынат, Миклай, он кўсенже гыч луктын, кокыте тодылман кагазым тудлан шуялтыш. Капитан кагазым кидышкыже нале да тушто возымым семышже вашкыде лудаш тўнале.

— Тиде эше шукерте огыл гына пассажир-влакым колымаш деч утарыше механикет огыл мо? — лудын пытарымекыже, тудо йодо.

— Тудо.

— Ала тыгай айдеме шояк корныш шогал кертын? Ала-мо ўшаныме ок шу.

— Но шапаш ужаш йоммо нерген тудо мылам шке ойтыш.

— Тидлан витак тудым титаклаш ок лий, ала иктаж вес ең шольштын.

— Өрдыжъен лиеш гын, омсам але көгөнөм шалата ыле. Йүд оролат шольштшо енгым ужеш ыле.

— А тылеч ончыч тыгай туткар лиеден мо?

— Мый дечем ончыч лийын але уке — каласен ом керт. Но мыйын тўн инженерлан ыштыме жапыште тиде икымше азап.

— Тутеже механикетын гына пашаже манын шонедат?

— Кузе шонем — мый уже каласышым, а мучаш марте рашемдаш тендан пашада. А мыйын жапыште увертарысем лийже. Кычал огыда му гын, садак мутым механик кучышаш. Тудо шапаш ужашым кладовщик деч документ почеш налын, тудынак паша пөлемже гыч йомын.

— Ну мо, кычалаш тўнгальна. Кызытеш, чеверын! — ОБХСС начальник верже гыч кынел шогале да Миклайлан кидшым шуялтыш.

12

Очин паша пөлемже гыч шапаш ужаш йоммо нерген увер тиде кечынак ял мучко шарлыш. Ең-влак тўрлө манеш-манешым ойлышташ тўнгальыч. Танжын могай энтекыш логалмыжым пален налмекыже, Маюкым тунамак ойго авалтыш, тудын паша ыштышаш кумылжат йомо. Очин ару чонан улмыжлан ўшана гынат, шўмжө ала-молан вургыжеш. Танжым ужын, чылажымат вашкерак пален налнеже. Но тыгай годым ўчым ыштыме семын жапшат пеш эркын эрта. Маюк паша кече пытымым ныкше вучен шуктыш. Очим ужаш манын, мөнтгыжө пörтылмыж годым дўмынак изурем дене тольо, но танже эше паша гыч толын огыл, векаг: мөнтгыштыжө лиеш гын, почто яшлык гыч газет-влакым налеш ыле. «Ала вашлиймаш-

кыжат ок лек», — үдыр ойгырен шоналтыш. Тиде шоны-
маш кас марте ушыж гыч ыш кай.

Но Маяк арам тургыжланен. Очи тудын мийымыжым
рүмбалганш тўнгалме годсекак Элнет воктене вучен шоген.

— А мый «Таче йөршын от лек» шонышым, — таг-
жым ужмеке, үдырын чонжылан ласкан чучын колтыш.

— Кузе тыге «Ом лек», вет ме «Кажне кастене тышан
вацлияш» ойлен келшенна. Мый шкеже, «Тетла от лек»
манын, толмешкет тургыжланышым.

— Очи, молан тыге ойлет? — үдыр шўлыкане.

— Кузе молан? Вет мый таче ворыш лектынам. Мик-
лай уже мыйын ўмбақ возыман вуйшиймашым милиций-
ыш намиен пуэн. Тыгай уверым пален налмет деч вара
«Мый дечем йўкшет» манын шонышым.

— Очи, мый лач тидын нергенак тый дечет йоднем
ыле. Шапаш ужашыже кузе йомын?

— Мый шкежат өрынам веле. Өрдыжьен шолышташ
пура гын, садикте орол кидыш верештеш ыле. Тудын ов-
чарке пийже йўдвошт кудывече көргыштө кудалыштеш.
Орол тыгай-тугайым колын огыл. Адакшым өрдыжьен
шапаш ужашын пөлемыштем улмыжым кузе пала, вет
тудым тентгече гына кладовщик деч налын коденам.

— Мыйын шонымаште, тиде молын огыл, а Миклай-
ын пашаже. Тудо «Ўчым шукташ» шонен, тыге ыштен.

— Мый шкежат тыгак шонем. Но тидым кузе палет?
Кучыдымо еным «шолынгышо» огыт ман. Кеч иктаж-кө
ужшо лиеш ыле гын, тиде вес паша.

— А оксаш савыраш гын, куту шийвундаш йомын мо?

— Иктаж вичшўдө тентгешкыже шуэш.

Маяк иктатлан шыпланыш, ала-мом шонен шогыш.

— Очи, а тиде оксажым шке кумылын колхоз кассыш
пөртылташ гын, — вара тудо мане, — тунам ала делажы-
мат петырат ыле.

— Маяк, мом оккўлым ойлыштат. Ала ОБХСС кычал
муэш. Огеш му гын, чынак, тўлаш верештени, вет шапаш
ужашым мый шке выписатлен налынам. А кызытак тўлем
гын, «Шкеак налын улмаш, сандене оксам вигак пөртыл-
тен» манын кертыт.

— Да, тидыже чын, — үдър келгын шүлалтыш.

— Мыйым тылеч коч тебе мо тургыжландара: ала-көн шакше пашажлан көра комбайн-влак олмыктен пытары-де шогат. Вет эрла чыла пашам мучашке шуктена ыле.

— Ынде чыла тиде мо дене пыта, Очи? Мый тыйын верч лүдам веле.

— Жап деч ончыч молан шкем арам туржаш. Тебе, ужат, чылажат сайын эрта. Айда таче тетла тидын нерген огына ойло. Ончал йырет — йүдшө могай волгыдо, тымык! Энерыште тылзыже кузе иеш! А ме, пүртүсын сынлылыкшым ужде, кунар жап шогылтына. Мемнан шичмынам вучен, тентылжат, очыни, ноен пытыш.

Коктын вүдуа воктек миен шинчыч.

— Очи, ончо-ончо, тылзе могай сөралын коеш! Пуй-то тудо кава гыч Элнетыш лүмынак йүштылаш волен!

— Тудо мемнан деке кумылнам нөлталаш толын, — вашештыш каче да үдырым шыман ондале.

13

ОБХСС пашаен-влак икмынар кече почела колхозыш толын коштыч. Тиде жапыште шагал огыл ег деч йодышт налыч, эсогыл Очимытын суртыштышт обыскымат ыштышт, но туге гынат шапаш ужашым кычал ышт му. Кө пала, Микук кугыза огыл гын, ала нуно тыгак нимо деч посна ярагида лектын каят ыле да Очилан арам тынар оксам тўлашыже логалеш ыле. Но Микук кугызан Очымт деке вучыдымын миен пурымыжо чылажымат веран-верышке шындаш полшыш.

— Кө тыште эн кугуракше? — пörтыш пурен шогал-мекыже, тудо пенгыцын йодо.

— Кугуракше мый улам, кочай, — капитан званиян-же вашештыш. — Мом каласынеда?

— Те молан кызыт титакдыме егын суртыштыжо обыскым ыштеда, ушан-шотан рвезын лүмнержым волтеда?

— Кочай, мемнан дене прокурор семын мугланет?

— Сай егымат вор деч ойырен огыда мошто гын, тендан дене эше кузе мугланаш? Паледа, кө тугай Очи? Тудо армийыште шке кумылын кум ий утым служитлен,

мөнтгыжō толмо почешак геройлыкым ончыктен. А те тыгай айдемын суртыштыжо кычалыда. А шолыштшыжо тендам парня йырже кондыштеш.

— Кочай, ала те шолыштшым паледа?

— Палем шол, садланак толаш вашкышым.

Пөрткөргыштō улшо-влак чыланат Мнук кугызан үмбакеже öрын ончал колтышт.

— Кō тугай? Каласе писын! — капитанат палынеже.

— Каласкалыктыме годым огыт вашкыкте. Тидымат огыда пале, коеш, а эше милицийыште ыштеда. Мый сейчас кузежым-можым чыла радам дене каласкалалаш тунгалам, а те ойлыдем ик мут кодыде возен налза. А ынде колыштса. Тиде кугарнян касвелеш лийын. Мый, Элнет гыч колым кучен, мөнтгышкем пöртылам ыле. Ошкылам семынем чодырасе йолгорно дене тамле южым шүлалтен, кайык мурым колыштын. Ончыч нимо тыгай-тугайым шым шиж. А ялыш шушаш велеш чодыра коклаште легкой машинам тогдайышым. А воктеныже кō шогылтеш, шонедат? Мемнан тунг инженерна. Шала кийылтше пушенте укшлам ораш чумыркала. «Мом ынитет» манмылан тудо тыге вашештын: «Чодырам түрлө тор деч эрыктем». Тылеч ончыч тудым чодыраште ик ганат ужын омыл ыле гынат, «Инженерна чынжымак нүртүс верч тыршаш тунгалын» шонышым. Таче гына мылам чыла раш лие: тунам тудо чодырам огыл тор деч эрыктен, а шолышт кондымо шапаш ужаш-влакым укшла дене петыркален улмаш. Тушко кызытак кайыман. Тидын нерген Миклай пален налеш гын, тушеч чыла шапаш ужашым шылта.

ОБХСС пашаен-влак, Микук кугызам. Очим да свидетельлан эше кок еным машинашкышт шынден, чодыраш кудал колтышт.

Кудалашынт шукак ыш верешт — Микук кугыза нуным күлеш верыш вашке намиен шуктыш.

Укш ора верыштыжак кия, тўкалыме огыл. Тудым тыманмешке öрдыжкō налын кудалтышт. Пытартыш укшым корандымеке, чыланат ора йымалнысе лакыш ончал колтышт да шапаш ужаш-влакым ужыч. Очи, сукен шинчын, нуным ончышташ пиже.

— Чыла шапаш ужалым мыйын паша пөлем гыч кондымо, — вара мане. — Накладной почеш терген кертыда.

— Те кызыт лейтенант дене коктын машинавечыш кудалза, — капитан Очилан мане. — Шапаш ужалдам наптаяш машинам колтыза. А те, лейтенант йолташ, колхозын тўнг инженержым шынден кондыза. Ме, толмешкыда, актым возена.

Актым возен шуктымашеш лейтенант Миклайым конден шуктыш.

— Ну, тўнг инженер йолташ, а ынде мом каласеда? — шапаш ужалым ончыктен, капитан Миклай деч йодо.

Тудыжо, ОБХСС начальником да Микук кугызам ужмекыже, капканыш верештмыжым вигак шиже, сандене палыдымыла кояш ыш төчө.

— Да, тиде мыйын пашам, — Миклай вигак вашештыш. — Но мый вор омыл. Тидым механиклан ўчым шукташ шонен гына ыштенам.

— Молан тудлан ўчыжым шуктынеда?

— Тудо мыйын илиш корнешем шогалын: марлан напашаш ўдырем шупшыш налын. Мый тудым ял гыч шыгыремден луктын колташ шоненам. Тудын кайымекыже, чыла шапаш ужалым садикте мөнтеш пөртылтем ыле. Нуным ик жаплан шылтен гына пыштенам. Тиде шонго карта огыл гын, — Микук кугызан ўмбаке шыдын опчале, — ала шонымемлак диеш ыле, но тудо чыла пашам локтыльо.

— Механикын пөлемже гыч шапаш ужалым кузе луктында? Молан орол «Нимом ужын омыл» манын ойлыш, ала тудо, ужын гынат, ойлаш ок тошт?

— Орол чыным ойлен. Тиде кечын тудо пашаш почеш кодын толын. Оролын уке улмыж дене пайдаланен, мый механикын паша пөлемышкыже, келшыше сравоchem ылят, көгөнум почын пурышым да тушеч чыла шапаш ужалым легкой машинашке нумал оптышым. Вара, оролым вучен шуктыдеак, ял воктенысе чодыраш лектын кудальым. Машинам шогалташ толмекем, тудо верыштыже ыле. Шкемым палдараш огыл манын, вараш кодын толмыж шотышто мутым шым лук. Молюжым те палела.

Миклайын каласкален чарнымекыже, ОБХСС начальник тудлан возымыжым лудын ончыктыш.

— Ну, кузе? Чын возенам? — вара тудо йодо.

— Чын, — тўн инженер кумыл деч посна вавештыш.

— Тугеже тышан кидпальдам пыштыза, — капитан ручкажым шуялтыш.

Миклай ончыктымо вереш кидпалыжым удырале.

— Ну, кочай, ворым кучаш полшыметлан кугу тау, — ОБХСС начальник Микук кугызан кидшым шокшын кормыжтале. — Тый чынжымак Шерлок Холме гаяк улат!

Капитан почеш Очиат шонгыенлан пачаш-пачаш таум каласыш.

Миклай гына тиде жапыште тудым шинчашөржө дене эше ик гана ончале.

14

Миклайлан вавше суд лие. Тушко Очим потерпевший, а Микук кугызам свидетель семьин ўжыныт. Нунын деч посна тыгак механизатор-влак да колхоз председатель толыныт.

Прокуратур пашаенын титаклыме шомакым ойлымекыже, мутым Микук кугызалан пуышт. Тудыжо тўн инженерын механикын гаражысе пөлемже гыч шолып лукмо шапаш ужаш-влакым чодыраште укшля йымалан шылтен пыштымыжым кузе ужмыжо да тидын нерген ОБХСС начальниклан увертарымыже нерген ойлыш.

Тудын почеш Очи мутым нале. Тудо шапаш ужаш-влакым кунам кондымыжо, нуным шке пөлемышкыже аралаш пыштымыже да паша деч вара кабинетшым сурален кодымыжо, а эрлашын эрдене, пөлемыш почын пурымекыже, чыла шапаш ужашын уке улмыжым пален налмыж нерген каласкален пуыш да мане:

— Тўн инженер — сай специалист, поро чонан айдеме. Тудо вор огыл, тыгай йөн дене шке йöратымашыже верч кучедалын. Но мый тудлан шыдым ом кучо да ўчы-мат шукташ ом шоно. Вет Миклай мыйын йолташем.

Вара Миклайым йодынташ тўнгальыч. Тудо титакшым шылтан ыш төчö, кузежым-можым чыла чын каласка-

лен пуыш, титакым ыштымыжлан суд ончылно öкынен ойлыш да Очи йолташыж деч проститлаш йодо.

Умбакыже судья колхоз правленийын пуымо характеристикыжым лудын пуыш. Туштыжо тун инженерым сай могыр гыч гына ончыктымо. Тидымак шке выступленийыштышт колхоз председатель да икмыняр механизатор пентыдемдышт.

Чыла шымлен лекмек, суд Миклайым эрык деч посна ыш кодо, а ик ийлан условный срокым гына палемдыш.

Но суд деч вара колхоз правлений тудым йордымо койышым ончыктымыжлан, шуктен шогымо должностьшо деч утарен, механиклан, а Очим тун инженерлан шогалтыш.

15

Ик кастене Маюкшо деке каяш тарванымыже годым Очим аваже чарен шогалтыш.

— Эргым, — мане тудо, — тый денет күлешан пана нерген мутланынем ыле.

— Мом ойлынет, авай? — Очи, омса деч корангын, аваж воктек миен шинче.

— Тый ынде изи отыл, вич ий жап салтакат лийын коштыч. Тылат мужыранашат жап. Тыйын танаш-влак шукертак ватан лийын пытеныт. Лач Миклай дене коктын гына ўдыр налде иледа. Калык семын мыят шонгылыкеш уныкам ужнем. Ато шкетын илен шеремат темын.

Очи шкежат ўдыр налаш тореш отыл, тидын нерген Маюкшо дене мулланен налашат шонен, но келшаш тунгалмыштлан жап шукак эртен отылат, ойлаш тоштын отыл: ўдырын тореш лиймыж деч лўдын.

— Марланже ком налыктынет, авай? — Очи öрын йодо.

— Бухгалтер ўдыр дене келшеда отыл мо?

— Келшашыже келшена да...

— А мо ок йөрö? Ўдыр чурийвылыш денат, капкыл денат мотор. Пашаштыжат тудым моктат веле. Мый денемат ужмыж еда саламлатде ок эрте.

— Мыламже пеш йöра. Маюкшо гына тореш ынже лий. Вет ме эше келшаш гына тунгалын улына.

— Молан тореш лиеш? Вет тыйжат уда каче отыл. Адакшым ўдыр икшыве мом пачер воктен илен коштеш. Ынде шке сурт-печыже лийман. А келшыме шотышто мом тургыжланет?! Южышт ала-мыняр ий келшыме деч вара веле мужыраныт гынат, илыш шотышт уке. А ме тебе ачат дене икымше гана ужмаштак икте-весеынам йӱратен шынденна. Кенезым келшаш тўнгална, а шыжым мемнан сўанна лийын. Идалык наре пырля выче-выче гына илышна. Эх, каргыме арака огыл гын, тачат ващ-ващ йӱратен илена ыле, — мане да мутшым шонымашкыже савырале. — Ну, эргым, ўдыр налме шотыштет вара мом каласет?

— Авай, тугеже тек ачам дене когыньдан семянак лийже: меат Маюк дене коктын кенез мучко келшаш тўнгалына, а шыжым сўаным ыштена.

— Тебе тидыже йӱршеш вес паша, — аваже йывырте-нак колтыш. — Шыже марте вучаш жап шукак кодын огыл. Тунам мылашат веселарак лиеш. Кас еда мӱнгыштӱ шкет турня семен шинчылташ ом тўнгал.

— Изиш чыталте, авай. Илен-толын, але тунар уныкат лиеш, йокрокланаш от тўнгал, шўлалташат жапет оклий, — Очи мыскара йӱре мане.

— Лийжак ыле, лийжак ыле. Тыгай пагытым йўдшӱкечыже вучен илем. Пенсийыш лектам гын, ато мом ыштен илем. Икшыве-влак дене уло ойгетым мондет.

— Авай, мый ынде каем, — Очи верже гыч тарваныш, — Маюкемат вучен нойыш, очыни.

— Ой, эргым, мыйым ынде кеч вурсо, кеч шудал, мутланымем дене тидын нерген йӱршын монденам. Айда вашкерак курж. Йӱратыме ўдырым вучыкташ сӱрал огыл. Ожно мыят ачатын толмыжым шўм вургыж вучем ыле.

Очи аважым ӱндаде да пӱрт гыч вашкен лекте.

16

Таче Очи молгунамсе деч ондак кынеле. Кудывечыш лектын, йўштӱ вўд дене шўргыжым мушкын пурышат, аважын лўштен пуртымо шонешталтше шӱрым кружкаш темен йўын колтыш да пашаш каяш тарваныш.

— Эргым, мо пеш эр тарваненат? — аваже ӱрын йодо.

— Таче уржа-сорла тўнгалеш. Пасуш лукмо деч ончыч комбайн-влакым эше ик гана терген лекнем.

— А вет «Чыла ямде» манын ойленат ыле?

— Такшым, ямде улыт, комиссият сайын аклен.

— Тунам мом тургыжланетше?

— Авай, тый шкежат пацат верч эше кузе тургыжланетше, кунамже кечывал кочкышланат мӱнгыш от тол.

— Тидыже тыгак.

— Тургыжланыде ом керт. Ала иктаж экшпыкым ужын шуктымо огыл. Тыгай гоным уго гана ончалме сай.

— Тугеже кеч кочкын каем ыле.

— Мый шӱрым йӱым. Кызыт кочмем ок шу, а кечывал кочкышым паша верыште ыштена, — мане да пӱртгыч вашкен лектын кайыш.

17

Уржа-сорла жапыште Очи мӱнтыжӱ малаш гына кошто, жапым кечыгут я пасушто, я гаражыште эртарыш. Миклай йолташыж дене суд деч вара сӱрасышт. Кызыт пашам пырля келшен ыштат, икте-весеыштлан полшен шогат. Шке илышыштыштат чыла сай. Миклай Маюкын Алюк йолташыж дене келшаш тўнгалын. Ынде паша деч вара кас еда Элнет серыш нылытын пырля коштыт, а кечывалым чыланат, шокшыштым кергалтен, пащам ыштат. Да тыршымашышт арам ыш лий. Колхоз районышто шурным эн ончыч поген нале. Лектышат куандарыш: кажне гектар гыч кокла шот дене коло центнер лектын.

Уржа-сорла пытымеке, механизатор-влак вигак кокияш культурым верандаш мландым ямдылаш пижыч. Жапыштыже ўден шындышт. Нине сомылым шуктымеке, кодно мландыжым кылмаш курал кодышт.

Тиде жапыште слесарь-влак машинавечыште ончыч шудо солымо, погымо агрегат, комбайн-шамычым у тургышлан олмыктен шогалтышт, а вара паша деч ярсыше тракторлан пижыч.

А чыла пасу пашам мучашлымеке, ик мотор шыже кечын колхоз клубышто калык йӱла почеш Очи ден Маюкын да Миклай ден Алюкын кугу сўанышт лие.

УМЫЛЕН МОШТАШ КҮЛЕШ...

О й л ы м а ш

Уремыште ведра дене опталмыла йүр йүреш. Тиде ок сите, эше мардеж талышнен. Леваш ўмбаач йогышо вўд тыманмешке оралте воктен шындыме вочкым темен шында. Тыгай игечыште уремыште пият огеш кой.

— Альбина, Альбина! Колат, уке? — Олег ватыжым кычкыра.

— Мо эше? Лўдыктенат колтышыч.

— Ой, шўмбелем, йўратымем, ит лўд, нимынярат лўдыкташ шым шоно, — Олег ватыжым, кыдалже гыч кучен, тўрвыж гыч шупшалаш толаша.

— Айда тыйже, коранг, ынде йоча-шамыч ончылны-жак шупшалаш толашен ит шогылт, — Альбина вуйжым ўрдыжкыла коранден, марийжылан вошгыл ойла.

— Ну, Альбина, ойлен пуэнат кергат.

— Пашаже ойлен пуымаште огыл, а йоча-шамыч ончылныжо кў тыге ышгылеш?

— Ынде, Альбина, мемнан эн изи эргынаже вашке латиндеш ийым тема. А йўратыме ватым тўрвыж гыч шупшалме мо лиеш? Туге вет, эргым?

— Ачай, кўлдымаш йодыш дене мый декем ит пижедыл. Ужат, компьютер воктен шинчылтам, — тудыжо вожылын вашентгыч.

Олег ватыжын могырышкыла вуйжым савырале:

— Ну те таче мо лийында? Мый денем торжан гына мугланеда. А вет мый кеч-мо гынат ешвуй улам.

— Ну тугеже ешвуйым таче тамле кечывал кочкыш вуча, — Альбина чоян шыргыжале, а вара йодо. — Йўратымем, мом ойлынет ыле?

— Вот-вот, ынде йўратымем, — Олег, окна дек миен, тюлым ўрдыжкыла шўкалаш тырша. — Мо тыгай?

— Изиш шот дене ышташ огеш лий мо? — Альбина, миен, марийжылан тылым шке коранден пуа. — Ужат, тебе шүртыжӧ путаялт шинчын.

— А мый «Мо лийын кайыш?» шонем, — Олег ватыж үмбака титаканла ончале.

— Тыйже ынде йӧршын изи йоча гай лийынат. Теве ужат, кидемат ложашан. Тыгай кид денак тебе ару занавескым кучаш логале. Йӧра кеч руашыжым ыштен шуктышым, — мане да мӧнгеш кухньыш каяш тарваныш.

— Шого-шого, ит вурсе был, — Олег ватыжым чарен шогалтыш. — Мыйже вет таклан огыл тышке толын шогалтым. Окнаш ончалтым да тыйым шарналтышым. Шарнет, уке? Тыгай йӧран кечын коктын палыме лийынна. Лач тачысе гай кече ыле. Тыгак йӧр йӧрын, кӧдырчӧ кӧдыртен, волгенче волгалтын... А тый останокышто шкет шовет, нӧрен пытенат. Шарнет, уке?

Альбина, воштылалын, окнашке ончалеш:

— Да, чынак, тыгаяк кече ыле. Ну молодец улат, монден отыл.

— Кузе тыгай тат мондалтеш? Мотор үдыретым ик гана ончалмаштак йӧратен шынденам. Сӧрал пеледышан, канде тӱсан платъет могыр пеленет нижын шинчын. А платъе йымалне мом чийымет чыла вошт койын.

— А тый эше платъе йымалне чийыме вургемжын тӱсшымак ужын шуктен отыл дыр?

— Кузе уке? Шуктенам. Чыла ошо.

— Мо чийымом платъе вошт ужын шуктенат гын, тугеже пеш тӱткӧ лийынат, — Альбина шыргыжале.

— А мый тыйым тунам чаманенат котышым. Умбака ик вичкыж платъе гына. Мотор йолыштет босоножко. Йӧштӧ йӧр йӧреш. Мый шкежат ик тувыр дене гына лийынам, костюмемат чиен омыл.

— Ну тугеже, Олежка, ондал ырыкташ кӧлеш ыле. Мо тыйын тидланат ушет ситен огыл мо?

— Альбина, тыйже мом ойлыштат? Могой тушто ондалаш? Шинчашкетшат ончалаш вожылынам. А келшашыже пеш келшен шинчынат. Икымше гана ужмекак тыге ыштылаш шотдымо лийын омыл вет.

— Ну, Олежка, мыйже мыскаралан гына ойлышым. А тый туштак...

— Мо туштак, ойло-ян? Тыгай мотор изи суксым могай ондалаш, кидет гычат кучаш лұдынам.

— Эх, Олежка-Олежка, тынар ий ылымаште пеленет эре изи суксо гае лийынам, а тый мылам пеш кугу энертыш лийынат. Икманаш, икте-весылан ұшанен, йөрәтен иленна. Кум эргым ончен куштенна. Тыйын пеленет ик ганат неле-йөсым ужын омыл. Туге вет, йөрәтымем?

— Туге, Альбина, туге. Илышыште чылажат сайын эртен. Мемнам ончен, ең-шамыч көраненыт, а почела шочшо кум эргына мемнан куанымашна лийын.

— Олежка, тудо кечын икте-весынам огына уж гын, пырля огына лий ыле. Икымше ошкылжымат тый ыштенат. Автобус деч киен кодмо деч вара ик шагат наре кылмен шогаш вереште.

— Тунам, шүмбелем, самырык да эше мотор рвезе лийынам. Кузе мый таза пөръен тыгай мотор ұдыр дене палыме ом лий? Йол гыч вуйыш шумеш чыла ончал налынам.

— Яжар лийынат улмаш.

— Яжар лийде. Самырык годым яжар от лий гын, ылышыжат арам эртен кая. Рвезе годым йөрәташ күлеш. Тыге огыл мо, шүмбелем? — Олег ватыжым кыдалже гыч ондал шогалеш.

Коктынат окна гыч йүр йүрмым ончен шогат. Ночко асфальт шемалге түсым налын, угычын шарыме гай гына коеш. Пече воктене кушшо пеледыш, йүр вүдлан куанен, вуйжым күшкыла нөлтал шогалын.

— Альбина, тебе ужат, палисадникысе пеледыш-шамычет йүр вүдлан кузе куанен шогат? Шукат ок күл, — Олег ватыжлан мане, — сай оза, ұян мланде да вүд.

— Сай оза кеч-куштат сай оза. Пеледыш-влак денат койын моштыман. Тебе ончал, палисадникна пеледышлан могай поян. Чыланат пелед шогалыныт. Чоным куандарат, урем дене эртен кайыше ең-шамычын шинчашкышт пернат.

— Альбина, палет, ала-кушто колынам, но ом шарне:

«Тул йўлымым, вўд йогымым да вес егын пашам ыштен шогымыжым чарныде ончен шогаш лиец». Ужат, таче окна воктечын коранде шогена?

— Мый тытайым колын омыл, ойлен ом керт. Вашке руашемат овара, очыни. Таче тендам тамле когыльо вуча. Кухнышкем кайышаш. Пеленет шогылтын, пашамат мондалте.

Альбина марийжым коден кайыш.

У коттеджын кухныжат куту. Ончыч нуно кум пөлеман пачерыште иленыт гын, а кызыт ола воктен верланыше «кулак посёлко» манме микрорайонысо кок пачашан коттеджыште илат. Визылянышт ынде вер утыж дене сита.

Альбина — пашаче ўдырамаш. Мөнгыштат чыла ыштен шукта, пашаштат чулым. Олег пелашыж дене коктын выче-выче куанен илат. Ушан-шотан кум мотор эргым ончен куштеныт. Кутурак эргыже Сергей тений экономистлан тунем лектын да шке специальностьшо денак ачажын фирмыштыже тўн экономистлан ышташ тўналын. Кокымшо эргыже Алексей вес ийын физико-математический отделенийым пытара. Школышто эн йоратыме предметше физика лийын гын, умбакыже школышко пашам ышташ каяш шона. Кумшо эргыже Славик кокымшо курсышто юристлан тунемеш. Кумытынат чоныштан келшыше професийым ойырен налыныт. Тидыже ача ден аван тыршымышт. Нуным изинекак кўлеш семын ончен куштеныт.

Таче каныш кече. Йўрлан кōра паша вашталте. Мөнгыштō гына шинчаш логалеш. Олег нимом ышташ өрмыж дене кок велкыла коштеш. То эргыж деке миен перна, то — ватыж деке. А нунышт коктынат огыт ярсе. Ўдырамашлан каныш кечын шуко жапым кухнышто эртарашыже верештеш.

Олег газетым лудын шинчылтеш. Яра жапше лийме годем газетым лудаш моткочак йōрата. Теве шинчажлан ик почеламут перныш. Ала-можо, очыни, чонешыже логале, Славик эргыж дек кайыде ыш чыте:

— Славик, колышт-ян?

— Мо эше, ачай? — эргыже кумыл деч посна йодо.

— Чечасыже лудын пуэм, — газетым сайынрак кучен, лудаш тўнгале:

О дружбе говорили все на свете,
Но только сам я понимаю вдруг,
Что только за тебя сейчас в ответе,
Ведь ты мне настоящий, верный друг!

— И мо, ачай? Молан мылам тиде почеламутшо кўлеш?

— Тый, эргым, ит 6рыктаре. Тендам ме ават дене коктын ваштарени ойлен пуаш туныктенна мо? Кузе тыге? Тыгай чапле почеламут, неужели колышташат неле? Эсогыл мыйын чонешем логале. Ончыч колышт, вара ойлет.

— Й6ра тутеже, колыштам.

Олег умбакыже лудаш тўнгале:

И чтобы в жизни нашей не случилось,
Ты будь уверен — я приду всегда,
Хочу, чтоб только поровну достались
Нам радость, счастье и беда!

— Тыге-тыге, тидым Евгений Баратынский возен. Ну кузерак, эргым?

— Сай, сай, ачай.

— Сай веле мо? Теве ончал, кузе изи почламутышто умылтарен пуэн. Йолташ лийын мошташ кўлеш. Йолташын кўлешлыкным неле годым пален налат. Умылет, эргым?

— Мый тидым, ачай, чыла палем.

— Славик, Сергей изатым палет вет?

— Кузе ом пале? Палем, — Славик куанен вашештыш.

— Вот ме тудын дене коктын изинекак пырля модын кушкынна. Пырля школьш коштынна, парт коклаште пырля шинченна.

— А мый тидын нерген паленат омыл, ачай. Кузе тыге? Мый тудым эре руш манын шоненам. А тудо ял гыч улмаш. Марий койышыжо нимынярат уке.

— Йоча годым кучедалашат логалын, а тудо кучедалаш пеш тале ыле.

— А тыйже, ачай?

— Мо мыйже? Мый айдемыже кучедалше лийын омыл.

— Ну тый мыйым чылт öрыктарышыч.

— Да, эргым, южгунамже чылт öрыктарат. Умбакыже, школ деч вара, армийыш каяш логалын. Служитлен толмо деч вара чонлан келшыше специальностьым ойырен налме. Мый экономист лийым, а Сергей изат — юрист. Тудо шке профессийже денак тыршаш тунгале. Кызыт прокурорын кугурак польшкалышыже. А мый, тидыжым шке палет, бизнесен улам.

— Конешне, палем, ачам — эн чолга айдеме. Мый тый денет эре кутешнем. Авамат ом мондо. Тудо эн мотор, эн поро, эн сай ўдыраманш.

— Тау, эргым, тиде пеш кугу куан, кунам тыйым икшывет-шамыч умылен, аклен моштат. Тугеже ойгыраш нимолан.

— Тылагат тау, ачай, тыят мемнам умылет. Пошкудо Эдик йолташем эре тыйым мокта, «Тыйын ачат эн сай» манеш. А мый тидын дене кутешнем.

— Тиде пеш сай, кажнышплан шке ача-авашт сай улыт. Чыланат шке икшывышт верч тургыжланат. Умылет вет, эргым? Йолташ кеч-куштат йолташ лийшаш. Тидым эре шарнен шого. Оем эше күлеш лиеш. Тыят сай йолташ лийын мошто.

— Йöра, мый ынде чыла улышышым.

Тиде мулланымашым омсаште йынгыр йүк күрльö. Олег омса дек тарваныш. Тиде жапыште Альбинат кухньо гыч лекте.

— Йоча-влаккан толаш эше ондак. Кö тыгай йöран кечыште толын? — Альбина öрмалген мане.

— Мыйат нигöм ом вучо, — Олег вашештыш.

Коктынат омса деке миен шогальыч. Олег омсам почо да öрын шогале. Тушто тудын Сергей йолташыже шого.

— Салам, Сергей!

— Салам лийже, мый йынгыртыде, нелеш ода нал?

— Пуро-пуро, теве тышан курткетым саке, — Альбина уналан ончыктыш. — Олег, унам ончыкыла ўж. Мый чечасыже ўстелым погем.

— Огеш кўл, Альбина, нимом ида кычал. Мый шукулан огыл. Тиде посёлкышто пашам ыле. Садлан тендан деке пурен лекташ лийым. А телефоныштем зарядке пытен улмаш. Сандене йынтыртен шым керт.

— Унала толында, тидеже пеш сай. Тендан Олег дене кутырашда уло, очыни. Мый ом мешай.

— Ну, Серёга, кузе-туге? Кызыт гына Славик эргым дене коктып тыйын нергенет кутыркален шинчылтна, а тый уже толынат лектыч.

— Тугеже, Олег, шүдө ий наре илаш тўнгалам, ала поен шинчам.

— Тыгай гоным «Юмо полшыжо» маныт. А мо тый шкетын гына, а мольшт кушто улыт?

— А тый ешым манат мо?

— Ну да, көм эше, Серёга?

— Олег, ну мом ыштет тыгай кечын? Таче еш дене пўртўсыш канаш каяш шоненна ыле. Ала кушеч толшо йўр чыла локтыльо. Садлан шке пашам дене коштын савырнаш лийым.

Олег ден Сергейын мугланен шинчылтмыштым Альбина кўрльө:

— Ну мо, айста ўстел коклаш, чайым пырля йўына.

— Тау, Альбина, кочкын гына лектынам, но чайжым подылаш лиш.

Олег ден Сергей кухнышко ошкедышт. Тиде жапыште Альбина эргыжым кочкаш ўжө. Но тудыжо «Кызытеш эше кочмем огеш шу» манын гына вавештыш.

— Ну, Альбина, чайым гына йўаш ўжат, а ўстел тич мом-гына луктын отыл, — Сергей мане.

— Сергей, кузе-туге? Утыжым нимом луктын омыл. Теве кызыт гына шокшо когыльым кўэшт луктым. Мемнан деке толын каяш жапетат уке.

— Альбина, шкат палет, паша, паша...

— Альбина, тева ик кленчам шуялте-ян.

— Тыйже оккўлым ит ойлышт, Олег. Теве озаватын кызыт гына кўэшт лукмо когыльыжым тамлен ончена. Таче шижынак пуренам.

— Альбина, лук-лук. Сай уналан нимом жал огыл.

Альбина ик кленча ден кок чаркам үстембак шындыш.

— А ынде мый тендам кодем. Коктын шинчылтса, мешаяш ом тўнал.

— Кузе мешает? Нимынярат от мешай, айда мемнан дене пырля шич. Тыге мылаMAT йōныдымын чучеш, — Сергей 6рынак мане.

— Нелеш ида нал, 6рынат ида шинче. Мый тендам кодем, кызытеш эше пашам уло.

Альбина кухньо гыч лекте. Сергей ден Олег умбакыже мутланаш тўналыч. Олег аракам темкалыш. Коктын вап-лийме лўмеш ик чарка гыч подыл колтышт.

— Ну кузерак вара илымаш-кутырымаш, Серёга?

— Чылажат эркын-эркын, илена-кутырена. Теве Настя ўдырем марлан каяшат шуын. Очыни, вапке сўаным ыштена. Вара тендамат пайремыш ўжына. Кызытеш эше пале огыл.

— Ух, Настя, изи гына куржталеш ыле. Уже кугу ўдыр лийын шогалын.

— Олег, а шкеже кузерак илыштыда?

— У-у-у, Серёга! Ойлышаш шомакем шуко. Кушеч тўналашат ом пале. Кодшо арнян шкетын улмем годым иктым-весым шонкален шинчылтым.

— А палет, Олег? Шоныде-ойгырыде, тиле илышыште илаш огеш лий. Ме вет илыше айдеме улына, садлан иктым-весым шонена. Мыят шонем, самырык годым жап лийын огыл мо? Лач ик ўдыр йочам гына шочыктенна. А тыйын семын кум йочам шочыкташ огеш лий ыле мо? Жап эртен каен, да веле меат ынде шонкалена.

— Да, Сергей, кум йоча — кум куан. Теве меат ватем дене коктын коло ий угла пырля сайын, выче-выче илен эртарышна. Илышыште чылажат сай ыле. Ватемжат, Юмылан тау, поро чонан, мыйым умылышо логалын. Икте-весе дене келшен илена.

— Мо чын, тудо чын, Олег. Ватетым моктен ойлыде огеш лий. Пеш сай айдеме.

— Мый шкеже тудын пелен илышлан куанен илем. Ниг6 тыге ок умыло, кузе тудо. Кум йочана почела-почела шочо — куанышна. Бизнес папаштат йолымбак пен-

гыдын шогална. Икманаш, Серёга, илаш куштылго лийын. Налог пашаенг-шамыч дечат претензий лийын огыл, рекэтир-влакат оксам күчен коштын огытыл. Шкат умылет, бизнес пашаште тыгаят лиеда. Икманаш, чылажат куштылгын каен, ўшанымылат ок чуч. Сай илышлан вашке тунем шуна. Эре тыге лиеш манын шонышым.

— Олег, тыге кугыраш тўнгалыч, да иктаж-мо осал лийын каен огыл чай?

— Осалже-можо, ала-кузе тўнгалман. Икманаш, ойго почеш ойго витараш тўнгалыч. Чылажат кугу эрге деч тўнгале. Тый, Серёга, шкежат сайын палет, мыйым авам ден ачам пеш пентыдын воспитатленыт. Изиш кушкын гына шуктышым, каже кыртык-мартыккан наказатлаш тўнгалыч. Эре иктымак тўышт: чоңлан келшыше сай ўдырым муаш да пентыде ешым погаш. Мый чылажымат нунын самынак ыштышым да тыге ыштымемлан нимынярат шым өкынө. Мый шкежат эргым-шамычым тидланак туныктем. Теве ынде шонем, ала жапше мемнан тыгай осал, ала ўдыр-шамычше ий гыч ийыш вашталт толыт. Йөршын өрынам.

— Олег, өраш нимолан. Кызыт жапшат мемнан самырык годсо гай огыл. Калыкшат весе. Самырык тукумлан ойлен мошташат огеш лий.

Олег чаркалашке темкала. Сергейлан ватыжын күэшт лукмо когыльыжым кочкын ончаш темла.

— Вот тый, Сергей, тидын шотышто мом шонет? Кугурак эргым сай ўдырым муын ыш керт.

— Кузе-туге муын ыш керт? Кызыт ўдыр-влак шукын улыт.

— Шукынжо шукын, просто ўдыр-влакше шинчашке ончен огыт мошто, лач оксагалташке гына ончат. Семынем шонем: «Эргымын образованийжат, чоңлан келшыше пашажат, илаш ситыше оксажат уло. Сын-кун шотыштат Юмо тўсым чаманен огыл. Пеш мотор капкылан». Но садак иктаж-могай да йолагай ўдыр шўйышкыжө кержалтеш. Тидыжак мыйым шонкалыкта да ойгандара.

— Ойгыраш нимолан, эше самырык, садак чоңланже келшышым муэн.

— Серёга, муашыже кызыт муын. Мый тылат онгай-жым ойлен ончыктем.

— Чонжылан келшышым муын гын, тугеже, Олег, молан ойгыраш?

— Икманаш, тидлан көрак мөнгыштат йокрок лие. Шкежат нунын верчын вуйжым коршгара, межат Альбина дене коктын ойгырена. А умбакыже эшеат нелырак да нелырак лие. Ватемын аваже больницыш эмлалташ возо, туштак арня гыч колен колтыш. Шкат палет, оньыкувам шөртнө гай ыле.

— Кузе ом пале? Палем. Жал, пеш сай айдеме ыле.

— Вот, Серёга, тыгай сай айдеме верч чот ойгырен шортна.

— Олег, а оньыкугызатше кузерак илыштеш?

— А палет, тудо шкет кодо. Илышлан ўшаным йомдарыш. А мом, шонем, тудо шкетын пачерыште ышта? Мемнан пөртна кугу. Чыланат пырля шоналтышна да тудым мемнан деке илаш кондаш кугырен келшышна. Ватемат, йоча-шамычат куанышт, шкежат куштылгын шүлалтыш. Икманаш, чыла сай лие.

— Молодец улат, Олег. Пөртда кугу, тек куанен ила. Шкетланже йөсө лиеш ыле. Вет шонтыен мулданаш йөрата. Тыге огыл мо?

— Тидыже тыге да. Ий гыч ийыш шкежат вашталт толына вет. Палет, Сергей, онгайже кушто? Нунын пийышт лийын. Ала шем терьер, ала ризен, ала йөршын шем пунан ия.

Сергей уло йўкын воштыл колтыш:

— Шарнем-шарнем, Олег, кеч мый пий урлыкым пеш сайынжак ом пале да умылен ом керт, но шарнем, пеш ушан пий ыле.

— Ушанже ушан, но вот шканна ойгылан пийжымат пеленна кондышна. Чыла пуреш, удыра, уремыш жапыште гуляяш луктын шуктыман. Изииш гына от шукто — чыте веле. Тунамак ўчим шукта. Сырыме пуш дене кинолог-шамычым ўжаш логале.

— И мо вара, шот лекте?

— Могай тушто шот? Мый оксамат нимыняр шым

чамане. Кеч нунышт пий дене кузе койын мошташ туньктен кодат маньын шонышым. Но уке, «Тиде пий деч шот ок лек. Лач ўмыреплан малтен колташ гына логалеш» маньыч.

— Олег, тебе пörтыш пурьманште пий кия ыле. Тый кызыт тудын нерген кутырет мо? Вет тудо пеш ушан пийла койо.

— Ушан-ушан. Мыйже вет сырыме пуш дене малтен колташ шонышым. Тидлан чыланат мылам сырен гына шинчыч. Ик жаплан кутырымымат чарнышт.

— А тыйын оньыкугызатше тидын шотышто мом вара ойла?

— Мом ойла? Чаманен. «Пием кола гын, мылакат вес тўняш вашкыман веле» манеш. Кушко пурен каат, кодышна. Чыланат пийым чаманеныт. А варажым нимом ышташ öрынна, чылт осал янлык гай лийын: урмыжеш, шкенжым шке пуреш. Амалжым изиш варарак пален нална. Тудым эше тўредаш кўлеш улман.

— Оп-па, эше тўредаш? Варажым мом ыштенда?

— А тый мо шонет? Ола мучко кудалышт савырнышна, но мемнан гай осал пийым нигуштат огыт тўред. Пиалешна, палыдыме ик поро айдеме ик мастерын телефон номержым возен пуыш. Меат, шуко шоныде, туштак, йынгыртен, шым шагат эрлан пийым намияш кутырен келшышна.

— А вараже кузерак? Пеш онгай историй, — Сергей воштылеш.

— Ну мо? Шым шагат эрдене мый пийым адрес почеш нантайышым. Шўштö шўяшыж гыч кучен, тудым уло куат дене шўдырен пуртышым. Пий азырен гай толаша, углен кудаленеже. Омсам пералтышым. Шукат шым вучо, омсам изи капан самырык вичкыж ўдыр почо. Мый öрын кайышым. Азырен пием тудым пурын пытара шоналтышым.

— Тиде ўдыржö шке тўредын мо?

— А мо шонет? Мый нимом ойлаш öрмем дене «Мыняр йодыда, тунар оксам тўлем. Кеч наркоз дене, но тидым таче тўредман» маньым. А шкеже сырымем дене «Тиде

наркоз дене кеч тўнчыгыжӧ, тетла чытенат ом керт» ма-нын шоналтышым.

— Ну, Олег, кутыраш мастар улат да эше тыгайым шонкален моштет.

— Э-э-э, Серёга, кидыштет тыгай пий лиеш гын, мыят тыйым ончем ыле. Кушко эн ончыч куржат ыле?

— Тиде тыйын пий огыл, а ала-могай ӧрыктарыше янлык. А вараже тўред шуктеныт?

— Шуктыде, самырык ўдырет, кидем гыч шўштӧ шўя-шым лўдде налын, мыланем мане: «Лу шагатлан толза, чыла ямде лиеш, йодмыдам шуктена».

— А пийжым кондаш шке кайышыч?

— Кушко пурен кает, конешне, кайышым. Пий декем миен пурышым, ончем, ўстембалне пеш мотор пий шып шога. Тыгай сўретым ужым да чылт ӧрым. Ала, шонем, мыйынат пий огыл. Самырык ўдырет эше тўред пытарен огыл улмаш. Тиде жапыште йол кўч коклаштыже пунжым пеш пўчкеда ыле. Ончышым-ончышымат, ўшаныдыме гай шинчамат туржын налым. Йырваш ончыштам, но ни-могай вес пий огеш кой. Йодде шым чыте: «Тидыже мый-ын прием, ала енын?» Ўдыр воштылеш, йодышем онгай-ын чучын. «Тендан, тетла тыште нигӧн пий уке», — ма-неш. Шкендын шкендынак вет, ончем, прием, а чонемже йывыртен. Вот могай чоя пий, шонем, самырык ўдырын кидыштет мыльга гына. Онжым кадыртен, верже гыч тар-ваныде шога, чылт парадысе лейтенантла коеш. А умшаш-тыже чалка тўсан изи резинке мече. Эше тиде ок сите, тўредше ўдырет манеш: «Йӧра ондак толында, мый ты-ланда чечасыже пийын пўйжым мушкаш да йол кўчшым пўчкедаш туныктем». Могай тушто эше мушкаш да пўчке-даш? Мый чытен шым керт, ўдырлан кузежым-можым чыла ойлен ончыктышм. Эше, шонем, мылам тиде гына ситен огыл.

— Онай историй, Олег, тебе туштак мемнан анекдот-на-шамычат шочыт вет.

— Чын, Серёга, лўмынак шонет гынат, тыгайым шонен от му. Ынде умбакыже колышт. Чыла тидым самырык ўдыр пеш тўткын колышто. Семынже ала-мом шоналтыш,

вара мыйым туныкташ пиже. «Пийдам, — манеш, — те умылен ода мошто. Тудат илыше, мемнан семынак умыла, адакшым пеш ушан пий. Теат шкендам ушла дене тудын олмеш шынден ончыза. Те вет шкеже паледа, тудын озаже колен, а тудо огеш пале. Тендам тудо осал айдеме семын гына умыла, тудын шонымаште те тудым озаж дечын шолышт конден улыда да шкендан дене виеш кучеда. Адакшым кочада шўлыканеш. А пийда мөнтö гыч кудал шылын ок керт, садлан, мөнтö гыч шке луктын кудалтыза манын, осал пашам гына ышташ төча. Сандене мый тыланда сай кангашым пуэм: пий дене пörьен семын мутланыза, умылтарыза, лыпландарыза».

— Вот могай пий улмаш, тудат койышым ончыктыл мошта.

Мошта-мошта, ынде мыят палаш тўнгальнам. А, Серёга, палет, умбакыже мый мом ыштенам?

— Мом? Вашкерак каласе-ян.

— Мый пийым машинашке пуртен шындышым да вигак оныкуван тошто пачерышкыже кудалым. Омсам почын пурышна. Пуста пачерым ужна, южшат вестўрлын ўпшалтеш. Пий вигак ондак илыме верышкыже кудал пурен кайыш, чыла ончышт нале, а пачерыште нигö уке. Мыят, ваштарешыже волен шинчын, пийлан чыла ойлен ончыктышым. А тудыжо шып шинча да каласкалымем колыштеш. Пачер гыч тудым вигак шгўгарлаш оныкуван кийыме вержым ончыкташ нантайышым. Ончем, тораштак огыл оныкуван пошкудыжо коштеш. Мемнам ужын, воктекына толын шогале. «Шкена-шамычым шарналташ толым», — мане тудо. Туштак ик кленчам лукто. Колышо-влакым шарналтен, пырля подылна. Ой гыч ой кайыш, икте-весым кутыркален шинчылтна. Пийымат мөнгеш нантаяш шым вашке. А тудыжо, чыла умылышо гай, оныкувамын памятникше воктен вуйжым кўшкыла нöлталын урмыжалтенат колтыш, а вара, нержым йолжо дене петырен, ик жап шып кийыш. Ончена пийым да тудым чот чаманышна. Вот, шонена, могай ушан пий.

— Да-а-а... Öрат веле. Тыгеже вара тудо шуко жап кийыш мо?

— Шукыжак огыл, вара кынет шогале, эше ик гана памятником ончале да машина дек кайыш. Мыят почешыже мыйышым. Монтыш толын пурышна, а туштыжо иктат пийым ок пале. Пийна пеш мотор, ойым колыштшо лийын. Иктымат пурлаш ок төчө. Чыланат öрыныт. Мый кузежым-можым радамын ойлен ончыктышым. Түрелше ўдыр огыл гын, але марте пий дене кузе койын мошташат ом пале ыле. Тудо мыйын ушем пуртыш. Кугурак эргым, колышт шуктыде, курткыжым вашкерак чиен шогале, ўстел гыч машина сравоchым руалтыш да түредше ўдырын адресшым йодо. Мый шинчам каренам, молан, манам, тылат адресше күлеш лийын? Тудыжо «Ачай, — манеш, — мый тудым марлан налам». Мый эргымлан ойлем: «Ушет кайыш мо? Тыйже вет тудым эше ик ганат ужын отыл, ала тылат мужырат огыл. Йонгылыш ит ыштыл, эргым». Тудыжо вангарешем шинчам гына каралтен шогалын. «Мемнан осал пийнам умылен моштен гын, неужели мыйым умылаш ок тўнал?» — манеш. Ну вот, Сергей, икманаш, кум тылзе гыч ме сўаным ыштышна. Вашке мемнанат уныкана шочеш.

— А пийже кызыт кузе, огеш лўдыктыл?

— Э-э-э, Сергей, мемнан пийна кызыт ойым колыштшо, ушан, эпле, ўшанле лийын. Вот нунак ынде коктын кажне кастене пийын пўйжым эрыктат.

Кутыркален шинчымыштым Олегын кугурак эргыж ден шешкыже күрльыч. Сергей изащт дене саламлаттын, шке пөлемышкышт кайышт.

— Ну, Олег, тый таче мыйым онай историй денет чылат öрыктарышыч. Но Юмылан тау, чыла сайын эртен.

— Тидыже чын, Серёга, шкежат самынем шоналтем да воштылам. А пийын тыгай улмыж нерген паленжат омыл, дач киношто гына ужынам.

— Да-а-а, öрмаш... Ну, Олег, унам ыштыметлан тау. Уже вашке касат шуэш, очыни, мыйым монтыштат йомдареныт. Кутыркален шинчыме дене жапат писын эртен кайыш.

Олег Сергей йолташыжым порын ужатен колтыш.

ИКЫМШЕ ЙӖРАТЫМАШ

О й л ы м а ш

Таче Иван Васильевич суртешыже шкетын киен кодын. Надя пелашыже уныкаштым ужаш кок каныш кечылан ЙӖшкар-Олаш лектын каен. Тушто нунын эргышт ден ўдырышт илат. Иктыже заводушто инженерлан ышта, весыже — ик фирмыште бухгалтерлан. Коктынат ешан улыт, шке пачерыштышт илат. Самырык ача-аваштым эше школыш коштым кум уныка дене куандарат. Ик ешыштыже эрге ден ўдыр, весыштыже ўдыр икшыве кушкыт.

Иван Васильевич шкежат нуным ужаш ватыж пелен кайынеже ыле, но пелашыже тудым суртым оролаш кодыш. Вет кызыт сурт-печым ожнысо семын шкетшым коден каяш лўдмашан. Тыйын уке улметым пален налыт гын, тупет йоммекак, пӖртышкет ирен пурат да чыла погетым оптен каят.

Тыге суртоза кугу пӖртыштыжӧ кызыт тулыкеш кодышо икшыве семын шкетын йокрокланен шинчытгеш. Вет кумло ий наре пырля илыме жапыште але марте нуно йӖратыме ватыж дене коктын эре иквереш лийыныт. Пашашкат пырля коштыт. Таче икымше гана нуно кок кечылан икте-весышт деч ойырленит.

Пелашыжым ужатен колтым почешак Иван Васильевичын чонжылан йӖсын чучын колтыш. Шкетланже моткочак йокрок лие. Сурт кокласе пашам ышташат кумылжо шулен кайыш. Эсогыл телевизорымат ончымыжо ок шу. Тыге кече мучко йӖсланен кошто. А кастене эшеат йокрокрак лие.

Нимом ышташ ӧрмыж дене суртоза еш альбомым луктын пыштыш да картырке-шамычым шергалап пиже. Нуным ончен, шке илыш корныжым уэш шарналта. Теве шинчажлан моткоч лишыл тошто фото перныш. Тушто самырык мотор ўдыр шога. Тиле Иван Васильевичын йӖратыме икымше танже Лида...

...Тиле кумло ий утла ончыч лийын. Тунам Йыван думшо, а Лида кандашымше класслаште тунемыныт. Рвезын шинчашкыже ўдыр У ий пайрем деч ончычрак пер-

нен. Йыван Лидалан перерыв годым йолгаш ўдыржӧ гоч запискым возен колта. Тудыжо урок жапыштак вашмутым возен ямдыла да йолтаньж гочак рвезылан колта. Тыге нуно записке гоч келлаш тўнгалыт. Но ўдыр дене кастане вашлияш Йыван эше тоштын огыл, вожылын. Кеч уже латшым ийым темен гынат, але марте эше тудын ўдыржӧ лийын огыл. Чын, икмынар ий ончыч тудлан шке ялыштыжак ик ўдыр келшен, но тудын дене вашлияш акаже эрыкым пуэн огыл. Шўжаржым кастане урмыш шкетшым колтен огыл, эреак воктеныже лийын. А вара ўдырым вес акаже шкеж деке Йошкар-Олаш илаш нангаен. Икманаш, тудо Йыванлан пўралтын огыл улмаш.

У ий пайрем лўмеш школышто урок деч вара концерт лие. Тушто Йыван почеламутым лудын пуыш, а Лида ныжыл йўкшӧ дене мурым муралтыш. Концерт деч вара нуно кастане школ воктене вашлияш кутырен келшышт.

Концерт деч вара Йыван шочмо ялышкыже шулдыранше ошкыльо. Мӧнгыжӧ миен шумекыже, аважлан сурт сомылкам ышташ полшыш да кас шумым шўм вургыж вучаш тўнгале. Уроклан ямдылалташ оген кўд. Эрла гыч теле каникул тўнгалеш.

Рўмбалгымеке, тудо ныл менте тораш верланыше селаш йӧратыме ўдыржӧ деке икымше вашлиймашке лектын ошкыльо. Палемдыме верыш жапыштыже миен шуо. Лидат кужун ыш вучыкто, вашке тольо. Ен ужмо деч нуно школ воктенысе сурт пелен оптен шындыме онга оран ик могырешыже шылын шогалыч.

— Мый корно мучко тургыжланен толым, от тол шонышым, — рвезе мутым лукто.

— Молан ом тол? Вет ме коктын кечывалым кутырен келшышна, — ўдыр вашештыш.

— А тыйым мӧнгыштет огыт йомдаре?

— Йомдарышаш огытыл. Мый «Йолгаш ўдырем деке миен толам» маньым.

— Тугеже йӧра...

Иктаж шагат наре мутланен шогылтмеке, Лида мӧнгыжӧ каяш тарваныш.

— Тачеш сита, мыйым мөңгыштө йомдарат, — мане тудо.

— Тугеже эрла марте? — Йыван йодо.

— Туге. Тыйын толметым мый мөңгыштө вучаш тўгалам. Кычкырал лукташ воктенна ылыше Виталийын Люда шўжаржым мый декем колтет. Вет Виталий дене коктын ик классыште тунемыда, адакшым тудо тендан родыда лиеш манын, шке ойлышыч.

— Тидыже пеш сайыс. Ончыкыжым мый тыйым кычкырал лукташ эреак Людам колташ тўгалам.

Рвезе ўдырым капка ончыкыжо шумеш ужатен колтыш да мөңгыжө кумыл нөлтшө ошкыльо.

Тыге Йыван ден Лида кас еда ващлияш тўгальыч. Ен шинчаш перныме деч тугак шекланат. Иктаж оралте але пушенге шенгелан шылын шогалыт, а кунамже пасушкат лектыт. Но, калык манмыла, пасу шинчан, а чодыра пыльшан. Нунын шолып ващлиймышт нерген ващке школ директорат пален налеш. Тудо Йываным шке кабинетышкыже ўжыкта.

— Васильев, молан тый уроклан ямдылалтме олмеш кас еда ныл менге тора гыч селаш коштын жапым арам эртарет? — тудо шыдын йодо. — От пале мо, тунемшылан кастене уремыште перный кошташ ок лий?

— Мый вет изи йоча омыл, уже латшым ийым темнам. Уроклан эре ямдылалт толам. Начарын ом тунем, — Йыван ващентгыш.

— Туге гынат школьниклан кастене уремыште коштан ок лий, — директор пентгыдын мане.

Школ вуйлатыше шкеже историйым туныкта. А тиде предмет дене Йыван «визытанлан» гына тунемеш.

Эрлашын икымше урок — историй. Директор мөңгылан пуымо пашам тергаш ямдылалте. Журналиште алфавит почеш парняжым ўлыкыла волта да семынже йўкын ойла:

— Васильев деч йодан гын, садак ок пале, тудо тенгече кастене селашке ўдыр деке толын.

— Кузе ом пале? — Йыван верже гыч кычкырале.

— Тугеже доска дек лек! — директор кўштен каласыш.

Йыван доска ончыко лектын шогаде да каласкалаш тунгале. Туныктышо мучаш марте ыш кольшт:

— Сита. Шич. «Кумыган».

Тылец вара Йыван кеч-кузе вашештен гынат, директор тудлан «кумыган» деч сай отметкым шынден огыл, но тудо садак йоратыме удыржо деке конгтмыжым ок чарне. Эсогыл селасе культур портын сценыштыже ончыктымо ик концертыште нуно Лида дене коктын пырля мурымат муралтат.

Тыге телат шижде эртен кая. Тудым сылне шошо алмашта. Лум шулен пыта. Мланде ужарга. Элнетыште вуд нолталтеш. Эгер тенгызла йыр шарла. Лап верлаште мланде вуд йымак кая, отро-влак шочыт. Чодыра уэш ужар сывыным чиен шогадеш. Шокшо элла гыч кайык-влак кундемышкына портылыт.

Май пайремлан Йыван йоратыме танжым шочмо ялышкыже унала ужен. Тудыжо пеленже кок йолташыжым конда. Йыванат кок йолташыжым шкеж деке ужен. Тыге кудытын, пушеш шинчын, Эланет эгер дене ик сорал отрош ийын каят. Тушко чыланат лектыт. Ик мужыр пушеш кодеш, кокымшо мужыр шоланкыла, а Йыван ден Лида пурлашкыла каят. А отрожо могай сылне! Вондерлашамыч ужарген шогалыныт, ломбо-влак ошын веле койыт. Йырваш тамле пуш шарлен.

Тиде узмак вер-шорышго нуно кечывал эртыменш жапым веселан эртарышт. Ялыш касвелеш гына портыдыч. А кастене кум удырым кум рвезе монгышкышт ужатен нантайыш.

Вашке экзамен пагытат толын шуо. Йыван кыдалаш школым сайын тунем пытарыш, а Лида — кандаш классым.

Школ деч вара Йыван ден Лидан илыш корнышт кок могырышкыла лупшалтыч. Рвезе Йошкар-Оласе педагогический институтыш, а удыр Волжск оласе кыдалаш профессионально-технический училищын тунемаш пуррышт.

Умбакыже Йыван ден Лидан келшымашышт серыш гоч шуиналте. Ончыч чылажат сайын кайыш. Удыр рвезе-

зын кажне серышыжлан ванмутым жапыштыже пуа. Но икмыняр жап гыч серыш шуэнрак толаш тўгалеш. Йыванын кок серышыжлан Лида ик гана гына вашешта. А вара возымым йоршын чарна. «Очыни, тудо весым муын», — Йыван семынже шоналта. Да йонылыш ок лий. Лида чынак пырля тунемше ик руш рвезе дене палыме лиеш. Тидын нерген тудо изиш варарак пален налеш. Тыге Йыванын икымше йоратымашыжлан мучаш лиеш.

Вашке тудат пошкудо ялысе ик мотор ўдыр дене палыме лиеш да тудын дене келшаш тўгалеш. Дипломым налмекыже, коктын мужырангыт. Ынде кумло ий наре йоратыме Надя пелашыж дене выче-выче келшен илат, кок икшывым, ончен куштен, кумда илыш корныш луктыныт.

Но икымше йоратымашыже Иван Васильевичын ушыж гыч садиктак огеш лек. Теве кызытат, фотом ужмекыже, Лида тагжым уэш шарналтыш. Ик жаплан эсогыл ватыжымат мондыш. Но альбомжым ончал лекмекыже, ушышкыжо адакат йоратыме пелашыже пörтыльö. Тудын деч носна чонжылан уэш пуста лие.

ШÖРТНЬÖ ШЕРГАШ

О й л ы м а ш

Май тылзе. Кызыт ялыштат, колхоз пасуштат тургым пагыт. Тиде жапыште урем дене перныйл коштышо еным от уж. Илашырак-шамычше, пырля погынен, икте-весьицтан пакчаштышт паренгым шындаш полшат, а самырык-влакше тўшка озанлыкыште лым лийде тыршат: мландым куралыт, тырмалат, ўдат. Вет арам огыл калыкыште ойлат: «Шошо кече идалыкым пукша».

Теве Алюкат, ведрам налын, пошкудыж деке паренгым шындаш лектын куржо. Нуно шкелт кокымшо киндым ялыште эн ончыч шындыныт. Алюк пеш чулым да пашаче. Пörтыштыжö гына огыл, кудывечыштыжат ик куштыра пырчымат от уж — йытыраенак мия. Шкеже кол-

хозышто поварлан ышта. Эрдене эрак, лупсан шудым келын, пашаш ошкылеш. Садланак дыр тыгай чолга пелашым марийже йӱрата. Кӱкшӱ капкылан, вичкыж кыдалан, мотор шинчан ӱдырамаш калык коклаштат койын мошта. Таклан огыл пошкудыжо-влак ойлат: «Тылат артистлан тунемаш каяш кӱлеш ыле». Вет Алюк койыш-шоктышыж дене чылт артистлан келшен толеш. Муралтен колта гын, ныжыл яндар йӱкшӱ чонышкетак шынген пура. Тудым кажне пайремыш, сӱаньш пагален ӱжыт. Пелашыж дене коктын, икте-весеыштым йӱратен, вычевыче илат. Марийже Алюкым моткоч йӱрата. Кунамже ватыжым ушкаленат колта, тудым йомдарыме деч лӱдеш.

— Тый, — манеш, — пӱрӱенгын шинчажым йымыктарыше ӱдырамаш улат.

Алюк шуко жап икшывым ыштен кертын огыл, садлан марийже дене коктынак иленыт. Тиде мотор ӱдырамаш ача-аважымат ок шарне. Изинек интернатыште кушкын. Интернат деч вара училищыш поварлан тунемаш пурен. Профессийым налмекыже, колхоз столовыйышто пашам ышташ тӱнгалын. Ялысе ик шонго кува шкеж деке илаш пурта. Суртоза ден поро чонан самырык ӱдыр икымше кече гычак коктын келшен илаш тӱнгалыт. Алюк паша деч вара ковалан сурт коклаште тӱрлӱ сомылым ышташ полша. Тудыжо тыгай польшлан куана веле. Адакшым илашат пырля веселарак, йокрок огыл.

Шонгыен, кастене уремыш лектенат, пошкудыжо-влак деке кутыркалаш ошкылеш. Олымбаке пырля погынен шичмеке, тудо эреак самырык ӱдырым моктатта.

Алюк тиде жапыште чыла сурт пашам ыштен шукта. А уремыш лекташ гын, эше нигӱм ок пале. Кастене мӱнгыштак жапым эртара. Кова дене иленак чумыр пашалан тунем шуын. Иктаж-мо ок келше гын, суртоза шкенжын семын ышта. Самырык ӱдыр, сыра гынат, шпедешкымым ончыкташ ок тырше, тореш огеш пелеште.

Таче Алюк кечыйол модмо денак мален кынеле да вигак чуланыш пурыш. Умывальникыш корка дене вӱдым онгале да шӱргывылышыжым шӱалтыш. Вара чайым ырыкташ шындыш. Чай ырымешке, шокшыракын чиен,

кудьвечышке лекте. Кече онча гынат, эрдене эше юалге. Пөртөнчыл омсам почын гына шуктыш — Алюкым Барбос лўман пийже ден пырыс вашлийыч. Барбос, почшым модыктылын, ўдыр ўмбақ төрштылеш, а пырыс йол воктене пөрдеш. Коктынат кочкаш пуымым вучат.

— Чу, коранга őrдыжкырак, йол йымақ ида пуру, почдам йонылын тошкал колтем, вара паледа, — Алюк пуным шылтала.

Туштак чыве-шамыч да агытан пөрдят. Агытан онжым гына кадыртен, «Мый тыште оза улам» маншыла коеш.

Алюк, онга ўмбақ тошто коркам налын, верандыш пурыш да тушеч пырчым коштал лукто.

— Чи-чи-чи, ну-ка, вашкерак толза, мўшкырдам темыза, вара, муныдам поген налам, — манын, вўта көргыштө шогышо вошыш пырчыжым ястарыш. Вара, пакчаште шогышо печке гыч конден, атышкышт вўдым оптале. — Ынде кызытеш тыланда сита. Кечывал деч вара эше озада пукша, — вўта гыч лекшыжла пелештыш.

— Барбос! Барбос! Ынде тыланда кочкаш пуэм, — пырысшым ниялтен, пөртыш пурен кайыш.

Нунышт омса воктенак шоген кодыч. Палат, вашке озашт кочкаш луктын пуа.

Теве пөрт омса йўкат шоктыш.

— Вашке, вашке меат кочкына!.. — пий ден пырысат йывыртеныт.

Тиде жапыште Алюк тенгечысе шылан лемым каструлеш лукто да когылянышт посна атылаш оптал пуыш.

Ўдыр каструльжым, тазеш мушкын, пөртыш пуртен шынаыш. Почешыжак суртозат пакча гыч пурыш.

— Ковай, мо эрдене эрак кынел коштат? Шер темешкет малем ыле, — шонгыентым чаманен, Алюк пелештыш.

— Могай малаш, йўдвошт шинчамат петырен шым керт.

— Мо лийыч?

— Ынде шонго улам, тыгай годым то икте, то весе коршта.

— А тачыже тыйым мо орландара?

— Тодылаттше йолем. Кажне гана игече вашталтме годым чуриктара.

— Кузе тыге игече вашталтме годым?

— Могай игече лийшашым уветарымым колыштде, чыла палаш лнеш. Йӱр ма, лум ма лийшашым ончылгоч ушештара. Йӱдым кузе тӱнгале, эр марте тугак чуриктарыш.

— Ала-ала, мый тыгай нерген але марте паленат омыл.

— Эх-хе-хе, мемнан гай-шамычлан ынде колаш гына кодын, а ме эше илаш тӱчена.

— Ковай, тыгай кӱлдымӱ шомакым итат кутыро. Илышыже могай сӱрал. Куанен гына илыман, — Алюк коважым куанен ӱндак колтыш.

— Йӱра кеч тыйже чонем куандарет. Чонем куандарет гына огыл, а чумыр пашамат ышгаш полшет. Ато мый, шонго карта, мом ыштен шуктем.

— Ну-ка, ковай, тылат мом ойлышым?

— Ойлашыже ойлышыч да, а чонемланже пешакат йӱсын чучеш. Кугызамжат кок ий ончыч илыш дене чеверласыш. Ме вет коктын ныл йочам ончен куштенна, нунын верч гына тырышме. Илаш неле лийын гынат, пырля илыме годым тидыже шижалтынат огыл. Уржа ложаш гыч киндым пыштен кочмо. Южгунамже кочкашат лийын огыл. Но садиктак илен лекме, иктат шужен колен огыл. Кум таза эргым да ик ӱдырым йодымбак шогалтыме. А ӱдыремже чурийже дене чылт ачаже, тудын гаяк мотор. Кӱлеш вет тыгай торащ, Ленинградыш шумеш, марлан лектын кайыш. А ынде шонымыжо семын толынат огеш керт, лач серышым гына возен колта. Йӱра эше кеч серышыжым шонен муыныт. Серыш огыл гын, так нимом палыде илет. Коклан мотор пеледышан открытым пайремлан колта. Теве ончал, Май пайрем лӱмеш колтен, — стенке омсам почын, кова мотор сӱретан открытым Алюклан луктын шуялтыш.

— Пешак мотор, ой, возашыжат рушла возен.

— Олаш илаш каят да марий шомакшым мондат ала-мо?!

— Ковай, а эргыч-влакетше кушто улыт? Тыгай мо-

тор, таза капкылан шогат, — Алюк пырдыжыште кечыше фотокартычкым ончал йодо. — Да эше кумытынат икгай сынан, пуйто йыгыр, улыт. Уремыште вашлият гын, путаяшат лиеш.

— Ой-ой-ой, — кова, кужун шуйларен, мутшым умбакыже шуйыш, — Алюк, ынде тый гына йодде колынат. Пошкудо-шамычлан уже вашештен ноен пытенам. Иктыже, весыже йодыштыт, чыланат пален налнешт.

— Ончен куштенат, пашаланат огыт йөрö, — манын ойлат.

— Ковай, нелеш ит нал, сыраш огыт йодым.

— Нимат огыт, Алюк. Калык манмыла, «Ава ду йочам шкетын ончен куштен сена, а йоча-влак ик авам ончен огыт керт».

Алюкат, ковам колыштын, кугун шўлалтыш.

— Нуно вет чыланат тораште илат. Лач кок нй ончыч ачаштым пыгартыш корныш ужаташ толыныт ыле.

— Туге гын, йöра, — Алюк, пырдыж велкыла ончалын, лўдмö йўкын кычкыраынак колтыш. — Ой! Мылам вет пашаш куржаш күлеш, а мый йөршын монденам.

Алюк сайрак вургемжым чиен, пашаш тарваныш:

— Ковай, кас марте, чеверын.

— Чеверын-чеверын, Алюк, пашат ушныжо.

Алюк, велосипедыш шинчын, колхоз столовый велкыла чымалте. Изиш варарак лекмыжлан көра корнышто кок могырышкыла ончышташат жапше уке. Уремыште вашлиялтше пошкудыжо-влак дене саламлатын, умбакыже кудалеш.

Теве столовый ончык кудал толын шогале. Велосипедным кудывечыш пуртен шогалтыш. Уже омсаште көгөн уке. Маша лўман кугурак йолташыже ондакак толын. «Ну ынде мылам логалеш», — Алюк семынже шоналгыш.

Тошкалтыш воктен Маша акан пийже кия. Капорол гай эре почешыжак конгтеш. Южгунамже тудым эсогыл вурсенат налеш.

— Нигуш каяш огеш лий, тиде пий вигак «ужала», — кунамже воштылал пелешта.

— Туман! Туман! Тол тышке, — вуйжо гыч ниялтен,

пийым лүмжө дене кычкырале. — Ну, озат таче мыланем шокшым пуа. Пурашат лүдам. Кеч ынде мөнгөш савырнен кай, — Алюк пий дене кутыра.

— Огым-огым, айда вашкерак пуро, — Маша акан йүкшө шоктыш. — Вашкерак парентгым эрыкташ шич, мый мушкын ямдыленам.

Алюк куанымьж дене куржынак пурен кайыш. Почешыжак Маша ака омсам шупшыльо.

Когылянынгт паша шуко. Тамле кочкышым жапыштыже шолтен шуктыман.

Алюк вичкыж могорышкыжо ош яндар фартукым чийыш, вуешыже шовычым пидын шындыш.

— Тыгай мотор үдырлан кеч-мом чикте, садиктак сөралдиеш, — Маша ака куандарыш.

— Да ну, Маша акай, вожылтареда гына.

— Мый чыным ойлем, шойышт ом мошто. Теве самырык шофёрет кузе ончен коштеш.

— Могой эше шофёр?

— Кузе-туге могой, пасуш пырчым шупшыктышо Сергей лүманет. Ончем, да моткоч мотор рвезе. Коктын пешак келшен тольда.

— Ынде йошкаргенат кайышым. Очыми, мүшкыржө шужен, вот и онча. Ойлат вет: «Пөрьенгын шүмжө дек корно пагар гоч эрта». Эре кочкаш гына кычалыт.

Маша ака Алюкын ойжылан воштыл гына вашенгыш.

Вашке кок поварет тамле кочкышым шолтен шуктышт. Кечываллан тудым пасуш нангайыман, механизатор ден шофёр-влакым жапыштыже пукшаш күлеш. Шукырак киндым пүчкедышт, икымше блюдылан шокшо шүрым, кокымшылан паренте немырым да котлетым ямдылышт. Тыгак шокшо чайым темышт. Чыла тидым дежурный машинаш шынден, пасуш лектын кудалыч.

Нунын толын шумекышт, механизатор ден шофёр-влак кочкаш руж погынышт. Алюк Маша акалан кочкышым күмыжлашке опташ полша.

Самырык рвезе-шамыч могор үдырым ну куандараш төчат вет. Иктыже ик семын, весыже вес семын тудым шкешт деке савырынешт.

— Ну-ка, мылам эше ешартышым пу-ян, — шенте-
чин Сергей лўманет кычкырале.

— Мо тиде эше тыгай? Приказым мўнтыштет пуаш
тўналат, а тыште «пожалуйста» манын йодман, — Алюк
вашештыш.

— Пешак тамле гын, мом ыштем? Тыгай мотор ўды-
рын шолтымыжым кочмо гына шуэш. Шкеж дене пырля.

— Чечасыже, шкеж дене пырля эше, размечтался.

Молышт, нуным колыштын, рўж воштыл колтышт.

— Теве сангат гыч марласовла дене перен пуэм, вот
тылат ешартыш лиеш.

— Ну тугежак огеш кўл. Ну, пожалуйста, Алюк-Алеви-
тина. Лиеш гын, изишак немыретым пыште да эше кот-
летшыMAT пынтац ит мондо.

— Тыгай йылме пазарлан котлет кокымшо гана не по-
ложено. Мыланна эше вес пасуш кудалман. Тый дечет молат
кочнепт.

— Ну тугеже немыржат огеш кўл. Котлет деч посна
онаят огыл.

— Йўра-йўра, теммешкет коч, котлетшыMAT пукшем.

— Вот ойлем вет, тыйын шолтымет пешакат тамле.

Пасушто адакат вошгылмо йўк шергылт кайыш.

Мугланымашке Ольош лўман механизатор уиныш:

— Пасушто але олыкышто, пўртўс лонгаште да эше
яндар южышто кочкыш тамлынак чучеш. Тидым паледас.

— Палена, — Сергей мане, — да эше тыгай мотор
ўдыр пелен.

Алюк вожылынак вашештыш:

— Ну те уже кочкын темда, ынде мыйым гына во-
жылтараш пижда, тугеже вашкерак вес пасуш кудалман.

Машинашке чыла оптен, Маша ака ден Алюк вес па-
сушко кудал колтышт.

Нуно коктын механизатор ден шофёр-влакым кечыште
кок гана пукшаш коштыт, кокымшо ганаже — ныл ша-
гатлан. Тыге кажне кечын.

Паша деч вара Алюк мўнтыжў нойышо пўртылеш. Но
туге гынат самырык ўдыр ковалан пашам ышташ уло ку-
мылын полца.

— Вот эше кече эртен кайыш, — диваныш нурен шинчын, Алюк нойышо йүк дене пелештыш.

— Да Юмылан тау. Таче кечым илен эртарышна. Но тыйже мом ойгырет? Теве ме самырык гоным паша деч вара гармонь почеш кажне кечын гаяк мулен-куштен эртаренна. Каче-шамычын шүм-чонышттым пешакат йүлалташ йөратенам. Тангем-влакат лийыныт да эше шагал огыл. Самырык гоным танг де посна могай илыш. А кызыт шарналтем да семьюем воштылынат колтем. Икманаш, самырык илыш веселан эртышаш. Кызыт тендан дискотеке, магнитофон... А ме гармонь йүк почеш то ойган, то весела мурым муралтена ыле. Чонланат ласка, весела лийын. Моткочак марий такмак-влакым мураш йөратенам. Мирон Очи дене үчашен-үчашен кушталтен, муралтен колтена ыле. Яндар йүкна уло ял мучко шергылтын. Тидлан көрак, очыни, Ондрием йөратен шындыш. Кийыме верже пушкыдо лийже.

— Мый тыйым нигöланат ом пу, — манеш ыле.

Шкежат самырык мотор рвезым уло шүм-чонем дене йөратенак шынденам. Вашке тулланак марлан лектым, ныл йочам ончен куштенна, — кован шинчавүдшö лекте.

— Ковай, ковай, ит ойгыро, вет чыла сай. Мый пеленет улам, полшаш тунгалам. А мыйын авам йөршын уке, да тудым ужынат омыл. Кө тугай, молан тыге ыштен — нимом ом пале. Йөра кеч тый улат, ковай, — тудым ондале, кидше дене кован шинчавүдшым үштылале.

Нунын ойган мулланымашышттым урем гыч шокгышо машина йүк күрлбö. Коктынат трук лийын кайышт, вара окна деке миен ончалыч. Алюк, кө улмым пален, торжан пелештыш:

— Тидланже мо күлеш лийын?

— Кө тушто? — Кова самырык рвезым ыш пале.

— Пошкудет, Ольош изан эргыже.

— Э-э, Серёжа улмаш, шымат пале. Очыни, тый декет толын. Тугеже лек.

— Ом лек, мый тудын дене мом ыштем, — үдыр торжан мане да, окнам почын, машинаште шинчыше Сергейлан йүштын кычкырале: — Мо тылат күлеш лийын?

— Тый кўлат, очыни, садлан капка ончылнет шогем. Мотор ўдырым уремыш ўжам. Ала танцыш миен толына?

— Чечасыже, мондо корным.

— Ну, Алевтина, мыняр сөрвалаш лиеш.

— Мыйым сөрвалаш ок кўл.

— Тыгай мотор ўдырым кеч-мынярат сөрвален шоген кертам. Омат нойо.

— Тыгежак ит сөрвалтарыкте качымарийым, писын-рак лек. Мёнгыштё шинчыме деч кеч танцыш миен толлат, — суртоза кутырымашкышт ушныш. — Чаплырак тувыретым чий да кай веле. Теве мотор пеледышан кеча, тидым чий. — Шифоньер гыч Алюкын мотор платыжым скеак лукто.

— Ну йёра тугеже, — Алюк шонгыенгын мутшо дене келпшы. Куанымыж дене качымарийлан окна гычак кычкырале. — Чечасыже лектам, вучалге.

— Ўпешет теве тиде сөрал заколкым ыште, — кова темльш.

Алюкат тувыржым писынрак чиен шогале, ўпшым, шерын, погкален шындыш.

— Ну кузерак коям, ковай?

— Ой-ой, пешакат мотор улат. Таче кажне рвезын чонжым йўлалтен толлат. Эше Сергеетат, тыгайым ужын, ушым йомдара. Мотор-мотор. Лек вашкерак. Рвезет вучен-вучен ноен.

— А тек вуча, — манын, Алюк уремыш куанен куржын лекте.

Капка ончылно Сергей чынак ушым йомдарыш. «Могай мотор улат» манын шоналтымыжымат шылтен ыш керг.

— Ну тый кертат, чонымат йўлалтен, нервыштат модын.

— Мый огыл гын, кё эше модаш тўналеш. Ато илашет йокрок лиеш, — Алюк, нержым кўшкыла нёлталын, качымарийлан вашештен пуыш. — Ну ынде шуко шогыкташ тўнгалат мо? Машина омсатым почат гын, поч, уке гын, мёнгеш пурем.

Сергей помыжалтме гай лийын:

— Эх, каттак, моторетым ончен, чылт мондышым, — машина гыч вашкен лектын, пеленысе омсам почо. — Шичса, мотор үдыр, чылажат тыланда көра. Тыгай улмыланда верчын мом-гына от ыште, — манын, Алюкым машинаш пуртен шындыш.

— Тыге-тыге, чылажат мыланна көра, — Алюк койышланен пелештыш. — А машинаже көн: тыйын аде ачатын?

— Мыйын, ачам ден авам мылам пөлеклышт.

— А шкешт кузе?

— А шкешт у машинам нальыч.

— Ну тугеже йөра. Тыланет тыгайжат келшен толеш.

— Оксам поген шуктем гын, мый шкежат у машинам налам.

— Ачатын гайым дыр?

— Уке. Мый тудын гайым огыл, вестүрлым налнем — иномаркым.

— Молодец! Тыгай шонымашет уло гын.

— Тау. Вара кажне кечын коктын кудалышташ тўнгалына.

— Ала-ала, ончена эше. Ала вес мотор үдыр-влакым муат.

— Ну адакат оккўлым ойлыштат, Алевтина. Мый айдеме серьёзный улам. Йөратен шындем гын, тиде эрелан. Умырем мучко лач тыйым гына йөратен илаш тўнгалам. Тый мыйын пеленем эн пиалан лият.

Алюк нимом вашешташ ёрмыж дене вожылынат кайыш.

— Мыйын нерген гына огыл, айда тыйын нерген изишак кутыралтена.

— Мыйын нерген нимом ойлаш, чылажат моло енын семынак.

— Кузе тыге нимом?

— Вот тыге. Капка ончылно эше шуко шогаш тўнгалына? Ала танцшы кудалына?

— Э-э, чынак, айда кудалына.

Сергей клуб могорышкыла тарванен кудал колтыш.

А туштыжо уже йолташыже-влак чыланат погыненыт.

Сергей клуб омса велке кудал толын шогале. Эн ончы-чак лектын, Алюклан, кидшым шуялтен, лекташыже полшыш. Клуб воктене шогышо ўдыр-рвезе-влак палыдыме ўдырым туран гына ончалыч. Мотор ўдыр кажне рвезын шинчажым йымыктарыш.

— О-о-о, могай ўдыр! Серёга, кушеч тыгай мотор ўдыр-влакшым муын луктат? — туштак шогышо йолташыже йодо.

— Верым палаш күлеш.

— Ну и кушто тыгай верже?

— Чылажымак ойлем гын, теат каеда.

— Мый Антон улам, — вес рвезе палыме лияш кидшым шуялтыш.

— А мый — Олег, — кумшат кидшым писынрак пуаш вашка.

— Ну-ка, ну-ка, киддам налза, — Сергей, Алюкым воктечышт коранден. кидыштым шўкале. — Киддам ида распускай. А ынде палыме лийза. Тиде мотор ўдыр — Алевтина. Руш манмыла, «Йōраташ да чаманаш йодам».

— Шўжарет але танет? — Олег кычкырале. — Уке гын, тыгай чапле ўдыр дене мый шке тангым ыштем ыле.

— Нимогаят, Алевтина — мыйын ончыкылык ватем. Так что, тан шотышто мутат лийын огеш керт.

— Кузе-туге ватет? Мый тылат эше нимом вашештен омыл. Эсогыл итат шоно.

— Вот ужат. — Олег коклаш пурыш, — тугеже тангым ышташ лиеш.

Алюк Сергейым, кидше гыч руалтен, «Айда клубыш пурена» манын, шкеж деке шупшыльо:

— Ато тыште рвезе-влак вожылтарат гына.

Тудыжо куанымыж дене ўдырын кидшым пенгыдын-рак кормыжтале да клубыш вашкерак тарваныш.

Тиде жапыште клубышто ныжыл муро йонталтеш ыле. Сергей ўдырым вик танцеватлаш лукто. Алюкат тореш ышлий. Коктын жапым веселан эртарышт.

Вашке мōнггыш каяшат жап толын шуо. Сергей Алюкым суртшо марте ужатен нангайыш. Капка ончыко миен шумеке, Сергей Алюкым шўргыж гыч шупшалнеже ыле.

Но ўдыр вуйжым корандыш гына. «Тау» манын, мӧнтыжӧ писын куржын пурыш.

А пӧртыштӧ кова шкетын мален кертын огыл, йӱдвошт Алюкын толмыжым вучен, тудын верч тургыжланен. Капка йӱкым колын, вигак ваштарешыже лекте. Алюкын куаныше чурийжым ужын, нимом ыш пелеште, лач малаш возаш гына кӱштыш:

— Эрла эр кынешашет логален, пашашкет кайыман.

— Кынелам, ковай, ит тургыжлане, — ковам ӧнда-лын, шке пӧлемышкыже куржын пурен йомо.

Коват, семынже шыргыжалын, малаш возо.

Эрдене Алюк пеш нелын мален кынеле. Вакшышыште шукыракак кийылте. Кечыйол шинчаж дене модеш. Ўдыр, шинчажым шылташ манын, кидным санташкыже пыштыш. А шкеже тенгечеyse танжым шонен кия. Тудым, очыни, йӧратенак шынден.

— Мо тиде тыгай? Эше вакшышынгак почанеш? Кӧ тенгече «Кынелам» манын ойлыш? — Кова шыргыжал пелештыш.

— Кынелам, ковай. Изипак веле кием да кынелам.

— Ну кузерак тенгече Сергеет куандарыш?

— Кузе тудо куандара? Жапым вел веселан эртаренам.

— Ала, ала... Йӧратенак шынденат дыр?

— Уке, — ўдыр торешланышын коеш. Вакшыш гыч вашкерак кынелын, шӱргыж ден пӱйжым мушко да, вургемжым чиен, пашашке каяш тарваныш.

— Ковай, таче пырыс ден пийым пукшен ом шукто. Пукшет вет? — манын, пӧрт гыч вашкен лекте.

— Пукшем-пукшем. Кай пашашкет, ато тачат вараш кодат. Сергей танет куд шагат эрденак мӧнтыж гыч тарванен кайыш.

«Тангем огыл» манме шомакше гына почешыже шоктен кодо.

«Ала-ала, очыни, йӧратенак шынденат», — кова семынже шыргыжале.

Таче Алюк Маша ака деч ончычрак столовый ончык толын шогале. Почешыжак Маша ака койылалтыш. Коктын порын саламлалтыч да вигак пашалан пижыч.

Куаныше Алюкын кидыштыже паша таче молеш веле. Семьнже ала-мом шоналга да воштыл колта. Маша ака тудым ёрын онча.

— Мо, — манеш, — таче пеш весела улат, палашат огеш лий.

— А таче мыйын просто кумылем сай.

— Ну тугеже йёра, — Маша ака мане.

Кочкаш таче ондакак шолтен шуктышт. Чыла пашам пытарымеке, Маша ака Алюкым чай йуаш кычкыраде. Удырым чоян ончалын, йодышташ пиже:

— Ну кузерак тентече дискотекыш миен коштынат?

— А кё тыланда тыгайжым ойленат шуктен?

— Эргым.

— А мый эргыдам омат пале.

— Олег, тудо тышке толын огыл, жапше уке. Эше визымше курсышто шинчымашым пога. Вашке туныктышо специальностьым налын лектеш.

— Ынде кё улмыжым палем.

— «Пешак мотор удыр улат» манеш.

— Тау, — удыр вожылынарак пелештыш.

Иктым-весым кутыркален шинчылтмышт дене дежурный машинан толын шогажымат огыл шиж, лач сигнал йукеш гына помыжалтме гай лийыт.

— Ой, мыланна уже пасуш тарванаш жап, а ме эше шинчылыгына веле, — Маша ака мане да коктын вашке пашалан пижыч. Кочкыш-йуышым машинашке грузитлен, пасушко лектын кудальыч.

Пасушто Сергейым ужо дечын Алюк изишак аптыраныш. Чылашт дене саламлалтмек, повар-шамыч молгунамсе семынак кочкаш опташ пижыч. Тамле пуш пасу мучко шарлен кайыш.

— Ох, тачыже эшеат тамлын үпшалтеш. Шижалтеш, мемнан поварна-влак уло чоныштым пыштен шолтеныт. Шижыда, йолташ-шамыч, — Сергей ойлыде ыш чыте.

— Чоннажымак пыштен шолтен огынал, чон деч посна вара кузе? А тыйын просто мўшкырет шужен, — Алюк тудлан вашештыш.

— Мўшкыржат шужен, тынар пашам ыште. Таче ме

кечывал марте кечаш нормым үден шынденна. Каналташат жап лийын огыл.

— Ну тугеже молодец улыда. Ынде шер теммешке кочса. Эше кас марте шуко тыршашда логалеш.

— Туге-туге.

Пөръен-влак, кочкын лекмекышт, изиш каналтышт да уэш пашалан пижыч, а Маша ака ден Алюк вес пасушко кудал колтышт.

* * *

Вашке Сергей ден Алюк пырля илаш тўнгалыч. Икте-весышт коклаште пеш кугу йўратымаш озаланен. Пырля пашаш кудалыштыт, паша деч вара Сергей Алюкым налаш машина дене кая. Самырык ешлан Сергейын аваж ден ачаже ялыштак посна оралтым налын пуышт. Алюк ден Сергей тушто куанен илаш тўнгалыч. Окна ончылынысо палисадникеш Алюк тўрлў пеледышым шындыле. Кудывечыште, пўрт йыр арун йытыраен шындыш. Кунамже Сергейын аважат толын полшен кая. У ешым ончен, Сергейын аваж ден ачаже чот куаненыт, чоныштанат путырак ласка лийын...

* * *

А жап шке семынже эрта да эрта. Алюк ден Сергейын пырля илаш тўнгалмыштлан вашке кок ият шуэш, но нунын тачат йочашт уке. Сергейын ачаж ден аважат уныкам пеш вучат.

— Тыгай кугу нўртыштў, товатат, йоча йўк шергылт-шаш, — аваже чўчкыдынак ушештара.

Но уке гын, уке, нимом от ыште.

Ик кечын столовыйыш колхоз председатель эрденак толын лекте. Эше тыште ўрдыжўен нигў уке ыле. Аля тидын дене пайдаланаш шоныш. Председатель ончык толын шогале да ончыч саламлате, а вара вожылде йодо:

— Алексей Ильич! Йўдмемлан нелеш ида нал, но мый пешакат санаторийыш канаш кайынем. Ала мыланем путўвкым пуэн сенгеда ыле?

— Алевтина, нелеш ом нал. Тыгай сай пашачылан

путёвкымат пуэн сенгем дыр. Эрла эрдене жапет лийме
годым мый декем пуро. Тидын нерген чыла мутланена.

— Йёра, пеш куту тау. Пурем, — манын, Алюк, куанен, пашалан пиже.

— Пашаче калыкклан начальникын сайын пелештымыжак мом шога. Кызыт вет властым кидыш налыт да шонымо семын мутланен налашат ок лий. Чыланат кө улмыштым ончыктынешт, — Маша ака пелештыде ыш чыте. — Чыным ойлаш гын, мемнан председателна — пешакат поро кумылан, ушан-шотан айдеме. Юмо полшыжо ыле кажнылан тыгай начальник дене пашам ышташ. Кажне ег дене сайын койын мошта. Тидланже пешак кертеш.

* * *

Алюк путёвкым вученак шуктыш. Тудын шонен коштымжо шукталте. Монтгыштö пелашыжымат куан увер дене палдарыш. А Сергей шкетшым колташ шоненат огыл, эсогыл изишак сыренат шинче.

— Кузе-тыге мыйын ватем шкетын ала-кушко каяш тарванен, — иралтын пелештыш.

Но Алюк марийжым ойлен савырен керте. Изишлан Сергей лыпланыш, ватыжым шкетшым колташ келшыш. Куаныше Алюк вургемжым вигак чемоданыш оптен ямдылыш.

— Ну, Алюк, ынде тушто могай тангым муын толат?

— Тыйже ала-мом ит ойлышт, могай танг.

— Могай-могай? Тыгай мотор ўдырамаш чыла пörьеннын шинчапкыже перна. Чыланат тыйым гына ончаш тўнгалыт.

— Оккўлым ит ойлышт. Мый санаторийыш марийым кычалаш ом кай, — пелашыжым лыпландарен мане.

Эрдене эрак Сергей ватыжым Казань воктенысе «Бакирово» санаторийышкак конден кодыш. А чонжылан садикте лышт ыш лий, ватыж верчын шўмжö вургыжаш тўнгале. Тўрвыж гыч шуншалын, «Ну смотри, вес марийым муын, илашак ит код, монтö тол» манын, ватыжлан воштыл пелештыш.

— Кузе ом тол, ну, конешне, толам. Мыйын шкемын пелашем пеш чапле.

Сергей ватыжым эше ик гана шупшале да, машинашкыже шинчын, мӱнгӱ велкыла тарванен кудал колтыш.

Алюк санаторий пӱртыш пурен шогале. Тушто тудлан вигак пӱлемжым ончыктышт. Тушто кок кровать шога. Пӱлемыш пурен, йолчиемжым кудаште, йырым-йыр ончышт нале. Такше уда огыл, ару. Мӱнгыж гыч кондымо тапчкыжым чийыш. Кровать тӱреш шинче. Чонжылан ала-молан изиш йокрокын чучын колтыш. «Ну кузе тыште тылзе киен эртарыман, омат пале. Ала мӱнгеш кудалман?» — семынже шоналтыш. Вара, сумкаж гыч чыла вургемжым луктеден, шифоньерыш сакедыле. Тиде жапыште пеленысе кроватьысе пошкудыжо омсам почын пурен шогале. Коктын саламлалтыч:

— Мый Алевтина улам, а те?

— Марина.

— Ну кузерак вара тыште? Те, очыни, ондакак толында?

— Уке, лач таче нылымше кече лиеш. А такше чыла сай. Мыланем пешак келша. Кечеш ныл гана кочкаш пукшат. Повар-влак сайын шолтат. Медшӱжар-шамычат порочонан улыт. Кажне канышлан кугу тӱткышым ойырат.

— А мыланем икымше кечынак пеш йокрокын чучын колтыш.

— Нимат огыл. Тиде икымше кечын тыге. Мыланемат тыге чучын. А вара кечымат шижын от шукто. Кочкат, да вигак эмлаш тӱнгалыт. Кажне процедурыш коштын гына шукто. Тидын деч посна кас еда танцыш кошгаш лиеш. Икманаш, йокрокланаш жапет ок лий.

— А мый, марий ватет, лач больнице гына шоналтышым.

Нунын мутланымыштым медшӱжар кӱрлӱ. Алюкым коридорыш ӱжын лукто. Тӱрлӱ кагазеш подписьым шындаш йодо да тӱрлӱ инструктаж дене палдарыш.

Алюк икымше кечынак тӱрлӱ процедурым приматлаш тӱнгале. Кас марте жапат вашке эртен кайыш. «Ну тугеже чыташ лиеш», — семынже шоналтыш.

Пөлемыш толмекыже, Марина вигак тудын деч йодо:

— Ну, Алевтина, массажет тылат келшыш дыр?

— Ого-ого, эше кузе, чумыр тупем коршта, эше кызытат ок чарне.

— Тыгай массажист пелен туп корштымыжат ок шижалт.

— Тидыже да, тыгай мотор рвезым сүрет семын ончен гына шинче.

— Да-да, сүрет гай, оет дене мыят келшем. А кидше тыгай массажым бшташак шочын. Шкенжым онченак могыр кана. Пуэн вет Юмат тыгай моторлыкым, — Марина мутшым кошартыш.

Тиде жапыште нунын деке пошкудо пөлемысе ўдырамаш омсам пералтен нурен шогале.

— Ой, Валентина, пуро-пуро, мыйже вет тыйын нерген чылтак монденам. Теве палыме лийза, Алевтина. У пошкудем. Садлан тый декет мияш жапемат ыш лий.

Алюк вуйжым савалтен саламлалте.

— Нимат огыл. Мый шкетын кодынам, да пөлемыште моткоч йокрок. Ала икымше пачашышке, танцыш, миен толына?

— Алюк ден Марина, икте-весьштым ончалын, вигак пелештышт:

— Молан каяш огыл, миен толына. Меат кеч ик гана олесе-шамыч гай могырнам модыктыл налына.

— А мо шонеда, капкылымат модыкташ кўлеш. Эре пашаште гына модыктылман мо?

Кумыгын, гарванен, танцыш кайышт. А туштыжо тунар калык. Кушеч тынарынже толын лектыныт?! Санаторийыштыжат тынар калык укеда чучеш. Нуно кумыгын, марла муралтен, кушталтен, марий койышым ончыктышт.

Лач тиде кастене Алюк нъжыл, шыма койышан Тахир лўман суас пөръен дене палыме лие. А тудыжо ваштарешла пөлем гычак улмаш. Тылеч вара коктын кажне кечын гаяк вашлияш тўнгальыч. Танцыштат жапым пырля эртарышт. Икте-весьштымат сайынрак пален налыыч. Тахир ўдырамаш-влак дене койынак мошта. Кажне гана конфет да пеледыш дене куандара. Тиде жапыште Алюк пе-

лашыже нергенат шоналтен огыл. Чонжо каваште гына чонештыл коштын.

Вашке мөнтгө каяшат жап толын шуо. Тахир Алюкым ужатымыже годым шыман ондал шупшале да мане:

— Ме коктын шулдыран кайык гай улына. Пырля чонешташ келшет мо, тангем? Ик тылзе коклаште ош пеледыш гай ылыыч. Саскажым ала пөлеклем чонетлан келшышым?

Алюк шкенжымат түрвыж гыч ныжылгын шупшале, вара, автобусыш шинчын, санаторий гыч лектын кудале.

Алюк мөнгыжө кумыл нөлтшө пörтыльö. Пелашыжат пеш сайын вашлие.

Эрлашынак пашаш лекте. Куаныше чуриян мотор ўдырамаш пашаштат сай кумылжым шытген ыш керт. Шукынжо тудын кузе канен толмыжо нерген йодышташ пижыч. Вет южышт санаторийыште ик ганат лийын огытыл. Эре жап уке. Мөнгыштгö паша, волык, йоча-влак кучат. Нуным кузе кудалтен кодет. Ен йодмылан Алюк «Пешакат сайын канышым» манын гына вашешта.

Вашке Алюкын тазалыкше начареште: то укшинчыш күза, то вуй пörдеш... Нимом умылыде, тудо больнишыш миен толеш. Туштыжо тудым «Мўшкыран улат» манын куандарен колтат. Ик семынже, йывырта, ава лияш шуко шонен коштымжо шукталтеш, вес семынже, кузе тидын нерген пелашыжлан каласаш. Мўшкыр кажне кечын кушкеш. Сандене Алюк Сергейланат тидын нерген увертарыш. Тудыжо тыгай уверлан йывыртыш гына. Алюкын вуйыштыжо ынде эре ик шонымаш гына пörдеш: аза кöла кояш тўналеш? Вет кö деч ыштымым ава гына пала.

Вашке декретыш лекме жапат толын шуо. Декретыш лекмыж деч вара мўшкыран ўдырамаш кечым гына шотлаш тўнале.

Кечым шотленак, вашке Алюк ўдыр йочам ыштыш. Пелашыже ынде эшеат чот куанен, эре нунын воктеныштак пörдеш, ончаш полша. Вет изи азам ончаш поснак неле. Тыгай годымжо Алюк эреак пошкудо кован ойлымыжым шарналтен колта: «Изи йочам ончымешке, лучо күм руэн коштам». Кажне йўдомым йомдарен толашет.

Шинчын кочкашат, каналтен кияшат жап уке, эре аза пелен.

...А жап эре ончыко вашка. Жап эртыме семын йочат кушкеш. Сынже дене тудо чылт танг марийже гай лийын. Теве ынде уремышкат модаш лекташ тўнгале. Изи ўдыр шемалге кудыр ўпан. Аваже ўпешыже кок могырышкыла пеледышан резинкым ыштен шында. А тудыжо эшеат моторырак коеш, чылт изи курчак.

Ик кастене Алюк ўдыржым уремыш лукто. Пўрт воктенысе олымбалне пошкудо-влак шинчылтыт. Ўдыржў ден аваже нунын деке лишемыч. Когыньыштым ончен, Онтон вате пелештыде ыш чыте:

— Ой, кў толеш? Изи курчак.

— Ме модаш лектынна, яндар южым шўлалташ.

— Толза-толза. Алюк, ну, конешне, йодмемлан ит сыре. А кўла тиде изи ўдыр коеш? Ни тыйла, ни ачажла, манаш...

Алюк трук лие. Да, шуко шоныде, йўнтыш пелештыш:

— Шкемын авамла. — мане, «Мыйын авам садиктак ужын огыдал, адакшым могай нунын пашашт», — шонаттыш.

— Йўра тугеже, аго ме мом шонашат огына пале.

Онтон вате — вик ойлаш йўратыше ўдырамаш. Мо шонымыжым ончылнетак ойлен пуа.

— Мо шонымыдам пешак палем. Тиде чылажат шке нлышем, а тыланда манеш-манешым гына ойлаш лийже, — Алюк руал пуыш да, изи ўдыржым налын, мўнтыжў ошкыльо.

— Ит сыре, ит сыре, Алюк. Пошкудышто сырен коштман огыл, — почешыже Онтон ватын йўкшў шоктен кодо.

Молышт шып шинчат, лач тудо гына йылме пазар.

* * *

Йўштў телат эртен кайыш. Вашке Ўдырамаш пайрем толын шуо. Кастене почтальонко, окнам пералтен, Алюкым уремыш ўжын лукто.

— Кушталташет логалеш, тыланет серыш.

— Тыйже? Могай серыш эше?

— Ала-ала, Казань ола гыч, лач шке гына палышаш улат, — газет дене пырля серышым пуэн кодыш.

Алюк пörтышкыжö куанен пурыш да вигак серышым лудаш пиже. А тудым Тахир танже колтен улмаш. «Йöра кеч тыгодым пелашем мöнгыштö уке», — шоналтыш.

Серышым пеш ныжылгын возымо. Алюк лудеш, а шкеже моткоч куанен: «Ош пеледыш ылыч, мотор келшымом! Садлан омешем эре тыйым гына ужам. Иктаж гана миен лектам, вучыза изи чукай дене пырля». Тиде шомакше эшеат чонжым йöлалтыш. Шүмжö утыр чот кыраш тунгале. Эше Ёдырамаш пайрем лумеш онай откырым сералтен колтен. Алюк, изи йочажым öндалын, ончыкыжо кўзыктен шындыш. А пелашыже тиде жапыште шабашкыште лийын. Кидлан мастар марий эре, пашам ыштен, оксам кондаш тыршен.

* * *

А жап тугак ончыко вацка. Мотор кенжеат шентелан киен кодо. Тудым шöртнö шыже алмаштыш.

Ик кечын, касвелеш, Алюк ёдыржö дене коктын урмыш сурт волькым пурташ лектыч. А тыгодым ала-могай палыдыме машина толын шогале. Алюк палыме еным ужмыж дене нигуш пурен каяшат öрö. Очыни, тыгай го-дым, лиеш гын, коля рожышкат пурен каст.

Машина гыч келшыме танже да тудын йолташыже лектын шогалыч.

— Кö тыште шорыкым ужала? Шорык налаш толына, — Тахир йёкым лукто.

Алюк нимом ойлаш öрын шога.

— Ала кудывечышкыда пуртеда? — адакат Тахир йодо.

— Пурыза-пурыза, — суртоза толшо-влакым кудывечышкыже ёжын пуртыш.

Капка гыч пурен шогалмекыже, Тахир изи ёдырым, Алюкым йышт ончалеш.

— Изи ёдырем мыйынла коеш, — вара мане.

Суртоза, вожылын гынат, чай йёаш ёжö. Тиде кечынат пелашыже пашаште лийын.

— Айста чай йўаш, мўндыр корно гыч тольда, — Алюк пелештыш.

Тахир ден йолташыже пўртыш пурен шогалыч да пўрткўргым шымлен налыч.

— Тыште пеш ару озавате ила. Чылажат ару, мотор.

— Ой, тугежак огыл, изи йоча почеш погкаленат от пытаре.

— Уке, тыште ару пўрт. Ен шинчаш чыла коеш.

— Тугеже тау, — Алюк, чайым темкалымекыже, унашамычым ўстел коклаш шындыш.

Тахир ола гыч кондымо костенеч ден пўлекшым йўратыме танже ден ўдыржылан пўлеклыш. Кугу пушкыдо модышым йоча куанен ўндаш шындыш. «Тау» манын ок мошто гынат, изишак умылтараш толаныш.

Тиде вашлиймаш деч вара Тахир нунын илыме верыштымат пален нале. Алюкын пелашыже уке шентгеч Тахир эре шорык налаш кошто. Кажне гана танже ден ўдыржым шергакан пўлек дене куандарыш. Икана парняшкыже шўртнўё шергашым чиктыш.

— Эре мыйым гына шарналтен чий, — мане.

Но тиде шергашым Алюк чиен кошгаш лўдў. «Пелашем ужеш гын, мом ойлем», — семынже шоналтыш. Но ик жап шылтен кийыктыме деч вара пуымо пўлекым чияш шоныш. Лач южгунам гына, шкет улмыж гоным, изи йочала чиен онча. Шўртнўё шергаш кажне гана йўратыме танжым шарныкта.

* * *

Шукерте огыл Алюкым ойган увер авалтыш. Паша гоным тудын пелашыже кудымшо пачаш гыч камвозын. Ўмыржў лугыч лийын. Тыге нуно ўдыржў дене коктын тулыкеш кодыч.

Тахир Алюкын марийжын ўмыр лугыч лиймыже нерген вашке пален нале. Ындыже нунын деке чўчкыдынрак толаш тўнале. Шке ўдыржылан да йўратыме танжылан кертмыж семын польшкалаш тыршыш.

Вашке ўдыржат кушкын шуо, калык манмыла, марлан каяш йўрышў лие. Тахирын шке ватыже да кок йоча-

же лийыныт гынат, тиде ўдырым ойыркален огыл. Казань олесе ик институтыш тунемаш пуртыш. Пачерым сниматлыи, оксам шке тўлен шога. Вашке шкенжын кок йочаж дене палымым ыштыш. Нунышт ўрыныт гынат, но садак, икте-весеылан полшен, порын илаш тўнгалыч.

ЙЎШТЉ САМАН

О й л ы м а ш

Ола урем дене ошкылам. Ужам, ваштарешем палыме Ольга кока толеш. Чалемаш тўнгалше ўпшым моторын поген, сўрал причёским ыштен. Тўрвыжымат чевер чия дене чиялтен. Самырык ўдырамашла гына коеш. Лишем-мекына, саламлаттым. А тудыжо ўмбакем тура онча, коеш, мыйым ыш пале.

— Ой, самырык-шамыч, саламлаттын эртен каят гынат, иктыжымат ом пале, — мане, вара йодо. — Тыйже кў улат?

— Тиде мый, Надя, ондакысе пошкудет улам. Кевытыште пашам ыштем ыле.

— Ой, тьяк мо? — Ольга кока кок кидше дене мыйын кидем кучыш. — Ындыже шарналтышым. Очыни, вич але куд ий ужын огынал. Вашталтынат, могор ўдыр лийынат. Жапет уло гын, айда иктаж-кушап шинчына да кутыралтен колтена.

— Жанемже уло, нигушкат ом вашке, пашамат пытаренам. Лач мўнгыш эркын ошкедем ыле. Кече сай.

Коктын автобус шогалме верысе олымбак иична. Ольга кока, мыйым шуко ужын огылат, кидше дене вуем гычат, чурием гычат ниялтен налеш. Коваваем семянак воктенем пызнен шинче. Мутланен шинчымына жаныште коклан шинчавўдшат лектын кая. Эсогыл чаманенат колтышым: вет меат, илен-толын, тыгаяк лийына. Семынем шоналтышым: «Очыни, тый декет икшывет-влак огыт тол». Но шканже утым нимом шым пелеште. Ала эше иралтешат.

— Те шкеже кузерак илышгыда, тазалыкда могойрак?

— Тазалыкем изиш весемын. Очыни, тогдайышыч. Подылмым чарненам. Амалже тыгай. Изирак эргым вучыдымын эрдене эрак толын лекте. Колам, ала-кө омсам перкала, мьят вакшыш гыч кынельым, омса деке мийышым. Рожыш ончалым, шинчамланат шым ўшане. «Ындыже шинчамлан конча», — семынем шоналтышым. Мокмырлан көра вуем пенгеш. Омсам вашкерак почын, эргым пуртышым. Тудыжо ўмбакем тура ончале да, йолчимжым кудаште, пöрт мучко ончал савырныш. Эргым толмылан чонем куанен, изиж годсыла кидем дене ниялтен колтымем шуэш. Могай мотор мыйын эргым! Ўмбалныже ош тувыр, оныштыжо галстук, чапле костюм. Чылт ачаже. Шешкым ден уныкамжат тыгаяк мотор, нигö деч сай улыт. Ик мутым пеленгыле, семынем шонкален шогылтам. Вара помьжалтме гай лийым да вашке гына кухныш чайым шындаш куржын колтышым.

— Чайым йүктен колтем, — маньым.

А тудо ваштарешем торжан вашештыш:

— Нимом ит кычал. Мый каем веле. Кузе ылыштметым ончалаш гына изишлан пурышым. А тый тугак йўын кьет. Тый декет ватем, йочам дене пырля толашат вожылам веле. Йолташ-шамычын шинчашкыштат ончаш намысын чучеш.

— Теве тыге торжан вашештыш да, омсам пенгыдын петырен, пöрт гыч лектын кайыш. А мый, кузе кидешем чайникым кученам ыле, тугак шоген кодым. Кумылемат воыш, вуем чотрак коршташ тўнгале. Йўиштö вўдым подылын, таблеткым нелын колтышым да уэш койкышкем возым. Ик жап ала-момат шонкален кийышым. Тўрлö шонымаш толын лектеш. Чон йöсем дене шортынат налым. Оксам пытен. да тыгай годым нигö толшо уке. А пенсийым налап гын, икымше пачаш гыч Майрук ден Оксиня кува-шамыч вигак кўзат. Подылаш тўнгалат гын, йолташ-влак лектыт, оксат гына шукырак лийже. Кок эргымат пеш вурсат, толашат вожылыт. Чылажымат вуй йырем сайын гына шоналтышымат, йўемем чарнышым. Кеч-кузе йöсö лиеш гынат, тетла ом подыл. От керт годым шке йочалан огыл гын, көлан энгертыман. Уныка-

шамычым йӱратен, нунын пиалан лиймыштымат ончен куаныме шуэш.

Тыге шкемым кидыш налын кертым. Моторын чияш тӱнгалым. Пачеремат олмыктышым. Пошкудем-шамычат ынде мыйым ӱрын ончат.

Ик жап кутыркален шинчылтмеке, мӱнгышкыла каяш тарванышна. Ольга кокан ӱжмыж почеш мыят тудын деке каныш кечын унала мияш сӱрышым.

Ик арня шижде эртен кайыш. Каныш кечын, автобу-сыш шинчын, Ольга кока деке кудап колтышым. Куанен вашлие. Ончыч пӱрткӱргыжым ончыктыш. Чынак паче-рыштыже кугу вапталтыш лийын. Пырдыжым мотор пеледышын обой сӱрастара. Потолокым кандалге тӱсан плитке-шамыч дене петырыме. А окнаште сӱрал тюль ден занавеске. Вара мылам фотоальбомжым луктын пуыш, шкеже кухныш чайым ырыкташ кайыш. Ончен шинчымом жапыште залыштак диван пелен журнал ден газетым пыштыме изи ӱстелым верандыш да тушан кӱчкыш-йӱышым поген шындыш. Чайым подылын, фото-влакым шергал лекна. Эн ончычак самырык годсо фотожым ончыктыш. Тушто чынак мотор ӱдыр шога. Кӱкшӱ, вичкыж капкылан. Ӱншым сайын гына пунен шындыме. Ӱмбалныже пеледышан тувыр. Кажне качып чонжым йӱлалтарен. Вес фотошто — пелашыж дене. Коктынат пеш мотор, ылышлан куаныше, волгыдо шинчан улыт. Вигак коеш: икте-весе-штым чот йӱратеныт.

— Пелашем дене кооперативный техникумышто тунемынна, — самырык годсым шарналтыш. — Мый товаред, а тудо механик лийын лектынна. Техникумыштак келшаш тӱнгална. Мый ялысе марий ӱдыр, а тудо суас рвезе. Садланак пелашемын ачаж ден аваже мемнан келшымашлан тореш лийыч. А мыйын тореш лийын огытыл, нунылан качымарием келшен. Тыге ме коктын пырля илаш тӱнгална. Вашке мый суаслат мутланаш тунем шуым.

Марла, рушла, суасла сайын моштенам. Кажне дене сайын койынат, кутыралгенат моштенам. Икмынар жап гыч кевыт вуйлатышылан шогалтышт. Ятыр ий шогенам.

Чап грамотым, шергакан пөлекым шуко налынам. Чыла-жымат аралаш тыршем. А пелашем заводьшто механик-лан ыштен. Мыланна кок пөлеман пачерым пуэныт. Вашке эрге йочана шочо. Тунам гына пелашеми ачаж ден аваже мыйым пагалаш тўналыч, шуко гана моктен ойленит. Кокымшо йочам ўдырым вученна, но адакат эрге шочо. Коклаштына пентыде йоратымаш лийын. Кажне найремым эре еш дене пырля эртаренна. Эркин-эркин оксам поген, машинамаг, гаражымат нална. Кажне каныш кечын ялышке кудалыштна. Кунамже пўртўсыш миен толына. Икманаш, жапым веселан эртаренна. Икшывына-шамыч школым сайын тунем лектыч, умбакыже кўшыл тунемме заведенийыш иктыже инженерлан, а весыже физик-математиклан тунемаш кайышт. Кугуракше, дипломым налын, пашашкат ачаж деке пурыш. Изиракшын ытартыш курсышто тунеммыже годым пелашем ўмыр лугыч лие. Пашаште шўмжө шогалын. Тыгай кугу ойго мыйым авалтен. Сайын илыме деч вара пеш неле лие. Эре пелашеми шонен коштынам. Ик жапланат монден омыл. Туддеч вара ик пөрѐн денат илаш кумылем ыш лий. Шўгарышкыже эре пеледыш дене коштынам, чон йөсем дене шуко гана шортынам, польшым йодынам. Умбакыже илаш вий-куатем ыш сите, вуйыштем тўрлө осал шонымаш пөрдын. Но йоча-влаклан кōра чыла чыташ пернен. Вашке кокымшо эргымат тунем лекте, пашаш пурыш. Моло семянак коктынат ешангыч. Нуным ончен гына куанем ыле. А варажым мый шкетынак киен кодым. Изи эргымат ешыж дене вес вере илаш кусныш. Еш дене илен тунемме деч вара шкетланем неле лие. Ик жап пашаш кошташат, палымем-шамыч дене кутыркален шогылташат кумылем йомо. Коклан гына икшывем-шамыч ешышт дене толын куандарен кодат. Но садак шўм-чонем ыш лыплане. Тыге кочывўдым подылаш тўналым. Полшаш шонышо-шамычат лектыч. Тидлан кōра эргым-шамыч толмым чарнышт. Йўмемлан вурсеныт, но ала-молан мутыштым колыштын омыл. Подылмеке, нимо огеш кўл. Койышемат вашгалте, кажнылан тура ойлен пуэн кертынам, шкемым кўлдымылан шотленам. Ен-шамычшат оса-

лын койыныт. Урем дене ошкедет — койдарен целештат, ўмбакет йўштын ончалыт, да тыйым нигө ок шотло. Кызыт гына йонгылышем чыла умылем. Эргымын толмыж деч вара помьжалтме гай лийым. Вурсымыжо кызытат ушыштем. Чыла шоналтен, шкемым кидыште кучаш тыршышым. Юмо деч проститлаш йодым. Аракалан көра чуриемат вашталтын, култыр чот палдырна. Ўпемат чал. Пенсий оксам изиш аныклен, эргым-шамыч деке миен толаш шонен пыштышым. Кок шешкымланат уныкам-влак лўмеш изиш гыч оксам кучыктышым. Икшывем-шамыч деч шинчавўд йөре проститлаш йодым. Нунышт кугу уна семын ончен колтышт. Изирак эргым «Мемнан дене илаш код» мане. Но шке пачерем улыс. «Шке икшы-вылан огыл гын, көлан кўлат тыгай йўштө саманыште» шонем.

Ольга кока мыйым лишыл енге гай ужатен колгыш.

ТУГАК ШУЛЫШ

О й л ы м а ш

Юалге шыже кече. Пушенте-влак чаран шогалыныт, южо укшлаште гына саралгыше, тўсдымө лышташ-влак койыт. Пушентыла гыч йоген, мландўмбалым сөрал шартышыш савыреныт. Ошкедыме годым йол йымалне кыж-гож гына шокта. Онтон, лышташ йўкым колын, тоя дене тоялен, олымбаке миен шинче. Ушышкыжо тўрлө шоны-маш пура. Ынде шонкален шинчашыже жап шуко. Кажне кечын коляншыше чуриян. Ончылий шонто ончymo верыш логалын, эмлыме деч вара. Онтонлан шкет шинчашыже эрыкым пешыже огыт пу. Пеленже кө-гынат пырля кутыркалаш шинчеш. Кызыт гына чумыр илышыжым шонкален шинчылтеш. Кынервуй тыштак, но от пурл. Илышетым вашталтынет гынат, шонымо семын огеш лий. Кузе икымше тошкалгышым ыштет, туге кая. Кузежым ынде чыла шонкала — осалжымат, сайжымат. Южгунам-же чон йөсыж дене воктепыже шинчыше йолташыжланат чонжым почеш. Лач кызыт гына кочыжым-шерыжым

пален налын. Але марте иктымат чаманен моштен огыл, ни йочаже-влакым, ни ватыжым, лач оксам гына шукырак кўраш шонен. Изинекак осал, сут, шкенжым веле йōратыше кушкын. Ешыште ачаж ден аважын ик эргышт гына лийын. Садланак дыр пеш чаманеныт, чыла йодмыжым шуктенак шогеныт. Школыштат чиём денат, койыш-шоктыш денат моло йоча деч чот ойыртемалтын. Школым пытарымек, Онтон ачаж ден аваже семынак медицине институтыш пура. Ача-аваже коктынат олесе эмлымверыште ыштеныт. Аваже терапевтический отделенийым вуйлатен, ачаже — хирург. Онтонат хирург лияш шонен пыштен. Тунеммаште уш-акылже дене моло студентшамыч деч ойыртемалтын. Профессийым шке ойырен налын, садланак дыр тунемашыже куштылго лийын. Моло семын тўшкагудо воктен илен коштын огыл, институт гыч мōнгыжō вашкен. Нылымше курсышто Онтонын койышыжо эшеат вашталташ тўнгалын. Ёдыр-рвезе-влак дене дискотекуш, тўрлō пайремыш кошто. Ёдыр-шамычым пижергыла вашталтыле. Таче иктын, эрла весын чоныштым йўлалтыш.

Кече почеш кече эртен, институтымат тунем пытарыш. Институт деч вара тудым ачаже вигак шкеж деке пашаш нале, хирург семын ышташ тўнгале. Ачаж ден аваже армийышкат ышт колто, оксам тўлышт. Чонлан келныше паша рвезым куандара, пашам лийже манынак ышта. Ончыч лўдыкшын чучын, а вара тунеме. Лўлмō койышыжо йомо. Вет тудын кидыштыже айдемын илышыже. Паша верыштыжак самырык мотор медшўжар дене келшаш тўнгале. Вашке сўан нерген мут лекте. Онтонлан ачаж ден аваже кугу, чапле сўаным эртараш полшышт. Мотор сылне ош платье, фата дене самырык ёдыр шинчаш пернен. Кажнын чонжым йўлалтарен. Ачаж ден аваже кок пōлеман пачерым пōлеклат, сўан деч вара коктын у пачерыш куснат.

Вашке Онтонын ватыже эрге ден ёдыр йыгыр йочам ышта, но нуным ончаш чыла сомыл вате ўмбаке возеш. Онтонын — эре паша да йолташ-шамыч. Ача ден ава эргыштым тугак чаманен шогат, шешкым пешыже огытат

колышт, лач коклан гына уныкаштым ончалаш толыт. Пытаргыш жапыште Онтон ватыж ўмбақ кидшымаі нўлталаш тўнгале. Мўнгыжў шонымыж семын толеш. Яжар койышыжо тугак ыш пыте.

Больницыште ыштен, кугурак опытым налын, шкаланже частный клиникым почо. Кугу окса эшеат осалыш колгыш. Ёндыжым шкаланже шке чыла наледаш тўнгале: машинам, пачерым. Тидым ватыжлан ойльде ышта. Тудыжо лач йоча ончышо да мўнгыштў тўрлў сомылым шуктен шогышо ўдырамашыш гына савырныш.

Ий эрта, йоча-влакат кушкын шуыт, школыш коштыт, ача-аваштын кузе илымыштым ужыт. Ача оксам чаманен огыл гынат, икшыве-влак ачаштын осал койышыжым садақ улыленыт.

Ик кечын Онтон ачаж ден аважым шке машинаж дене пошкудо олаш кокашт деке намиен кодаш келша. Корно кужулан кўра нуныштын автобус дене каяш кумылышт уке. Тиде кечын ала-мом шижме семын йоча-шамыч ачашт дене огыт кай, мўнтеш авашт пелен кодыт. Вашке ойган уверым пален налыт. Онтон машинаж дене кюветыш кумыкталтын. Ача ден ава верешак колат, шкеже пеле колышо кодеш. «Вашкеполыш» машина тудым эмлымверыш намиен шукта, вигак операцийым ыштат. Илышыже — шўртў мучаште, ятыр жап реанимацийыште кия. Ватыже да икшывыже-влак омса воктенак шинчавўд йўре оролен шогат. Мом ышташат огыт пале. Ватыже, шортын-шортын, Юмым сўрвала. Онтоннын тазалыкше верч чот ойгыра. Врач-шамыч йолымбак шогалме нерген огыт ойло. Вате марийжын чыла йолташыж деке куржталын савырна, но нунышт тудлан омсам петырат. Полшаш иктаг ок шоно. «Тыгай операций деч вара марият илен ок керт», — маньт. Вате шинчавўдшым кучашак тырша. Марийжым йолымбак шогалташ маньын, оксалан кўра ватыже Онтоннын клиникыжым ужален колта.

Эмлымверыште марий ятыр жапым эртарам. Эркын-эркын тўрланаш тўнгалеш. Мўнгыжў колтат. Но ынде тудым инвалид коляске дене гына шушкешдылыт. Онтон осал койышыжым шуко гана ончыктен гынат, ватыже садақ

тудын верч шуко шинчавүдшым йоктарен, ятыр вийжым пынген. Ынде Онтон мөнгыштö — ешыже куштылгынак шүдалта. Тудым, инвалид коляске гыч кынетен, йолымбак шогапташ тыршат. Кажне кечын йолжылан массажым ыштат, ошкылаш туныктат. Но ик йолташыжат ок чамане... Нунын могай улмыштым Онтон кызыт гына пален налеш.

Эркин-эркин Онтон угыч ошкедаш тунемеш. Самырык марийын үпшат чалем кая. Төрланен шуэшат, адакат ватыж дене вурседалан тўналеш. Тудыжат, марийжын тыгай койышыжым чыген кертде, шуко гана ваштарешыже кычкырал пуа. Оза клиникым ужалымылан сырен коштен. Ватыже нимом ыштатат öреш. Марийже тыгай ойго деч вара вашталтеш шонен, но йонылыш лийын.

Врачын мөнгыштö кийымыже огеш шу. Пашаш лекташ шонен пышта. Опытан улмышлан кōра поликлиникыш налыт. Тушто ятыр ий тыршен ышта, но садак ешлан сай ача да йöратыме пелаш ок лий. Паша деч вара подыл толеш, ватыжым мыскылаш, индыраш тўналеш. Ни икшывыже-влакым, ни ватыжым нимöшат ок шотло. Йоча-влак кушкын шуыт, коктынат ачашт семынак медицинский институтыш тунемаш пурат.

Ик кечын Онтон паша деч вара йүшö толеш, мөнгыштö кугу тумам тарвата. Кажныштым осал шомак дене нгылт налеш. Тыге вурседал толашымек, онжым кучен, кўвар үмбак волен шинчеш. Шўмланже йöсö лиеш. Писын гына вашкеполышым ўжыктен, эмлымверыш ужатен колтат. Ватыжлан шканжат чот йöсö гынат, марийже деке больнишыш ок кай, икшывыже-влакымат ок колто.

Онтоным ончыч реанимацийыш пыштат, вара гына палатыш кусарат. Нигö толшо укеат, чонжылан йöсын чучын колга. Ятыр гана мөнгышкыжö йынтыртен толаша, но тудын дене нигö ок мулане. Эшеат нелырак лиеш. Тазалыкше утыр начарештеш, уэш окшаклаш тўналеш. Ятыр жап эмлымверыште эрара. А ватыже шкеж семынак тудым чаманьдыме лиеш. Мөнгышкö илашат ок пурто. Ешын йўкшымыжым шижын, нимом ышташ öрмыж дене Онтон шонто пöргыш илаш кая. Тыште тудлан ончыч

шучкын чучо. Эркин-эркын тунеме. Талук жапыште ни ватыжым, ни икшывыже-влакым ужын огыл. Шонен коштымж дене ийготшо деч ончыч шонтеме. Упшо утыр чалемеш, шинча йымалныже куптыр палдырна. Тоям тояла. Лач тыште гына Онтон иже титакшым умылыш, но ынде мом вапталтет? Тугакак пундаш марте шулен вола.

МҮКШОТАР

О й л ы м а ш

Кенез эр. Суртышто нигö деч ончыч агытан кынеле. Шулдыржым лоп-лоп пералтен, тудо кашта гыч төрштен вольш. «Мый тыште оза улам» маншыла, онжым кадыртен, кудывече тич мурыжым шергылттарыш. Оза семын тышке-тушко коштын савырныш, чылажат верыштыже мо манын терген нале. Аршеп луман пий эше мален гына кия. Агытан воктечше лудде ошкыл эртыш. Теве пöртöнчыл омса виш кия. Тудым ужын, тушкат пурен лекташ кумылжо лекте. Лач туштыжо Лукиян тамле омо дене мален кия. Агытан, кок шулдыржым пералтен, койкышкыжо күзен шогале да, «Але марте мом мален кияет» манме семын мурыжым йонгалтарыш. Лукиянын ласка омыжо лугыч лие. Качымарий сырымж дене агытаным поктен колтыш. Тудыжо учым ыштыме семын пöртöнчыл тошкалтышыште эше ик гана уло кертмын муралтен колтыш. Ынде Лукиянын омыжо йомо, тудо кудывечыш лекте.

Чурийжым йүштö вүд дене шүалтыш, эше изиш карныштыл шогылто. Тиде жапыште пылышыжлан аважын йүкшö шоктыш:

— Лукиян, кочкаш пуро, вара мукшотарышкет кайыман.

Ончылныжо агытан йук дене помыжалтше Аршеп пийже куанен төрштылеш, почшым модыктылеш. Озажын кочкаш луктын пуымыжым вуча. Вет тудланат нашаш кайыман, сандене мұшкырым темыде ок лий. Аршеп — суртышто сай орол. Теве омса почылто, озавете пийжым кычкыренак лекте. Аршеп ончылныжо куанен

төрштылеш, пуйто «Мый сай улам, мыйым тыште чыланат йöратат» манын каласынеже. Туштак пырыс пöрдеш, озажын үмбак ончен магыралта. Суртоза тудын кумыжышкыжат шöрым темен шындыш.

Устел кокла гыч лекмекыже, Лукиян котомкашкыже кочкаш опыш да, аваж дене чеверласен, корныш тарваныш. Почешыже Аршепшат уремыш лекте.

Мүкшотарым Кукмарий кундем гыч Карай ял пеленысе чодырашке писте мыйым погашлан кондымо. Тушто Лукиян Трофим кугыза дене коктын тыршат. Пашашке рвезе пайремыш коштмо семынак куанен коштеш, вет тудым мүкшотар воктенысе ял гыч мотор Чачукшо вуча. Кажне кастене Лукиян йöратыме танже деке вашка. Коктын пырля жапым веселан этарат. Теве кызытат мотор капкылан самырык рвезе, йöратыме үдыржым пушкыдо турвыж гыч шыман шупшалын, ныжылгын пелешта:

— Мый тыйым йöратем, а тый?

— Мыят тыйым, шүмбелем, йöратем.

Тыгай годем Лукиян Чачукым шыман öндалеш. Кенжежим вашке волгыжаш туналеш. Кече лекме годем Чачукланат фермыш вашкыман. Удырым ужатен кондымекеже, Лукиян пелештыш:

— Эрла кечывал деч вара мый тый декет толам, вара пырля мүкшотарыш каена.

— Мый аптыранем, — Чачук манеш.

— Вожылаш нимолан, вет тушто лач Трофим кугыза гына.

— Тугеже корнывожышто вашлийына.

Кечывал эртымекак корнывожышко Чачукым вашлияш Лукиян толын шинче. Удыр эше огеш кой. Рвезын шинча ончылныжо пеледышан ужар олык. Воктенак энгер йоген эрта. «Эх, тиде леве вудышгыжö чарныде лудыла почаншаш, посто гай олык мучко шер теммешке куржталшаш ыле, — рвезе семынже шонкала. — Мотор вершөр! Теве турий, шүшпык шке мурыштым кузе кельштарат! Эх, кузе муратше! Кажныже шке семынже йонгалтара...»

Вашке Чачук толын шуо. Кумыл нöлтшö нуно мүкшо-

тарыш толын пурышт. Лукиян шонгыенгым ўдыр дене палымым ыштыш.

— Пуро-пуро, мотор ўдыр, ит вожыл, лўдаш нимо-лан, шкена-шамычым огыт пўшкыл, — Трофим кугыза шыргыжал пелештыш.

— Мўкш корштарен пўшкылен вет? — Чачук йодо.

— Изи мўкш пўшкыленш тынат, пайдале тына. Кид дене тына арам лупшкедылаш огеш кўл, — Трофим кугыза туныктен пелештыш. — Нуно мемнан пашаче кайыкна-влак улыт. Мутланыза тына, поро шомакым айдеме се-мынак умылат, кокланже нуным мокталтенат колтыман, кумылыштым налын моштыман.

Лукияным Трофим кугыза изишлан полшаш кычкы-рале. Рвезе, Чачукым шкетшым коден, капешыже мўкш ончымо ош яндар вургемым, вуешыже шарутишым чиен, шикшым лукмо ўзгарым пеленже налын, пашам ышташ куржо. Чачук йырже ончыштеш. Омарта рожыш пурымо ончыл онга ўмбалне мўкш-шамыч шолыт веле: лекшыже лектеш, пурышыжо пура, южышто ыз-з-з веле шокта. Изи пашаче-влак шке сомылыштым кумылын шуктат.

Чачук верже гыч тарванашат лўдын, изи пўрт пелен шогалын, шып тына ончыштеш. Теве тудын деке развед-чик семын ик мўкш толын перныш. Вуй йырже шекла-ненрак пўрдеш, «Сайым але осалым шонен толынат» ман-ше гай коеш. Чачук лўдмыж дене шинчажымат кумалтыш. Мўкш мўнгеш чонгештен кайыш.

Трофим кугыза, омарташ шикшым пып-пыш колты-шат, кўзё дене мўян шыштым пўчкын нале:

— Теве кумылым нўлтышў яндар писте мўй.

Лукиян Чачук тагжым пўртыш ўжў. Ўстелым погыш, самовар гыч шокшо чайым темыш, йўратыме тагже он-чык конден шындыш.

— Коч, коч, ит ўр. Мўйжў тыет гаяк тамле, — Лукиян шыргыжале.

Мутланен шинчымаште жапшат шижде эрта. Чачук-лан мўнгыжў вашкыман, уке гын тудын верч тургыжла-наш тўнгалыт. Рвезе тышан колашат тореш огыл, но ўдыр ўстел кокла гыч лекте:

— Тамле мүй дене сийлыметлан тау, ынде мылам мөнгө тарванаш жап.

Лукиян Чачукым мөнгөжө ужатен колта.

Тыге нуно кенез мучко жапым пырля эргарышт. Но вара рвезе ала-кушко йомо, Чачук деке толмым чарныш. Удыр йоратыме танжым ик кече, вес кече вуча, но вучен ок шукто. «Ала иктаж-молан сырен, ала иктж-мо лийын?» — семынже шона, кузе лияшат ок пале. Вет тудо пелеммыжым пален налын. «Эрла Кокла Спас пайрем, тыге огыл, Лукиян деке шке миен толшаш», — вуйышкыжо шонымаш толын пура. Пашажым пытарымек, кечвал деч вара Чачук мукшотарыш тарваныш. Тушто тудым эн ончыч Аршеп вашлие. Пий йукым колын, Трофим кутыза куржын лекте:

— Салам лийже, Чачук.

— Салам лийже, а кушто Лукиян? Мый тудым йомдаренам, мом шонашат ом пале.

— Ит ойгыро, — манеш Трофим кугыза, — тудо Эгерумбаке салтак йолташыж деке сунаншыке каен.

Чачук, пече капкам петырен, мөнгөжө лектын кайыш. Корно мучко сырен опкылеш. «Кузе тудлан учтым шукташ?» — семынже шонкала.

Мөнгөжө толмо почешак, вудвара ден кок ведрам налын, йолташ удыржө деке кайыш. Нуно изинекак пырля юарлен модын кушкыныт. Тудлан ушанаш лиеш. Коктын, ик семын шонен, мукшотарыш тарванат. Трофим кугызан изи порт гыч лекмыжым вучен шуктымекышт, Чачук Майрукым оролан шогалтыш. Шкеже, вашке гына портончык пурен, фляге гыч муйым оптал нале. Омсам почын, кок ведрa муйым нумал лукто. Ведрa умбак лопшудым пыштен, вудвараш сакен, Чачук ден Майрук чодыра велкыла каен йомыч. Ен ынже уж манын, уржа пасу, чодыра воктене шылын-шылын опкылыт. Тыге мөнгөжө кышт сайынак миен шуыт. Йолташ удыр-влак, жапым шуйкалыде, муйым пайлышт. Кокла Спас пайремлан кыныштынат муйышт лие...

Мукшотарыште фляге гыч муй йоммым пален налмекыже, Трофим кутыза нимом ышташ орын. Сунан пайрем

гыч куанен толшо Лукияным Трофим кугыза утыжден сырен ващиле:

— Тый сүаныште веселитлен коштат, а тыште мүй йомын!

— Кузе йомын?

— Тугак йомын. Мый мүй шолыштшыжымат ужын омыл. Пият йүкым пуэн огыл. Кө тыге ыштен кертын гын? Эх, калтак-калтак... — Трофим кугыза семынже вудыма-тылеш.

— А таче иктат толын огыл?

— Кечывал деч вара Чачук толын кайыш, но ышат пуро. Мөнгыжө сырен ошкыльо. Ала тынар мүйым самырык үдыр нумал каен кертеш?

Корно мучко түрлым шонкален, рвезе Чачукшо деке ошкыльо. Үдыр толмыжым окна воктенак вучен шинчен. Лукиянын шүшкалтыме йүкшым колын, уремыш куанен куржын лекте да вигак шүйышкыжө кержалте. А тудыжо кидшым вигак вачүмбачше корандыш. Чачук нимолан ёрын шогале:

— Лукиян, йөратымем, мо лийынат?

— Молан тыге ыштенат?

— Мом ыштенам? — нимом умылыдымыла шогылтеш үдыр.

— Пеш сайын палет, тый веле шолышт кертынат, моло нигө. Аршеп тыйым гына пала. Мүйым тый шолыштынат.

— Тиде Энгерүмбаке сүаныш кайыметлан үчым ыштенам.

— А милиций гыч толыт гын, мый мом каласем?

— Мый шолышт моштенам, тый вашештен мошто. — манын, Чачук, качымарийжым шүкалын, кудывечышкыже пурен кайыш...

...Жап шыже велыш тайнен. Вашке мүкшомарта-шамычым мөнгеш Кукмарий кундемыш нангайыман. Чачукын шүм йымалныже изи азаже кушкаш тұтгалын. Лукиян ача лийшашыжым але ок пале. Ик кечын Чачук тудлан луктын каласыш:

— Мый мүйыскыран улам, мыйым мөнгышкет нангает мо?

Лукиянлан тиде мут вучыдымо лие, но ўдырым ўшандарен каласыш:

— Йбра, йоратымем, тидын нерген эше мутланена.

Мўкшотар гыч омарта-влакым нантайымек, чумыр пашам мучашлымеке, Лукиян Чачуклан тыге каласыш:

— Чачукем, йоратымем, мый тыйым шешкылыкеш нангаен ом керг. Авам тыйым огеш нал.

Чачуклан шўмышкыжō имым кералме гай чучо. Нимом ышташ ўрын, туге гынат, пыкше вийым муын, Лукиянын шинчашкыже туран ончен вашешгыш:

— Лукиян, шўмбелем, тиде — мемнан корнывож. Тыште ныл корно: иктыже — мемнан мўкшотарыш коштмо корнына; кокымшыжо Карай ялыш вола, тиде мыйын корнем; кумшыжо — тыйын, тудо Олыкъялышкыла кая, тушеч Кукмарий кундемышкет нантая; а нылымше корныжо шыгыр суас чодырашке пура. Лукиян, йоратымем, тиде шыгыр чодыраш пурышо корныжо — тыйын ончыкылык илышет. Мыйым тышан шогалтен кодыметлан шинчавўдемат ом лук, шорташат ом тўнал...

Жап эрта. Чачук чоңжо дене моткочак качымарийжым вучыш. «Тынар жап пырля келшыме, икте-весым йоратыме деч вара кузе тыге лийын кергеш?» — тиде йодыш вуйжо гыч нигузе огеш лек. Нимом ышташ ўрмыж дене Чачук ялысе мужанче кува деке каяш шонен пыштыш. Тудыжо ўдырым сайын вашлие.

— Йодшо енын кумылжым шуктыде огеш лий. А мом пален налнетше?

Чачук кузежым-можым чыла ойлен ончыкта. Мужанче кува ваштарешыже шинчеш, кидпарня-шамычшым кўшкыла ышта, тушан салмам пышта да мужедаш тўна-леш:

— Лукиян Чачук деке толеш гын, салма кече почеш савырныже, ок тол гын — кече ваштареш.

— Ну, кузе? Мом ончыкта? — Чачук чыген ок керг.

— Ой, Чачук, очыни, Лукиянет ок тол, салмам кече ваштареш гына савырна.

Чачукын кумылжо тодылалте. Мужанче ногыт дене мужедаш тўнале. Ўстембаке шарен пыштыш, тушеч ик-

мынярыжым кидышкыже нале да умшаж деке лишемден вудымата:

— Чачук эргым ышта гын, шўмыштат кумыт, кидыштат нылып, нылле ик ногыт, тёр мужед пу, — манын, ногыт-влакым опташ пижеш.

— Ой, Чачук, шўмыштет — кум ногыт, кидыштет пу-ста. Эрге азам ыштет, а азатше кушко йомеш дыр, кидыштет ок лий. Лукиянет толмымат ок ончыкто. Икманаш, сай илышым ит вучо.

Чачук, мужанче кувалан тауштен, мөнгыжө лектын кайыш. Малаш возеш — ойгыра, эр кынелеш — ойгыра.

Вашке эрге азам ышта. Тудлан Ольош лўмым пуа. Но тидыжат тудым огеш куандаре. Чон йөсыж дене кочыв-ўдым подылаш тўналеш. Кандаш тылзащ Ольош эргы-жым Медведево школ-интернатыш поген налыт. А шке-же, шуко шоныде, шочмо ялже гыч Саратов областьыш пашам ышташ лектын кая. Лач икмыняр ий эртымеке гына тудо шочмо ялышкыже унала толын лектеш. Йолташ ўдыр-жо дене коктын йоча годым пырля кушмыштым, мўйым шолышт кондымыштым воштыл шарналгат. «Эх, ужшаш ыле Лукияным, кузерак илыштеш, ўмыржым кө дене шуга?» — Чачук ойганен пелешта.

Чачукын отпускшат мучашке лишеме. Чачук, самы-рык годсо йөратыме танжым ужде, мөнгеш Саратов об-ластьышкыже кудале. Вашке ўмыр лугыч лиеш. Тидын нерген тушеч шочмо ялышкыже телеграмме дене уверта-рат.

Ольош интернатыште кушкеш, уш-акылым пога. Моло йоча деч утларак чулым, ушан улмыж дене ойыртема-леш. Тыге улмыжлан школ директор ден ватыже тудым эргылыкеш налыт. Тыге Ольош у ешыште илаш тўналеш. Мутым колыштпо, пашам ышташ йөратыше, поро ку-мылан, шотан айдеме лийын кушкеш.

Ик кастене, паша деч вара, ача лийшыже Ольошлан ойла:

— Эргым, ўдыр налашат шуынат, тыгай ушан айдеме лийын кушкынат. Но могай ача-аван тый йочаже улат? Ала нуным кычал ончена?

Ончыч Карай почтыш серышым возен колтат. Тушеч аважын колымыж нерген гына увертарат. Вашке ачажын кушто илымыже нергенат пален налыт. Костенеч ден пöлекым налын, нуно Ольошын ачаж деке палыме лияш кудалыт.

...Яклар суас яльште ик йолан кугыза нуным вашлие. Тиде Ольошын ачаже. Гангрэнлан көра тудын ик йолжым пүккыныт. Лукиянын тетла йочаже лийын огыл. Эргыжым ужмекыже, шинчавүдшö ташлен лекте. Ольош йодде ыш чыгте:

— Молан аважым марлан налын отыл?

— Мый тидлан тўжем гана öкыненам. Самырык годым чылажымат кертмыла чучын. Умырем мучко илышемлан öпкелен иленам. Илышемже шыгыр чодыра гочла эртыме гай эртен. Кертат гын, эргым, титакем кудалте.

МОЛАН ТЫГЕ ЛИЕ?

О й л ы м а ш

Шыже йүд кенгежын деч юалгырак. Изишак шокшын-рак чийыман. Уке гын каче дене шогымо жапыште кыл-машат лиеш. Я ик капка воктене, я весын воктене ўдыр ден каче-влак шинчат. Теве пошкудын капка ончылныжо ўдыр ден каче, Саша ден Аля, шогат. Нуно тылзе ончыч палыме лийыныт. Рвезе ден ўдырым Алян йолтапыже палымым ыштен. Коктынат иктагашак улыт.

Канде шинчан, мотор шўргывылышан күкшырак капан рвезе кажне ўдырын шўмжым йўлалтарен. Саша Аля деке веле огыл, а вес ўдыр декат куржталын шукта. Йўд еда ик ял гыч весыш машина дене кудалыштын. Тудым Сашалан ачаже налын пуэн. Ешыште ик эрте гына лийын, сандене икшывын йодмыжым шукташак тыршенят.

Шуко жап эртыде, Аля мўшкыран улмыжым пален пале. Ачаж ден аважлан каласыде, ончыч Сашалан ойла. Тудыжо тыгай ойым колаш шонен огыл. Тиде увер тудлан вучыдымо лийын. Рвезе, нимом вашештыде, тарванен кая. Аля шинчавүд йöre сөрваленат онча, но чыла арам. Саша

шүкалын гына колта. Ұдыр шкетынак шоген кодеш. Тудын ушышкыжо түрлө шонымаш пура. Мом ышташат огеш пале. Пушенге воктен энертен шогалешат, йўкынак шортын колта. Шинчавүдшө урын йога. Воктеныже йөратыме айдемыже лиеш гын, ласканрак шўдалта ыле, но уке. Шкет йўксө семын шоген кодмыжлан көра нигуш пурен каяшат öрын. Шойышт коштын, мўшкырым от шылте. Шке жапыштыже салак пале лиеш. Манеш-манешлан шуко жап огеш күл. Ен гоч ала-момат пален налат. Калык манмыла, кызыт пырдыжат колыштеш. Манеш-манеш гочак ачаж ден аважат чыла пален налыт. Вашке сўан нергенат мут лектеш. Но Сашан самырык илыш дене чеверласаш кумылжо уке. Тудо ача лияш ямдылалтын огыл. Вет еш илышыш куснымо дене клубым, ўдыр-шамычым мондаш верештеш. Но ачаж ден аважлан ваштарешышт каен кертын огыл, сўанлан келшашыже логалеш.

Ик шуматкечын сўан пайрем чўчкен-мурен. Нимогай кумыл деч посна каче, шем костюмым чиен, ўдыр деке каен.

Аля Сашан койышыжым пален, но жап эртыме дене тудо вашталтеш, шонен. Ұдырлан тачысе кече пеш кугу куан лийын. Вет тудо йөратыме рвезыжлан марлан лектеш. Шкенжым эн пиаланлан шотлен.

Ұдырым коңшымо годым машина орава пудеште. «Тиде сайлан огыл», — маныныт. Кўдырчан йўрат йўрын каен. Южо енже тидым ўдыр ден качын пиалышт дене кылда. Ұдырын ош фатажат пеш сөрал. Вет тудым качын ачаж ден аваже налын пуэныт. Рвезын тукумжо ўдырын яндар чонан, поро кумылан улмыжым пален. Алят ешынте ик йоча гына лийын. Ачаж ден аваже тудлан жапым шагал ойыреныт. Когыныштынат ончыл верыште паша гына лийын. Аля жапым шкетынак эртарен. Садланак эн лишыл йолташыже книга улмаш. Йўд марте түрлө книгам, журналым лудын шинчылтын.

Ен суртышто кажнылан ончыч йөндымын чучеш. Сашан аважым Аля «авай» манаш вожылын огыл. Тидлан көок куане! Икымше кечынак шешке пашалан пижын. Но ала-молан йөратыме марийже гына кутырыде коштын.

Иктаж-мом йодмылан торжан гына вашештен. «Молан мый денем тыге коеш? Мо дене тудлан ом йөрө?» — Аля семынже шонен. Ачаж ден аважат öрынныт. Шешке ойган улмыжым ончыктен огыл. Сайын гына койын. Паша деч вара марийжымат порын ващлийын. Кажне пайрем годым Саша ватыжым мөнгешак коден, пеленже нангаен огыл. Ала вожылын, ала самырык каче улмыжла чучын.

Каныш кече вашеш ава ден шешке когылым кўештыныт. Лач Саша гына уке. Касат шуын, паша гыч шукертак толшаш ыле. Аля, шуко шоныде, курткыжым чнен, лектын кая. Уремыште кок могырышкыла ончалешат, памаш деке ошкыл колта. Йўштö вўд дене шўргыжым шўалгымыж годым тудлан эн пналдыме улмыжла чучын колта. Вўд йогымо волак деке энгертен шинчешат, икте-весым шонкален, шўргыж мучко шинчавўд йоген воымымат ок шиж. Шке ойгыжым чоныштыжак кучен. Вет енлан тиде куан гына. Шке ава дене кутыраш шоныманат огыл. Ик ганат шке ўдыржым умылаш ыш төчö. Кынел шогалын, Аля мөнгыжö вельш тарвана. Вуйым сакен ошкылмыж годым пытышыжлан машина йўк шокта. Ончыч куаненат колта. Но молан тудо мөнгö вельш огыл, а энгер сер могырышкыла кудалеш? Аля öрын колта, «Тыге огыл, машина почеш кайыман». Да тыгак ышта. Миен шумекыже, Аля шинчакланат ок ўшане. Машина воктене палыдыме ўдыр ден пелашыже шогат. Саша изишак йўшö. «Теве тудо молан мөнгö толын огыл», — шоналта Аля. Вожылышо, лўдшö койышан улмыжлан көра воктекышт мияш лўдын. Шортынат, нимом от нал. Уло шыдыжым погалтен, Аля машина деке тарвана. Саша ден палыдыме ўдыр тудым огыт тогдае, öндалалтыт, шупшалалтыт. Кенета Саша öрдыжкыла ончал колта. А тушто пелашыже шога. Тудым ужын, мыскылен гына ойла. Почешыже кычал мийымыжлан моткочак сыра. Алям тушанак мушкынден пуа да кычкырал колта:

— Мый тыйым ом йöрате! Ик ганат йöратен омыл! Тый мылам от кўл! Мыйын тый дечет мотор уло! Мый Верам гына йöратем! Иктыланат йöрен отыл! Мўшкыран лийме амал дене мыланем марлан лектыч!

Аля нимом ойлыде кынеш шогалеш да, ўмбацше пу-
ракым почкалтыде, мөнтө тарвана. Лүдмыж дене шкежат
чытыра веле. Ошкылаш вийжат кодын огыл. Икмыняр
ошкылым ыштен, уэш камвозеш да, какаргыше шүргы-
жым кучен шоргаш тўналеш.

А Саша тугак ўдыр дене веселитлен шога. Ватыж нер-
ген шоналташат жапше уке. Уло куатшым поген, Аля
кынеш шогалеш да мөнгышкыжө кая. Ача-ава малаш во-
зын огытыл, эрге ден шешкым вучен ойгырашат тўнга-
лыныт. Капка йўкым колын, ава окнашке ончалеш.

— Шешке шкетын гына, — аваже марийжылан ма-
неш. — А кушто вара эргына? Ала иктаж-мо лийын гын
веле? Кай, томаша веле.

Шешкышт, шинчажым кидше дене петырен, пөр-
тышкө пурен шогалеш. Омса дене аваже вашлиеш. Пуал-
ше, йошкарген пытыше шинчажым, какаргыше шүргы-
жым ужешат, лўдынат колга. Аля адакат шорташ тўнга-
леш, нимом ойлен огеш керт. Вара гына чыла умылтарен
пуа. Ачаже эргыжын тыгай койышланже чот сырен ку-
далта. Мўшкыран ватыж дене эрге тыге кояш тўналеш
манын, иктат шонен огыл.

Изиш лиймеке, Саша толын пура. Омса воктеч ава-
жым шўкалын, ватыж деке кая. Алям, кидше гыч кучен,
кровать гыч кўварыш шўдырал шуа. Ваштарешыже аваж
ден ачаже шогалыт, кырашыже эрыкым огыт пу. Тиде
жапыште Аля пөрт гыч лектын куржеш. Пакча гоч курж-
мыж годым шүртен камвозеш. Шортын-шортын, шкен-
жым вурсаш пижеш. Марлан лекмыжланат окына. Кынер-
вуй тышак, но пурлаш огеш лий шол. Арам огыл калык
ойла: «Мотор сынан огыл, а пиалан шоч». «Мыйже тыгай
йытыра омыл мо? — семынже шона. — Молан гын Юмы-
жо ни моторлыкым, ни пиалым пуэн огыл». Алян поче-
шак ача ден ава куржын лектыт. Йўкым пуыде, Аля, кы-
нелын, лўдынак, нунын могырыш кая. Ава, кидше гыч
кучен, шешкыжым пөртыш пурга. Саша, чот йўшө лий-
ынат, мален колтен.

Чыр омым ыштыде, Аля эрдене эрак, вургемжым по-
галтен, шке мөнгышкыжө лектын кая. Ўдырыштын шин-

чавүдан, пуалше, какарген пытыше чуриян толмыжлан ачаж ден аваже öрыныт. Аваже изишак чаманышын коешат, үдыржым вурсаш гына пижеш:

— Шкаланет шке келшышым муынат, ынде иленат мошто.

Чонлан йöсö годым ава дечын тыгай ойым кө вучен? Аля угыр гына шорташ тўгалеш. Шкендын ойгет уке гын, енгыным от шиж. Вургемжым кроватише пелен шынден, одеял йымаке пурен возеш. Шинчавүдым үнгынак, изи йочала мален колта.

Кечывал велеш Сашамытын ешыштыже кугу тума тарвана. Сашан вуйжо пеш коршта. Тенгечысым, кузе мөнтö томыжым огешат шарне. Аваже ойла, ойжылан эргыже огеш үпане. Саша, тарванен, Аля деке мөнгышкыжö кая. Корно мучко тенгечысым шарналташ тырша. Миен пурашат öреш. Венге марийым иктат ок вашлий. Ача ден ава пашаш каеныт. Капкам шке почын пура. Чонжылан күчымын чучеш. Йүкым пуэн, пöртыш пурен шогалеш. Ваштарешыже иктат уке. Кок могырышкыла ончыштын, кычалын, кроватиште мален кийыше ватыжым верештеш. Тудын пуал пытыше чурийжым ужешат, шке шинчажлан ок үшане. Тыгайым ужаш шонен огыл. Йол йүкеш Аля помыжалт кая. Пелашыжым ужын, чыгыраш гына тўгалеш. Шинчавүдшö, шижде, шүргыж мучко йоген вола. Ватыжым чаманен, Саша воктекше шинчын öндалеш. Аля марийжым шүкал колта:

— Мыйым ик ганат йöратен отыл гын, лий тый пиалан мотор үдырет дене. Мый йонгылыш ала-молан тыйым йöратенам, тый денет ушненам. Эре койышет вашталтеш шоненам, но уке, осал койышетым ончыктенак шогенат. А мый, ораде, эре сай лияш тöченам, но садикте тылат йöрен омыл. Кай тышеч, тетла ужмемат огеш шу.

Аля Сашам поктен колтынеже. Саша проститлаш йодеш, но сөрвален огеш сөге да лектын кая.

Аля шке мөнгыштыжак илаш тўгалеш. Кажне кечын вучымо йочаж дене йöратен мулана. Индеш тылзат шуэш. Но адакат кугу ойго логалеш: тудо колышо азам ышта. Тыге Аля шкетынак киен кодеш.

МОНДАЛТДЫМЕ

О й л ы м а ш

Кенеж кече тений пеш ояр шога. Кече пелта, кажным пүжвүд лекмешке шукта. Садланак ерыш але энерыш йүштылаш миен толде ок лий. Мыят, телефоном налын, вашкерак йолташ үдырем деке йынтыртышым. Тудыжо пырля Юл энерыш йүштылаш каяш келшыш. Пеленже кок изи эргыжым налын. Ме изи үдырем дене коктын улына. Йоча-влак йүштылмө мутым колын йывыртышт. Икте-весым ончалын, нуно пел мут гычак умылышыла койыт, «Таче вүд гыч огына лек» манын, ончык чымыктыш.

Йолташем дене кажне кечын гаяк икте-весынам ужына гынат, мутланышаш шомакна огеш пыте, иктым да весым кутыркален ошкылына. Юл серыште кажне кечын калык шукемеш. Яра верым муашат йөсö. Уала воктенсе ўмылыштö шинчаш ласкарак лие.

Йоча-влак дене пырля шкежат вүдыш пурышна. Ик жап ияш туныктымеке, серыш лекна. Мечым кучыктен, кумынбыштым модаш колтышна. Нунын веселан юарлен модмыштым ончен, шкежат куанет. Кугурак еглан южгунамже изи йоча лийын колтымо шуэш. Мый шкежат эре шонем ыле: «Уэш изи йоча лиям ыле гын, илышемат вес семын тўнгалам, лўднö, вожылшо койышемат вашталтем ыле». Тыгай шонымаш чўчкыдынак ушышкем пурен. Но мом ыштет, кузе пўралтын, тугак лиеш. Шонен кийыдем йолташем кўрлö:

— Канде пеледышан купальникым чийыше үдырамашым ончал. Тыйым пален гын веле?

— Кö улмыжым тора гыч шым пале.

— Очыни, мемнан Марий Элыште гына тыгай чапле, мотор, калыкым куандарыше пўртүс. Кушто лийынам, мемнан гай мотор вер-шöрым ужын омыл, — манам.

— Чынак, мемнан дене пўртүс эн сылне, сöрал, чапланыше шуко энгер, ер улыт. Шокшо вельш миен толде, тыштат пеш сайын каналташ лиеш. Лач воктенет ўшанле йолташет гына лийже.

Саде ўдырамашег ончен шинчыш да, кынелын, мемнан могырыш тарваныш. Толын шумекше гына палышым. Ондак пырля пашам ыштенна. Тудо пеш вашталтын, кенеташте эсогыл паленат омыл. Кызыт шкеже вес вере ыштем. Шуко жап икте-весым ужын огынал. Толын шуат, саламлапте:

— Ончышым, ончышым... Ала тый улат, ала весе? Вигап толашат ёрым.

— Мыйжат ончыч кенеташте шым пале. Лишеммет годым гына.

— Мыйже шонтемам ынде теве, а тый але пеледат гына.

Йолташ ўдырем дене палымым ыштышым.

Мый тудым Оля акай манам ыле. Пеш весела койышан ўдырамаш. Ойгыжо лийын гынат, шке семынже мондаш тыршен, но чылажак огыл. Очыни, тидлан пеш пенгыде айдеме лияш кўлеш. Шукыж годым самырык-влак-лан туныктен ойлен. Чўчкыдынак рвезе годсо илышыжым ушештара ыле. Пеш поро чонан айдеме. Ик гана унала миен тольнам. Пайрем ыле. Лач тунам шўжаржым ужым. Шўжарже Оля акай гай огыл, мутланаш огеш йорате. Йодмеке гына, пелешта. А уке гын, ик мутым ойлыдеат шинчен, аваже нимо денат полшен ок керт. Шўжаржым йодде шым чыте.

— Нуно, — манеш, — Казаньыште илат. Кодшо арнян гына толын кайышт.

— А молан мутланаш йоратыше огыл?

— Тудын дене лийше историйым але марте иктыланат каласкален омыл ыле. Мый шкеже марлан лектынам ыле, ик эрге йочана лийын, — тўнале тудо. — Илен улына авам дене. Аля шўжарем институтышто пытаргыш ий тунемын. Пеш весела, йорга койышан ўдыр. Кужу ош ўпан, чүрийыштыже мыйын семын нимогай чўнча уке. Мотор, йывыжа. Урем дене ошкыл колтымыжым йоратен ончен шогет. Мардеж дене ош кужу ўпшў флагла лойгалтеш. Капкылжым тура куча. Вожыл шогымыжо уке. Кажне ковакоча, плалше ен-влак дене пелештыде ок эрте. Почешыже шуко каче куржталын, илышыжым пырля шуяш шо-

нен. Но Аля воктечышт воштыл гына эрта. Вашке пошкудо ялысе рвезе дене палыме лиеш. Саша — кўкшö капан мотор рвезе. Ик ончалтыш гычак йöратен шынден. Теве ынде нуно эре пырля улыт, чылан кöранен ончат. Сашан аваже шешке лийшашлык ўдыр дене палыме лияш шона. Саша «Але жап шуын огыл» манын вaшешта.

Алян пиалан кечыже шагал улмаш. Вашке ойган увырым колеш. Чон йöсьж дене кўвар ўмбакаш ушым йомдарен камвозеш...

Саша эрдене пашаш кайымыж годым аварийыш логалын. Автобусышто изиш нералтен колтен улмаш. Тиде жапыште грузовой машина керылтын. Автобусышто лийше кокла гыч Саша веле колтен.

Пытартыш корныш ужатыме годым веле Аля Сашан аваж дене палыме лиеш. Чыланат самырык рвезым чама-нен шортят.

Шўгарлаште Сашан аваже Алялан шöртнö шинчырым кучыкта.

— Мемнан шешке лийшаш ыльыч. Тиде шинчырма-мат тулаче лийшемлан ямдыленам ыле, садлан ынде тыланет кучыктем, — Алям öндадын пелештен.

Каже кечын Алян чурийжым шинчавўд нöрта. Монтгыштö шкет шинчен, ўстембач шинчажым ок коранде. Тушан Сашан фотографийжым веранден. Кок ий коклаште нимынярат вапталтын огыл. Эре Сашам гына шонен. Йолташ ўдыржö-влак денат мутланаш ыш тырше. Клубымат монден. Кугу ойгыш логалше ўдыржылан аваже нимо денат полшен ок керт. Нимом ышташ öрмыж дене Волгоград областыш изаж дек миен толаш кўшта. Аля аважын ойжо дене келша. Сумкам погалтен, вес кечынак лектын кая.

Ольош изаже ятыр ий тушто ила. Ватыж почеш каен. Паша верыштыже палыме лийын, изи ньоганымак налын. Чыланат поро чонан улыт. Озавате Алян толмыжлан пеш куана.

«Мемнан кок рвезе йочана улыт, ўдырым Юмо пуэн огыл», — манеш.

Озаватет кугу эргыжлан мардан налаш шонен пышта,

түрлө амалым муэш. Но Аля ок келше. Саша уш гычше огеш кай. Ойгырымыжым ужын, пошкудо кугыза деке мужедыкташ нангайынеже. Тудыжо шкетынак ила, шинчаже огеш уж. Иктаж шовычым але ўмбал тувыретым нангаст гын, кучен онченак, чыла ойлен пуа. Адакшым чыным гына качаса.

— Мый тыгайлан ом ўшане, — Аля кидшым гына рўзалга.

Теве тылзат эртен кайыш. Аля мөнгыжө тарвана. Озавате ўдырым ужатенак колта. Поездышке шичме жапыште мугым луктеш:

— Ой, Аля, чылт ойлаш монденам, вет мый, кофе-тым налын, мужедше кугыза декет мийышым. «Андрей лўман пелашет, кок йочат лийыт» мане.

Тиде жапыште поезд тарваныш.

Вашке Аля мөнгышкыжө толын шуо. Алян пөртылмыжым пален налмекше, йолгаш ўдыржө тудо кастенак суртышкышт куржын мийыш. Очыни, «Ойгыжо мондалтын» шонен. Но йоратыме айдемыжым Аля ўмыр мучкылан ушешыже коден, тудым веле уло шўм-чонжо дене йоратен.

Алям тиде кастене йолташ ўдыржө клубыш ўжеш. Гореллана. Тидлан аваже изишак вурсенат налеш:

— Вет Саша ўмыр лугыч лийын. Тыге пўралтын улмаш. А тый самырык, мотор ўдырем улат. Ончык илышым шоньман.

Аля, аваж дене келшен, клубыш тарвана. Туштак Андрей лўман рвезе дене палыме лиш, вашке сўаным ойлаг. Аля марлан лектеш. Кок эрге йочам ышта. Икымше эргыжлан йоратыме качымарийжын лўмжым пуа, а кымышо эргыжым пелашыже лўмда.

Теве тыге Оля ака шке шўжарже нерген ойжым кошарта.

— Мемнан деке узала толыт гынат, Алян куаныше чурийжым ик ганат ужын омыл, — мане.

Мужедше кугызан ойжо чыла чыныш лектын.

Кызытат йоратыме Сашажымак шона. Очыни, йоратымаш — сеналтдыме вий.

ИЛЫШЫН КОЧЫЖО

О й л ы м а ш

Ольган таче икымше паща кечыже. Мотор марий ўдыр, тоштырак ару вургемым чиен, шовычшым шейгтекыла пидын, раздевалке гыч лекте да цех көргым йытыраяш тўнале. Ончыч тудлан паща изиш нелыракын чучо. Вожышо койышан улмыжлан көра енгыш шинчашкыжат ончалаш аптырана.

Цехыште тўн шотышто рвезе-влак пашам ыштат. Изирак капкылан мотор ўдыр вигак нунын шинчашкышт перныш. Да тыгай суксым ончалде эртен каяшыжат огеш лий. Кажныже ўмбагыже йӧратен ончалеш.

Чонжылан келшыше паща укелан көра гына Ольга тышке толын. Тудлан кече еда ял гыч олашке автобус дене кудалышташыже логалеш. Эрдене эрак кынелыч, мӧнгыштыжат сурт кокласе сомылкам ыштен шуктыман, а ялыште тудыжо лектынак шога.

Ольга шке жапыштыже штукатур-малярлан пашам ыштен. Специальностым налмегыже, кугу оксан пашам кычалын, вигак Москва олаш лектын кая. Увергарымашлан ўшанен, тушанак пашам ышташ коделеш. Чонгышо кугу фирмыште шке професийже дене ышташ тўналеш. Тўшкагудышто тудым изирак пӧлемыште самырык кок ўдырамаш дене пырля верандат. Нунышт коктынат ийготышт дене Ольга деч кугурак да икшыван улыт. Тудын семьянак кугу олаш оксан пашам кычал толыныт, а пелашышт мӧнгыштышт йоча дене кодыныт. Тыште нуно, вашке кок ий лиеш, пашам ыштен илат. Паща неле гынат, тудлан ынде тунем шуыныт. Тўнжӧ — пашадарым жапыштыже тўлат. Тудым налмегышт, вигак пазарыште икшывыштылан вургемым, тамле кочкышым налыт да мӧнгышкышт кудалыт. Шканышт оксам лач илашышт ситышым гына кодат.

Ўдырман-влак Ольгам сайын вашлийыч. Койкымат, тушан шартышымаг конден пуышт. Ончыч нуно тудым ӧрын ончышт. Вет ялысе ўдыр рушлажат пеш сайынжак мутланен ок мошто, акцент дене ойла, а южо мутшым

өгешат пале. Чийыме вургемжат чоным огеш савыре: үмбалныже — тошто куртко, а тудын йымалныже — кушкелдыше кофто, кенгежымсе шем брюко, йольштыжо — тоштырак туфльо. Ольган уто вургемже лийын огыл. Улшыжымат тудлан пошкудыжо-влак але олесе родыжочамыч пуэныт. Нуньштат ачаж ден аважын аракам чарныде подылмыштлан көра Ольгамыт деке мийымым чарненыт. Изажын шкенжын ешыже уло. Йүшө ачаж ден аважым ончен шерже теммеке, ўдыр, шочмо суртшым коден, тебе рўдолаш пиалым кычал толын.

Тыге Ольга Москванте пашам ынташ тўнгалеш. Неле гынат, чылажымат чыташ тырша. Икымше пашадарже дене шканже чияшыже нале. Йол гыч тўнгалын, вуй марте у вургемым чиен шогалеш. У йолганыже-влак дене пырля Москвам ончал савырна.

Икмыняр жап гыч Ольга ик рвезе дене палыме лиеш. Тудын нерген чылажымат пален налмекышт, ўдырамашшамыч Ольгам шылталаш тўнгалыч. Вет качымарий пеш його, койышан да подылаш йоратыше.

— Тый тудын дене сай илышым от уж, — Ольгалан шижтарен каласат.

Но ўдыр нунын поро шомакыштым огеш колышт да, вургемжым погалтен, саде рвезе деке илаш лектын кая. Кумытын ик пөлеман пачерыште илаш тўнгалыт. Тыге икмыняр жап пырля плат. Самырык марийжын аважат подылаш йората. Ольга нунын йўмыштлан сыраш тўнгалеш. Самырык ўдырамаш илыме семын пелашыжын койышыжо сай могырышкыла ващталтеш, йўмыжым кудалта манын ўшанен ила. Тудыжат ватыжын ончылныжо шкенжым шот дене кучаш тырша. Ик жап пашащкат пырля коштыт. Но икмыняр жап гыч уда койышыжо тўжваке лектеш: ватыже ўмбаг кидшым нолталаш тўнгалеш, пачер гычат поктен луктын колга.

— Тиде тыйын пачерет огыл. Тый лач квартирант семын гына тыште илет, — ватыжым шуко гана шортарен.

Тыгай годым Ольга йолташыже-шамыч деке лектын кудалеш. Нунышт тудым адакат шылтален налыт да поро канашым пуат. Ольга мутышт дене келша.

— Тудын деке тетла мөнтеш ом нөртыл, — манеш.

Но ик эрдене нуно омсам тўкалыме йўкеш помыжал-тыт. Ольган марийже тудым кычал толын. Ватыжым сөрвалаш, тудын деч проститлаш йодеш. Ольга мутшылан ўшана. Паша деч вара адакат тудын дене пырля кая. Йолташыже-шамыч тыгай койышыжлан чот сырат.

— Самырык улаг, ушет эше нигунар уке. Тугеже кеч мемнан мутнам колышт, — маныт.

Марийже Ольгам адакат шонымыжо семын кучылтеш. Ватыже тудын дене пырля тамакымат шуншаш, аракамаг подылаш тўналеш.

Вашке Ольга мўнкыранмыже нерген пален налеш. А еш илыш тугак шургымаште эрта. Сандене тудлан адакат йолташ ўдыржө-шамыч деке тўшкагудышко куржталашыже логалеш. Икана тыге шылын кайымекыже, тушко почешыже марийже кычал мия да пөлемысе окна яндам кырен шалата, а вара ватыжым кыраш тўналеш. Тудыжым йолташыже-влак гына арален налыт. Пудыртымо яндам налаш да тудым шындыкташ Ольгаланак логалеш. Марийже «Мыйын оксам уке» гына манеш.

Тыге лийме деч вара йолташыже-влак Ольгалан вигак сырен каласат:

— Тетла тыйым пөлемышкына огына нурто.

Тудыжо нимом ышташ өрмыж дене, уло-уке вургемжым погалтен, шочмо ялышкыже лектын кудалеш. А туштыжо йўшө ачаж ден аваже тудым торжа шомак дене гына вашлийыт. Тиде ок сите, Ольгам мўнкыран улмыжо тургыжландара, кузе лияшат ок пале. Шуко шонкалыде, аваж деч оксажым налеш да райцентрысе больницыш кудалеш. Туштыжо УЗИ дене тергыме деч вара каласышт:

— Тендан черле йоча шочшаш, сандене тудын деч тендам операций полшымо дене утараш логалеш.

...Больнице деч вара тёрланен шумекыже, Ольга вигак пашам кычалаш пижеш. Тудым пазарыште муо. Уремыште вургемым ужален шогыман. Но пашадар изилан көра тушко ыш кай, вес пашам кычалаш тўнале. Тыге тудо ик заводыш уборщицылан нурьш. Тиде жапыштак Ольган аваже ўмыр лугыч лие. Йўштө игечыште йўшывуя

уремшыте шуко кисен да кок йолжымат йўштõ налын. Сан-дене йолжым когынек больнишыште пўчыныт. Мõнтыжõ толмеке, тыгай куту ойгым чытен кертде, аваже шкенжым шке пытарен.

У верыште пашам ышташ тўналше Ольгадан аважым пытартыш корныш ужаташ кечым йодашыже логалеш.

Аважым тойымыж деч вара тудо вигак пашаш лектеш. Но тыштат Ольга шукак ыштен ок шукто. Вашке тудын ыштыме цехысе раздевалке гыч ик пашазын сото телефонжо йомо. Тидлан у папаенгым титаклышт. Тыгай мыскыттышым чытен кертде, Ольгадан тышеч шке кумылын каяшыже верештын. Икмыняр жап гыч цехыште телефон ворымат пален налыч. Тидыже сото телефонын озаже дене пырля ыштыше рвезак улмаш.

Тылеч вара Ольгам тошто пашашкыжак ўжыч, но тудо торен лие. Тыге Ольга узш паша деч посна кодо.

— Ынде умбакыже кузе илаш? — тудо, кумыл волен, семынже шоналтыш.

ОЛЬГА ДЕН ОЛЕГ

О й л ы м а ш

Таче ояр игече лийшаш. Канде ер гай нимучашдыме каваште ик лапчык пылат огеш кой. Кечат, мландым волгалтарен, эркын кўшкõ нõлталтеш. Теве тудо шке йолжым окна вошт Олегын шинчашкыже виктарыш, тудын тамле омыжлан мучашым ыштыш.

Олег ик жап вакшыштыже канышт кийыш да кынеле. Ончыч шўргыжым шўалташ ванныйыш пурен лекте. Тупшеч вигак кўхныш ошкыльо. Самырык пелашыже тудын кынелмашешыже ўстелымат поген, эсогыл марийжын йõратыме бутербродшымат ямдылаш монден огыл. Вет Олег тамлым кочкаш моткочак йõрата, но ватыжын пашажым аклен огеш мошто. Теве тачат тудо эше маленгына кынелын, а Ольга уже икшывынтим садикышкат нантаен толын, эр кочкышымат шолтен шуктен. А ынде тудын дене пырля шканжат пашаш вашкыман.

Нуно коктынат ик заводышто тыршат. Олег цехым вуйлата, а пелашыже кладовницылан ышта.

Ольга шочынжо ял гыч. Тудо олесе рвезылан марлан лектын. Шке жапыштыже нуно коктынат пеш мотор да весела ўдыр-каче лийыныт. Но жап эртыме семын Олег ватыжым шотлымым чарна. Кунамже паша гыч йўшö, сырыше кумылан пöртылеш, да чыла эсал койышыжым тўжваке луктеш. Тыгай годым Ольга уто шомакым пелешташ лўдеш, йоча ончылно тумам ынеж тарвате. Пашам пырля ыштаг тынат, Олег ватыжым шке машинаж дене шупшыктымым чарнен. Ольга заводын автобусшо дене гына коштеш. Паша деч вара автобус гыч вола да вигак садикыш куржеш. Тиде жаплан икшывыштым чиктенат шогалтат. Вет туштыжо тудын паша гыч кунам толын шумыжым ынде палат. Вара ўдыржö дене коктын кевытыш продуктылан миен толыт. Вет кас кочкышым ямдылаш кўлеш.

Пытартыш жапыште Олегым паша деч вара шуко гана кафелаште самырык ўдыр-влак коклаште ужныт. Ольган чонжылан моткоч йöсö гынат, чытенак ила. Йоча дене кушко лектын кает? Вет тудын олаште шкенжын пачерже уке. Ялыште шочмо-кушмо суртшо уло, но туштыжо кок шольыжо ден шўжарже паша деч посна орланен илат. Ольга ялыш пöртылаш лўдеш. Тушко каен, кузе илаш тўналеш. Тидлан кöрак тыгай марийжым чыташыже логалеш.

Олег мöнгыштыжö веле огыл, а пашантыжат уда койышыжым шылташ ок тöчö. Пашаенже-влакым, кабинетшыкыже ўжыктен, шинчавўдыштым лукмешке вурса, вара шкеж деч поктен луктеш. Санден тудым ик егат сай айдеме манын ок ойло.

Теве кызатат вуйлатыше деке кабинетшым йытыраяш техничке Маша пурыш. Но Олег тудымат нимогай амал деч посна шудал пытарыш. Илалше ўдырамаш, ик мутым пелештыде, вўдан ведра ден швабрыжым налын, кабинетше гыч лектын кайыш.

Икана йолташ ўдыржö Олегым самырык ўдыр дене кафешке пурен кайымыжым ужо. Тидын нерген вигак

Ольгалан телефон дене шижтарыш. Тудыжо, йочажым пошкудыж деран коден, тушко тарваныш. Кафешке пурен шогалмекыже, марийже вигак шинчажлан перныш. Олег палыдыме ўдыр дене шыргыжалын гына шинчылтеш. Ольга нунын деке лишеме. Пөръянлан тидыже ыш келше. Ватыжым, кидше гыч кучен, уремыш шўдырен лукто да машинашкыже шўкал шындыш. Ольга корно мучко, шинчавўдым йоктарен, Олегым вурсыш. Тудыжо чот сырен гынат, ваштарешыже ик мутымат ыш пелеште. Пачерышкышт пурен шогалмеке гына шыдыжым чараш лукто: ватыжым чурийже какаргымеш мушкындыльо. А лектын кайымыж деч ончыч тудлан кўштен каласыш:

— Вургеметым пого да тышеч кай. Мыйын весе уло.

Ольга шкетын шортын шинчен кодо. Чон йўсыж дене йолташ ўдыржылан йынгыртыш. Тудыжо шуко ыш вучыкто. Вашке толынат шуо. Ольга йолташыжлан, шортын-шортын, чылажымат радамын каласкален пуыш. Тудыжо Ольгалан шкеж деке илаш куснаш темлыш.

Тыге Ольга изи ўдыржў дене коктын ик жаплан йолташыжын пачерышкыже илаш куснышт.

Эрлашын тудо пашаш ыш лек. Какаргыше чуриян улмыжым ен ончылно ончыкташ намысын чучо.

Паша деч вара йолташ ўдыржў вес пачер шотышто мутым лукто. Тудын ик палымыже пачерым сдатла. Ольга тудым вигак сравоch деке поктен колтыш, да тиде кечынак ўдыржў дене коктын у пачерыш илаш куснышт.

Эрлашын эрдене ўдыржым садикыш нангаен кодыш да вигак пашаш куржо. А туштыжо Ольгам уже йомдареныт. Но тудыжо шкеж нерген нимом ыш ойло, лач «Оггулышто лийынам» гына мане.

Олег, тиде кечын паша коклаште ватыжым ужо гынат, ик мут пелештыде, эртен ошкыльо. Тудыжын эсогыл шинчавўдшат лекте. Шортмыжым ончыкташ огыл манын, вуйжым ўлыкыла ынген, шке пашаж дене кайыш.

Кече почеш кече эрта. Ольга ынде ўдыржў дене коктынак илат. А Олег тиде жапыште ик самырык ўдыр дене илен ончыш, но шот ыш лек. Иктынат тудын койышыжым ончен шинчымыже ок шу.

Еш илышыште лекше нелылыкым Олег арака полшымо дене мондаш төчен ончыш. Пашашкыжат лавыран вургем дене кошташ тўнгале. Йўмыжлан көра тудым вашке паша гычат луктын колтышт. Тунам гына Олег ватыж ден ўдыржым шарналтыш.

Икана тудо садик воктен Ольгам вашиле да проститлаш йодо, уэш пырля илаш тўнгалаш шонымыжо нерген ойлыш, но тудыжо марийжым колышташат ыш тўнгал, савырнен гына ошкыльо.

Тыге Олег телефон ментыла шкет шоген кодо.

ПИАЛ ДЕК КАЙЫМЕ КОРНО

О й л ы м а ш

Эр мардеж юалгын пуалеш. Могырлан йўштын чучеш. Оксиням аваже, эрдене эрак кынелтен, шке олмешыже фермыш ушкал лўшташ поктен колтен.

Ныл шагат эр. Самырык ўдырын эше малымыже шуэш. «Пырля тунемше йолташ ўдырем-шамыч эше тамле омо дене малат. А мый кажне кечын гаяк фермыш пашам ышташ коштам. Молан мыйже тыгай пиалдыме шочынам гын? Чаманен налше ачатат уке. Ачатат умылен моштыдымо. Эше шўжарем-влак улыт. Эн кугурак улам, да кажне пашалан авам мыйым кычкыра», — ўдыр семынже муланен ошкылен. Теве фермыш толын шумыжымат ышшиж. Тудым моло доярке-шамыч вашлийыч.

— Ой, Оксиням аваже адакат олмешыже колтен, — нунын кокла гыч иктыже мане. — Тыгай самырык ўдырын тазалыкшым авже кызытак шолдырта. Тылат але тунемман да тунемман. Пашам ышташ эше шуат.

— Мыйже вет тунеман, — ўдыр вачештыш. — Вашке пашам пытарем да школыш каем.

Мутланымашке Майрук кока ушныш:

— Тунеманыже тунемат, ўдырем, но вет силосым ну малаш пеш неле. Кыдалетым ондакак пытарет. Вара көлан күлат? Теве пошкудо Кычыриетымак ончал. Самырык ўдырак ферме пашаш кошто. Мален темде, эрдене эрак

толеш ыле. Чумыр пашам ыштен шуктен. Пуд нелытан кугу ведрат, ужат, кушко шуктыш? Ынде тудым кө онча? Самырыкак кыдал дене черланен возо. Тыгай гоным иктат чаманен огеш нал. Вүдым конден пуышат, вакшышым ващталтен пуышат уке улыт. Таза улмет гоным веле чылалан күлат.

«Авам поктен колта гын, мыйже мом ыштем? — Оксиня семынже шоналгыш. — Майрук кока чыным ойла. Черланен возам гын, енлан огыл, шке авамланат ом күл». Вара, ведрaм налын, ушкал лүшташ шинче. Изи кидше дене кугыен семынак лүшта. Ынде чыла пашам ышташ тунем шуын. Киндым күэшташ, кочкаш шолташ, сурт коклaсе моло сомылым шукташ Оксинялан нелын чучын огыл. Паша деч лүдын шоген огыл. Школышто пырля тунемше йолташыже-влак югунам Оксинялан тоштырак вургемым чийымыжлан койдаренрак ойланыт. Удырын тунам шинчавүдшө толын гынат, тудым шылташ тыршен.

Школым пытарымекыже, шкаланже келшыше профессийым ойырен налын, Оксиня олаш тунемаш кая. Тудо медшүжар лияш шонен. Удыр «шөртнӧ» кидан лийын. Яра жапше улмо гоным түрлӧ кидпашам шуктен. Тудым ужален, оксам ыштен. Тыге шкаланже келшыше вургемым налаш йӧн лектын. Тунемашат ӧрканен огыл. Йолташыже-влакат тудым пагаленыт. Вет Оксиня моло семын, «Мый кө улам?» манын, онжым кадыртен коштын огыл. Ойгыш логалше йолташыже-шамычлан кертмыж семын полшенак шоген. А югунамже семынже тыгат шоналтен: «Молан шукыж гоным йолташ-шамыч лач тунам гына лектыг, кунам тыйын үстембал тич ала-моат уло, а польш күлмӧ гоным пеленет иктат уке?» Икана чон корштымыжо гоным чумыр секретшым йолташ удыржылан почын. А тудыжо польш кидым шуялтыме олмеш чыла тидым моло удыр-влаклан луктын каласен. Оксинялан тидыже шүмышкыжӧ күзым шуралтен шындыме гай лийын. Тылеч вара тудын йолташ удыржӧ-влак декат, рвезе-влак декат ушанже пытен. Тудо умылен: ойгыш логалмекке, иктыланат нимом ойлыман огыл, а шыл гына коштман. Мом ужметым, колметым калыкышке лукман огыл.

Ешет, кузе илымет нерген пален налыт гын, йолташ-шамычет тыйым вес семын ончаш тўнгалыт. «Молаң мыланем йорло ешеш шочаш логалын? Мемнан гайжым эре мыскыленрак ойлынесит», — Оксиня эреак семынже шонен коштын. Шкетын улмыж годым мурым муралтен:

Авай мыйым ыштен да
Ош шовычеш вўдылын.
Ош шовычеш вўдылын да
Юмо деч пиалым йодаш монден.

Вашке тунемме нагыт эртен кайыш. Экзаменым сайын кучен, Оксиня медшўжар лийын лекте. Направлений почеш самырык специалист пошкудо районыш медпунктыш пашам ышташ кайыш. Тудым ял калык пеш порын вашлие.

Оксиня ик шонто павай дене илаш тўнгале. Паша вержат тораштак огыл.

Икана медпунктыш кайымыже годым чыган-шамычым вашлиеш. Нунет самырык ўдыр деке кишла пижын шинчыт. «Мужед пуэм да мужед пуэм» гына шокташ тўнгалеш. Ончыч Оксиня лўдынат колта. Вара изишак лыплана. Шонгырак чыган ватыже, Оксинян кидшым кучен, мужедаш тўнгалеш.

— Тый, — манеш, — пиалан ўдыр улат. Ик эргыч лиш. Пелашетлан сай айдеме верештеш. Тений марлан кает.

Тиде ойлан ўдыр пешыжак ыш ўшане. Оксам пуэн, пашашкыже ошкылеш. Корно мучко ушыштыжо тидым гына шонен кая. «Тений марлан кает» манме шомакше эшеат чот ўрыктарен. Вет тудын эше качымарийжат уке.

Икмыняр жап гыч медпунктыш Овдокий кува толын пура. Кидшым пошкудыжын кугу пийже пурлын улмаш. Писын гына медшўжар Овдокий куван кидшым спирт дене эрыктен налеш да, сусыр верыш мазьым йыген, кидшым марле дене пўтырен шында.

— Вашке тўрлана, ида тургыжлане, — пашажым пытарымеке, шонгыенлан мане.

Вараже, мут гыч мутыш куснен, коктын йолташ ўдыр семын кутыркалаш тўнгалыч. Овдокий кува корштымо

кидшыMAT мондыш. Поро чонан медшўжарет тудлан утыр
гына келшен шинче. «Тыгай шешке логалеш гын, могай
сай лнеш ыле». — Овдокий кува семынже шоналтыш. Вет
тудын вуеш шушо кум эргыже уло. Чыланат кўкшō кап-
кылан, могор шўргывылышан улыт. Тудо медшўжарым
кугу эргыжлан марлан налаш шонен пышта. Оксиня во-
жылшырак лийын, садлан нимом вашешташат брын.

Овдокий куван шонымыжо вес семынрак шукталтеш.
Оксиня кокымшо эргыжлан марлан лектеш. Нуно пошкудо
ялыште, шке лōртыштышт, пырля илаш тўнгалыт. Кызыт
нунын изи эргышт кушкеш. Оксиня тугак шке паша ве-
рыштыже медшўжарлан ышта. Пелашыже колхозышто
агрономлан тырша. Шукынжо тиде ешым нагалат. Но осалым
шоншыжат улыт. Кызыт сайын илаш тўнгалат гын,
ўмбакет йўштын ончат. Тек осал енын осал шонымашы-
жым мардеж умбакырак пуал нангая, а пиалым каже
ешыш конден пурта.

ТАЧАТ ВУЧА

О й л ы м а ш

Кече кас велыш кайыш. Мардежат шыпланыш. Эрде-
не, каваш ончалмеке, йўр толгаш гаяк ыле. Каслан мар-
деж пыл орам поктен колтыш. Кече шыратен ончале.

Эрдене ен-шамыч пашашке шокшынак чиен каеныт
гын, кастене уто вургемьштым кидешышт кучен ошкы-
лыт.

Иринат таче кечылан пашам пытарыш. Душыш пурен
лекте да, ару вургемжым чиен, завод проходной деке
ошкыльо. Тиде заводышто тудо вич ий тырша. Эре ик па-
шамак шуктен шога — станочницылан ышта.

Проходной дене шуко пашазе погынен. Кажныже
мōнгжō вашка. Завод ончыч илыме вер марте автобус
пел шагат коклаште намиен шукта.

Автобус гыч лекмекыже, Ирина вигак йочасалдыш
ошкылеш. А тупгыжо тудым Юля ўдыржō вуча. Аважын
толын шумешкыже, ўдыржō воспитатель дене шкетын

гына ко деш. Моло йоча деке ончычрак налаш толыт. Кудыжым коча-коваже, кудыжым ача-аваже нантаят. А Ирина — шкет ұдырамаш, тудо ұдыржө дене коктынак илат. Ик пөлеман пачер южгунамже когылянышт шыгырынат чучеш. А мом ыштет? Весым, кугуракым, налаш окса уке.

Ирина — күкшырак капан, кугу канде шинчан мотор ұдырамаш, пөръен шинчаш перныше. Кафеш ұжшат улыт. Но Ирина шкенжым пентыдын куча, түрлө амалым муын тореш лиш. Но шүмым от ондале.

Икмыняр жап гыч тудо вес цехыште ыштыше илалшырак пөръен дене вашлиялташ тўгалеш. А тудыжо ешан. Икшывыже-влакат уже кушкын шуыныт. Ала-могай амал дене тудым Ирина йөратенак шында. Виктор — улылен колышт моштышо айдеме. Иринан ұдыржө декат моткоч поро. Паша деч вара шуко гана машинаж дене ужатен нантаен. Илалшырак лийын гынат, Ирина тудын толмыжым кече еда уло чонжо дене вучен. Мөнгыштө шкет лиймыж годымат, машина йүкым колын, эре окна дек вашкен, йоратыме Викторжо толеш шонен. Ирина тудым тунаре йоратен, эсогыл Викторын кугурак ийготшат, ешан улмыжат лудыктен огытыл. Йолташ ұдыржө-влак шылталеныт, но Ирина нигөм колыштын огыл. Вет нуно икте-весеыштым вич ий наре палат. Тиде жапыште нунын коклаште «шем пырысат» шагал огыл кудал эртен. Кунамже коктын шурген вурседылынат налыт, но вара адакат пырля лийыт.

Шукерте огыл Ирина пөржмарийжын вес ұдырамаш деке куржталмыжым пален налеш. Шүмжө пуйто азыр дене ишалтеш. Йоратыме айдеме тыге ондала.

— Тый тыге гын, мыйже ом керт мо? — семынже пентыдын манеш.

Вес пөръенжат пуйто тидымак вучен. Виктор деке тиде увер вашке миен шуэш. Когыныштын тыгай койышышт верчынак икте-весеышт коклаште улыльдымаш лектеш. Вес пөръенлан көра Виктор тудым шке дечше шўкалеш. «Ик жап йөсланем, а вара эркин мондем», — шона Ирина. Но Виктор ушыж гыч ок лек. Ирина чотак ойгыраш тўгалеш, эсогыл пашашкыжат коштмо кумылжо пыта,

мөнгүштүжат нимом ыштымыже шу. Виктор тудлан вийкуатым пуышо гай лийын. Вет йоратыме пөръен воктене гына шкендымат эн мотор, поро, пиалан ұдырамашлан шоглет. Воктенже вес пөръен лийын гынат, Ирина садак Викторым шонен. Теве тыгай йоратымаш лийын нунын коклаштышт. Арам огыл ик ушан ег тыге ойлен: «Чын йоратымаш «шинчалаш кончымо» гай, но ниго тудым ужын огыл, а чылан тудын нерген ойлат». А Ирина тачат шке йоратымашыжым вучен ила.

ВОКЗАЛЫШТЕ ВАШЛИЙМАШ

О й л ы м а ш

Таче ялыш каяш ямдылалтым. Сумкам погалтен, автовокзалыш кудалым. Кечан верыште шогаш огыл маньин, ұмылан олымбалан шинчым. Йырым-йыр калык. Мыйын семянак шукышт шочмо ялышкышт каят.

Сумкам пеленем шынден, автобусым вучаш тўнгальым. Теве воктекем кок марий ұдырамаш толын шогале. Сумкаштым мыйын сумка пелен энертыктен шындышт, да коктын умбакыже мулланаш тўнгальыч. Коеш, икте-весеыштым ятыр жап ужын огытыл. Ой гыч ой лектеш. Иктым да весым кугыркалат: кузе илымышт, йоча-влакын кузе кушмышт нерген...

Коктынат ик ялыште модын-куржтал кушкыныт. Пырля ик школыш коштыныт. Кушкын шумекышт, коктынат ёрлыж верлашке марлан лектыныт. Сандене икте-весеыштым шукертсек ужын огытыл. Теве иктыже, ала-мом шоналтен, онай историйым каласкалаш тўнгале.

— Тый мыйын кочам шарнет? — тудо весеж деч йодо.

— Шарнем, — йолташыже вавештыш.

— Вот тунам мый латкум але латныл ияш лийынам, очыни. Шке ялыштак илыше кочам деке миенам. Тунам амам папаште лийын. Молан мийымемжым кызыт омат шарне. Кошгам кочамын кудывечыштыже, тиде жапыште вучыдымын капка йўк шоктыш. Ончал колгышым — тушто чыган вате шога. Вацтарешем толын, кидшым

шуялтен, тудо мый дечем ала-мом йодо: ала иктаж-мом кочкаш, ала оксам. Ынде омаг шарне. А мыет, самырык ўдырет, тудлан «Уке» манын вашештышым. Чыган вате тиде ойлан туге чот шыдешкыш. Кугу йўкшө дене вурсе-дылын, капкам чот гына петырен лектын кайыш. Кайымыж деч ончыч тыге руал пуыш:

— Тыйын ават кызыт черле, вашке больницыш логалеш. Шкежат эре шинчавўд дене илаш тўнгалат, пиалдыме ўдыр улат.

Чыган ватын ойжым эре шарналтем, вет тудо чыным ойлен. Тунам, чынак, мыйын авам черланыш да больницыш логале. Чыган ватын ойлен кодымо чер денак пыштышт. Мыйынат илышыштем, очыни, нимогай пиал уке...

Теве автобус толын шогале. Мый, сумкам налын, вашкерак автобусыш пурен шинчым, а ўдырамаш-влак коктын тугак мутланен шоген кодыч.

ЙОМДАРЫМЕ ПИАЛ

О й л ы м а ш

Шыже. Пушенге гыч лышташат йоген пытен. Ноябрь тўнгалтыш гынат, игече пешыжак йўштө огыл. Мландат эше кылмен огыл. Йўр гына йўреш. Тыгай игечыште уремышкыжат лекме ок шу.

Теве тачат сўрет тугаяк. Йўдвошт йўр опыш. Эр мартенат тудо ыш чарне. Тыгай кечыштак ўдыр-рвезе-влак Андрейым армийыш ужатен колтат. Военкомат воктене тудын родо-тукымжо, йолташыже-шамыч погыненыт. Алина тагжат пеленжак шога.

— Служитген пörтылметым вучаш тўнгалам, — тудо качымарийжылан ўшандарен каласыш.

— Мый вашке пörтылам. Чыланат вучен гына шуктыза, — Андрей пытартышлан мане да моло призывник-влак дене пырля автобусыш шинче...

Андрейын армийыш кайымыж деч вара Алина тагжылан ик жап серышым возен шогыш, а вара чарныш. Тидлан амалжат лекте: йолташ ўдыржын сўаныштыже тудо

вс рвезе дене палыме лие. Пел ий келшымек, Андрейым вучен шуктыде, тиде рвезылан марлан лекте.

Тиде уверым ончычсо тагжат ванке пален нале. Али-налан туге чот шыдешкыше, эсогыл, служитлен ситары-мекыже, монтгыжӧ пӧртымӧ олмеш контракт почеш Чечняш ике кумылын кайыш. Туштыжо, идалык наре служитлымеке, ик бой годым боевик-шамычын миномёт гыч дӱйкалымышт годым пудештше ик минын осколкы-жо тудым нелын сусырта.

Госпитальыште шуко жап эмлалтеш. Монтгыжӧ инвалид лийын пӧртылеш. Толмекыже, эше олесе больницыште ятыр эмлате. Но вуйжым ыш саке, тӧрланемыжлан ушаным ыш йомдаре. «Мый чыла сенем да уэш йолым-бак шогалам», — тудо шканже пенгыдын мане. Лач икте гына Андрейым тургыжландара: Алинам садак монден огеш керт. Жапат тидым ыштен ыш керт. Тудлан чот шыдешкымыже шулен пытен гынат, йӧратымашыже тутак кодын.

Эркын-эркын Андрей сайынак тӧрланен шуэш. Вашке инвалидностьымат корандат. Олаштак ик заводын шофӧрлан пура. Тушто диспетчерлан ыштыше самырык удыр дене палыме лиеш. Тиде жапыштак уда могырышкыла вашталтеш: тамакым шупшаш, паша деч вара подылаш, удыр-шамычым чӱчкыдын вашталтылаш тӱгалеш. Тыгай койышыжым ужын, аваже шыталенат онча, но эргыже тудлан торжан гына вашешта.

Аваже Андрейым шкетын ончен куштен. Эргыжын кандаш ияш улмыжо годым марийже, нуным кудалтен коден, вес удырамаш деке лектын каен. Аваже больницыште бухгалтерлан ыштен. Неле лийын гынат, мотор эргым йолымбак шогалтен. Чечняште служитлымыже годым, тудын верч ойгырен, ушшат чалемын. Тушеч пӧртыл-мекыже, олесе больницыште эмлалтмыже годымат кроватьше воктене, умбакыже ончен, шортын шинчашыже шуко логалын.

Аважлан торжан вашештымыжлан Андрей йӧршеш ыш ӧкынӧ, эсогыл тудым чаманыме кумылжат ыш лек.

Пашаштыже рвезе-влак кокла гыч удырым налдымы-

же Андрей шкетын гына. Йолташыже-влак тудланат мужырангаш кўлмō нерген ушештаренак шогаг. Нунын му- тыштым колыштып, Андрей шкеж деч индеш ийлан са- мырык диспетчер ўдырым марлан налеш. Тўнгалтыш жа- пыште коктын келшен илат. Икмыняр жап эртымеке, Ольга марийжылан йочам вучымыжо нерген увертара. Вашке эрге икшывышт шочеш. Эрге йоча! Самырык вате! Эше мо кўлеш? Куанен гына плаш, но Андрейлан эре ала-можо ок сите. Паша деч вара подылшо толаш тўна- леш, а кунамже малашат огеш тол, ватыжын ўмбаг кид- шым нōлгалашат огеш аптыране. Йўмыжлан кōрак паша гыч луктын колтат. А мōнтыштō ватыже йоча дене шинча. Нуным пукшаш, йўкташ кўлеш. Андрей вес пашам кыча- лаш тўналеш. Вашке ола кōргыштō кудалыштше автобу- сыш шофёрлан пура. Но тыштат пашадаржым ватыжлан тўрысnek огеш пу — пельжым шканже кода. Подылмы- жымат огеш чарне.

Ик кенез кечын Андрей ола воктенысе ерын авто- бусшым мушкаш кудале. Тушко миен шумекыже, ончыч шкеже йўштыл лекте. А вара сер воктен покрывалым ша- ралтен пыштыш да кечеш кўаш возо. Тидын годым шин- чажлан тораштак огыл барсетке перныш. Йыр ончале — ик енат огеш кой. Верже гыч кынелын, тушко мийыш, барсеткым кидышкыже нале да почын ончале, а тушты- жо тунар шуко окса, эсогыл ончыч шинчажланат ыш ўшане. Йомдарен кодымо барсеткыжым кычалын, оза- жын тышке мōнгеш пōртылмыж деч лўдын, вургемжым вашкерак чийыш да, автобусшым мушде, мōнгыжō ку- дал колтыш. Мумо оксаж дене мом налме шогышто кор- но мучко шонкалыш. Ончыч тидын нерген ватыжланат ынеж ойло ыле, но вара семынже ала-мом шонаттыш да барсеткыжым ўстембак луктын пыштыш. Тудыжо, тынар оксам ужын, шинчажымат пашкартыш, а вара мане:

— Айда озажым кычалына.

Но марийже тореш лие.

— Мый тиде окса дене машинам налам, — тудыжо вашештыш.

Ватыже Андрейлан тетла ваштарешыже ик мутымат

ыш пелеште, семынже тына шоналтыш: «Налнет гын, нал».

Шуко шонкалыде, Андрей эрлашынак у машинам налын шогалтыш. Ынде тудлан ни йочаже, ни ватыже огыт күл. Нуным машина алмаштен. Каныш кечын жапым эр гыч йүд марте гаражыштыже эртара, а тыглай кечын, паша деч вара, йүдвошт ўдырамаш-шамыч дене пырля куда-лыштеш, эсогыл мөнгышкыжат толмым чарныш. Ватыж дене эшеат торжарак лие. Икманаш, тудым йөршын шот-лымым чарныш да ончыгесо танже Алина деке кудалышташ тўнале.

Вашке тидын нерген ватыже пален нале, но тудым марийже чот тына почкыш да мөнтө гыч лектын кайыш. Малашат ыш тол. Марийжым вучен шуктыде, Ольга эр-дене эрак Андрей деке кузежым-можым умылен налаш пашашкыже мия. Тудыжо, кыралт пыгыше ўдырамашым ужын, лўдынат колта да семынже шоналта: «Ватемже мыйым кузе чыта, вет тудым тынаре кырем, обижатлем?» Тидын гоным чонжыланат йөсын чучын колта. Ольгам, лыпландарен, ужатен колта.

Тудыжо Андрей деч вес ойым вучыш, но вучен ыш шукто. Ольга ондак мотор капкылан весела ўдыр лийын гын, а кызыт йөршеш весемын. Могыржат күжгемын, весела койышыжат пытен.

Кас марте Андрей семынже иктым да весым шонка-лен шинчылте. Ешым кузе пукшац? Оксам кушто муаш?

Кастене, паша деч вара, ватыжлан пеледыш аришым, сумка тич түрлө фруктым, тамле кочкышым налын, мөнгыжө вашкерак миен шуаш манын, машинашкыже шинче да кугу скорость дене кудалаш тўнале. Но шукак каен ыш шукто — корно савыртышыште вучыдымын то-лын лекше «Камаз» деке миен керьылте. Машинаже күртнө ораш савырныш, а шкенжым «Вашкеполыш» дене олесе больницыш нантайышт.

Ватыже, тыгай ойган уверым колын, ушдымо гай лие. Шкенжым кидыш налмекыже, кече еда больницыш кудалышташ тўнале.

Икмыняр жап гыч Андрейым реанимаций гыч пала-

тыш кусарышт. Ятыр жап эмлалтмеке, тудо эркин-эркин төрланаш тўнале. Ватыжлан чылажымат умылтаращ тырша, но Ольга больнице гыч эмлалт лекмешкыже гына марийже деке коштеш, а вара тудым кудалтен кода. Андрей адакат инвалид лийын шинчеш. Ынде тудым тиде гана аваже гына ойгырен ончаш тырша. Андрей ватыжымат сөрвален ончыш, но Ольга тудлан тетла огеш ўшане. Нуно эргыж дене коктын у ыльшым тўнгалаш шонат.

— Умбакыже ынде кузе илаш? Вет титакемлан көра пиалем эрелан йомдарышым, — чон йёсыж дене Андрей йўкынак пелештыш.

КОЙЫШАНЛАН — КОЙЫШАН

О й л ы м а ш

Кас. Шыже велеш ондакырак пычкемышалташ тўнгалын. Уремыште шыже тўс шижалтешак. Лышташ мландымбалне ковёрла койын кия. Ошкедыме годым йол йымалне кыж-гож гына шокта.

«Теве адакат мемнан деке шыже пагыт толын шуо. Вашке теле шке вийжым ончыкта. Кенез жап паща дене огешат шижалт. Шудым солет, овартет, паренте пакчаште почанат. Паща дене ояр кечыжат кўчыкла чучеш», — Андрей, семынже шонкален, йолташыжын капка ончыкыжо толын шуо да, тудым почын, кудывечыш пурен кайыш. Алёша йолташыже мончашке гына пурен толын. Андрейын пёртыш пурен шогалмыж годым лач вуйжым кушко солык дене ўштедыл коштеш ыле. Тудым вигак шке пёлемышкыже нангайыш. Почешыштак Алёшан изи шўжарже куржын пурыш. Кўтыркалымыштым ынже колышт манын, изаже тудым мөнтеш поктен колтыш. Вара коктын, шинчын, таче кушко кайыме шотышто мутланаш тўнгалыч.

Алёша, ўпшым коштен, вургемжым чиен шогале. Вашке нуно, машинаш шинчын, пошкудо ялысе клубын, дискотекуш, кудалыч. Когыныштынат ўдыр тангышт уло. Но Андрейын ты шотышто шотыат уке. Таче — икте, эрла —

весе. Кужу капкылан, мотор шүргывылышан рвезе шуко ўдыр чоным йўлалта. Кажнымым ўшандарен. куандарен мошта. Но ик ўдыр дене гына келшыме нерген шонымаш ушышкыжо ик ганат пурен огыл, очыни. Ала-молян мотор да поян ўдыр-шамыч деке гына чонжо шупшеш. Йорлыракшым мыскылен веле. Мыняр шуко ўдыр тудын верч шинчавўдымым йоктарен. Кажныже ўшанен, вучен. Теве Алёнат йўдшө-кечыже тудым гына шонен кошто. Илыш дене чеверласашат кумылжо лектын ыле, но йолташ ўдыржө жапыштыже чарен шуктыш, неле гонымжо тудлан энгертыш лие.

Андрей ден Алёна изинекак пырля модын, ик класшыште тунемын кушкыныт. Кутурак классыште тунемышт гоным Алёна рвезым йөратен шынден. Андрей, тидым шижың, тореш лийын огыл. Дискотекуш пырля куржталыныт, а вара ужатен каен. Очыни, йөратен моштыдымыжлан көра Андрей ўдырым шкеж деч шўкалеш. Я тыште, я тушто мотор ўдыр-влак шинчажлан пернат. Кажнышт деке шуаш тыршен. Туге гынат Алёнан шўмжө садак мотор рвезе верч йўлен коштын. Дискотекуште тудым вес ўдыр дене ужмыж еда чонжылан йөсын чучын колта. Шўмжө йолвундашыш волен кайыгмыла чучеш. «Ала воктекем толын шогалеш» манын, Алёна вученак шога. Но уке, тудын могырышкыла савырненат ок ончал. Ужеш гынат, вуйжым өрдыжкыла веле савыралеш. Ик жап ончен шогымекыже, Алёна чытен ыш керт, воктекемыже шке миен шога. Но Андрей, торжан пелештен, тудым шўкалын гына колта. Алёна, шинчавўдым луктын, шкетын шоген кодаш. Ўдыр-рвезе-влак ўмбакемыже ончат. Ўдырлан намысын чучын колта. Клуб гыч лектын, тудо мөнгыжө ошкылеш. Корно мучко иктым да весым шонкален кая. Андрейын ўдыр-рвезе-влак ончылно тудым мыскылен ойлымжыжо ушыж гыч огешак лек. Шонен, ойгырен кайымыж дене мөнгышкыжө миен шумыжымат огеш шиж. Пörтыш пураш ок вашке. Капка воктенысе олымбак шинчын, семынже шонкален шинча. Шкенжым тиде жапыште нигöлан күлдымө гайым ужеш. Иктым-весым шонкала. Шкенжым шке лыпландарап тыриша. Кавашке ончалеш. А

туштыжо шўдыр-влак йолгыжит. Йўд кавашке онченак, кумылжым нўлгалеш. «Тыге ок лий, у илышым тўнгалаш логалеш», — шоналтыш да мўнтыжў пурен кайыш.

Кече почеш кече эрта. Алёна пошкудо ялысе рвезылан марлан лекте. Андрейын Алёна йолташыжат ешым чумырыш. Андрей ынде шкаланже келшыше вес йолташ-шамычым муэш. А койышыжо тугаяк кодеш. Вашке шкежат ўдыр налме нерген шонкалаш тўнгалеш. Дискотекуштак олесе мотор руш ўдыр дене палыме лиеш. Тудым марлан налашак шонен пышта. Икмыняр жап гыч сўанышт лиеш. Ватыже пешак мотор, койышан, поян еш гыч. Вет лач тыгайым Андрей але марте кычале. Руш вате тудым сўан деч вара вигак олаш илаш нангайыш да шонымыж се-мын тудым кучылгаш тўнгалеш. Икманаш, Андрей ватыжын кид йымакыже пурен кайыш. Вате кузе ойла, туге ышта. Шке шонымыжым шентелан кодыш. Ватыжлан йўраш тўчен, мўнтысў чыла сомылым шукташ тўнгалеш. Пачерыштыже паша деч вара ватыжым гына вучен шинчылтеш. Йолташ-шамычымат мондашыже логалеш. Сўанлан пўлек семын ўдырын ачаж ден аваже машинам пўлекленыт. Саде машина денат Андрей огыл, а ватыже куда-лыштеш. Андрейлан шке илышыж нерген шуко гана шонкален шинчашыже верештеш. Пыгартыш жапыште тыгай ўдырым налмыжлан ўкынашат тўнгалеш. Но мом ыштет? Койышан рвезылан койышан ўдыр логалын.

МУЖЕДМЕ ПАГЫТ

О й л ы м а ш

Йўштў теле кече. Кажне пўрт тўнпык гыч шикш кўшкў нўлталтеш. Тугеже эше йўштў шогаш тўнгалеш. Лишыл кечылаште леве кечым вучыман огыл. Поран тарваныме годым веле кече левешта. Шўдыран кастене лум пырчевлакын пўрдын волымышт эшеат сўралын коеш. Тыгай годым урем гыч пурыметат огеш шу. Ўдыр-каче-шамычлан весела гына.

Теве Овдокий ватын капка ончылыныжо кычкырлыме

йүк-йүан шокта. Капкак гына почын шындыме. Вет таче Крешене арня, мужедме пагыт, тўнгалеш. Тиде жапыште ўдыр-каче-влак тўшкан погынен мужедьт. Могай ончыкылык нуным вуча? Кө марлан кая, кө ўдырым налеш? Могай марий але вате логалеш?

— Ой, Оксиня лекте, лекте! Вуеш ведрам чиен, капка гыч нигуш тўкныде лектын кайыш. Тений тудо марлан кая, — кычкырат тўшка гыч.

Молышт я пөртөнчык, я сарайыш, я капка менгыш миен керьлтыт. Метрий ведрам кучен шога. Ўдыр-рвезе-влаклан черет дене вуешышт ведрам чиктен шында, вара пөрдьктен шўкал колта. Теве Олюкланат черет толын шуо. Метрий тудымат пөрдьктен шўкал колта. Олюк сарай мogyрьшкыла гына ошкеда.

Колюш, писын куржын миен, сарай омсам почен да Олюклан кычкыра:

— Тол-тол, чечасыже капка гыч лектын кает! Ынде шуко кодын огыл!

Олюк, йүк шоктымo велкыла ошкылынак, омсам вончен, сарайыш пурен шогалеш. Чылан рўж воштыл колтат.

— Айста ынде капка гоч портышкемым кышкылтына. Мемнан ял ўдыр-влакын кушкыла марлан кайымыштым пален налына, — манеш Метрий.

Икте кудалта, весе...

— Ай, тыйже, пыльдырийже, Морко посёлкысо Ольош тангелланак лектат ала-мо! — Колюш Олюклан кычкыра. — Тыйже, очыни, Кучко-Памашыш, тыйже — Кораксолаш... А тыйжым ошат пале, мыйын пөрт окнамак онча ала-мо, — Наеклан ойла.

Адакат чыланат воштыл колтат.

Тыге мужед ситарымеке, ўдыр-рвезе-влак суртоза деч чывым йодыч. Тудыжо тореш ыш лий. Овдокий ватын чылаже латкуд чывыже да кок агытанже уло. Шкетын ила гынат, тудо чыла суртвольыкым ашна.

— Чывым кучынеда гын, тидлан ончылгоч ямдылалташ күлеш.

— Мыйын оксам уло.

— А мый мүй шыштым налынам, — шокта тўшка гыч.

А мольжым Овдокий вате шкеак лукто. Атеш вўдым, конга гыч шўчыым, сўан шарпаным, изи воштончышым ямдылен шындыш.

— А ынде, иктын-иктын вўташ пурен, кўлан мо логалеш, кучен лука, — манеш суртоза.

Метрий, шўкедытынак, эн ончыч пурен кая. Изи ончывым кучен луктеш. Тудын почеш чыланат черет дене пурен луктедат. Кўлан могай чыве логалмым пўртўнчыи волгыдышто ончалыт. А Оксинялан агытан верештын. Тудлан моткоч йўндымын чучеш. Кидыштыже агытанет «ку-ка-ре-ку-у» гына муралта.

— Ой, эше могай койышан, — манеш Овдокий вате.

— А тебе Оксинян марийже милиционер але военный лиеш, — кычкыра Олюк.

Суртоза тидын годым семыңже шоналта: «Агытан ни-могай военныйым але милиционерым огыл, а вате деч ойырлышо марийым гына ончыкта. Но тидын нерген еглан кузе ойлет, вет самырык-влак кызыт чыланат пеш вашке нелеш налыт. Чечасыже нерыштым кадыртен шогалыт». Вара, воштылалын, пелешта:

— Ынде сурткайыкдам кўварыш колтыза.

Чыланат йодмыжым шуктат. Ончыч чылаштынат чывышт ўрынрак шогат. Вара гына эркын тарванылаш тўнгалыт. Метрийын ош изи чывыже воштончышым чўнгаш пижеш. Тудын йырже гына пўрдеш.

— Ой, могай койышан лиеш ватетше. Воштончышым гына оролаш тўнгалеш. Тугеже воштончышет ок йом, — Колюш воштыл пелештыш.

— Изиш шыпрак лийза! — Овдокий вате каласыш. — Ато чывыдам лўдыктеда.

Метрий, шкенжын чывыжым ончышат, Колюшыным шекланаш тўнгале. А Колюшын чывыже мўй шыште деч огеш коран, тудым чўнга, киндым чўнгалеш. «Кыт-кыт» кычкыралеш да онжым кадыртен шогалеш. Тиде жапыштак воштончышымат чўнгал толеш.

— Тебе, ужат, тыйын чыветше мом чўнгале? Товатат, тыйынат воштончышет мўнтет гыч огеш йом, — Метрий Колюшлан мане.

А Олюкын гай чывым але марте ик ганат ужаш догалын огыл ыле. Тудо пöртöнчыл мучко «Кыт-кыт да кыт-кыт» кыдетлен коштеш. Вүдым подыленш, киндым чүнталеш, олымбак, үстембак чонештен күза. Чыланат Олюкын чывыжым öрын ончат. Үстембачын волен, адакат вүдым подыленш.

— Ой, чыташат өгеш лий! Тылатше могай орышо чыве догалын? — Овдокий вате манеш.

Оксинян агытанже муралта гына. Воштончышым чүнтал кая, оксам чүнта, сүан шарпаным чүнталеш. «Чынак тений Оксиня марлан кая гын веле, — суртоза семынже шоналта. — Пиалан гына лийышт үдыр-каче-влак. Илена гын, ужына».

Йүд лишан веле үдыр-рвезе-влак мөнтан-мөнтгышкышт каен пытышт.

Овдокий ватат, сурт-нечыжым петыркален, малаш пурен возо.

ТЫЙЫМ ГЫНА ЙÖРАТЕМ

О й л ы м а ш

Тенгече Стопан мөнгыжö малаш толын огыл. Ватыже, эрдене эрак кынелынат, вольыкым пукшаш лектын. Сырымжым вольыклан луктеш. Вүташ пуренат, казажым неш вурса. Нунышт лүдмышт дене вүта йыр кудалыштыт. Стопан вате тунаре сырэн, эсогыл шаньыкымат кышкылтеш. Йол йүкым колят, шып лие. Лумышто йол йүкет кычыр-кочыр шокта. Пелашыже шонен, шаньыкым налын, ваштарешыже капкам почо. Онча, пелашыже огыл — пошкудо Каврий коштеш. Стопан ватын сырыме чурийжым ужын, Каврийын шүмжылан чот лүдыкшын чучын колтыш. Вет тудыжо адакшым яра кидан огыл, а шаньыкан. Ик гана веле шуралта гынат, иканаште ныл рожым ышта. Але илыме шуэш. Кызытак мланде йымаке пурен возаш кумыл уке.

— Ала, — манеш, — Стопан вате пешке, шаньыкытым умбакырак шогаптет. Шаньыкытым да сырыше чури-

етым ужамат, шўмемланат шучкын веле чучеш. Ала кенеште кырымыжымат чарна. Вара ватемланже мом ойлет гын?

Стопан вате сыренак шога.

— Мом ойлет? Мом ойлет? — манеш. — «Ильци дене чеверласен» манам, да йбра. Кум кече гыч пайрем.

Каврий брын шогалеш. Тыгай ойым ыш вучо. Шогыш-шогышат, пелештыш:

— Стопан вате шешке, ала ик шўдö граммым йўктет ыле? Мокмыр дене чурием да, ужатыс, пашамат ыштен ом керг.

— Пуэм мый тылат чечасыже шўдö граммым пылыштүн гычет. Кушто шочметым мондет. Стопан дене коктын икгай улыда. Тентече эрдене, шылтен шындымем муынат, лектын каен да тачат уке. Икманаш, увер деч посна йомын.

Каврий помыжалтме гай лие:

— Ой, Стопан вате шешке, ик пеллитрым пу-ян. Мый чечасыже ойлем, тудо — кушто.

— А тыйже ужынат мо?

— Ужынам да ойлем. Енгавате дене лийын.

Стопан вате умшам карен шогале:

— Енгавате дене? Кай, кай, тыйже мом ойлыштат? Ойло-ян, кө тугай? Чечасыже мый когыляныштат шокшо мончам ончыктем. «Ойло, ойло» манам. Шуко ит сөрвалтарыкте.

Каврий манеш:

— Мылам ончыч кленчам темалте. Вара чыла ойлем.

Стопан вате вашке гына пöртйымачын ик кленчам темен лукто. Каврий, тудым кидышкыже налын, шенте-чынак каяш тарваныш.

— Эй, тый кушко вашкет? — Стопан вате чарыш. — Ынде ойло, кушто, кө дене?

— Палет вет шкет ильше Ондри ватым. Тудын дек кае. Адак мыйжым гына ит ойло. Ужынат, колынат отыл, йбра?

Стопан вате, кузе тидым кольо, туге Ондри вате деке тарваныш. Миен шуын ончале, капкаштыже көгөн кеча.

Сырен, мөнтгышкыжö пöртылеш. Каврийын ватыже,

капка ончыкыжо лектын шогалынат, марийжым пеш ончыштеш. Пошкудыжым тогдайынат, йодеш:

— Каврийым ужын отыл? Тенгече кастене йӱшӧ лектын каенат, тачат уке. Ала тыгай йӱштӧ кечын иктаж вере йӱшӧ кийылтеш. Чыла вере ончышт савырнышым, ни-гуштат шым му.

Стопан вате, нимом ойлаш ӧрын, шып гына лис. «Ала ойлаш, ала уке», — семынже шоналтышат, шке марийжым вурсаш пиже:

— Мыйын Стопанемже тенгече эрдене лектын каен да эшеат толын огыл. Адакшым пеленже ик кленча аракам шолышт нангаен.

— Тудыжо вет тенгече Учимсоланште коштеш ыле. Ала-кӧлан чодырашке пулан кудалыч.

Тыгодым ончал колтат да Стопаным тогдаят. Тудым кок вечла кучен кондат. Стопан мурым гына муралта:

— «Ветер с моря дул...»

— Ой, керпак, мардежет плотина веч пуалеш аман.

Стопанын шӱргыжӧ шӱчан пытыше. Вургемжат шемемын. Ватыже нимом ойлашат ӧрын:

— Тиде шем няже кучеч лектын?

— Пошкудо ял рвезе кочегарлан ышта, — манеш. — Тенгече мемнан пошкудылан пуым кондаш чодырашке миеныт, а тудыжо моткоч йӱшӧ лийын. Кочегаркыш пурен гына шуо, тунамак йӧрлын кайыш. Таче адакат мокмыр шӧраш муыныт.

Ватыже Стопаным кидше гыч кучыш да, «Ой, Стопанем-чукаем» манын, коктын мӧнгышкышт каяш тарванышт. Тидын годым Стопан вате Каврий ватылан ойла:

— Тый шкет илыше Ондрий вате деке каен ончал. Каврийым ала тушанак кучет.

Каврий вате вашке гына пӧргышкыжӧ пурен кайыш. Ӱмбакыже арурак фуфайкыжым лупшалын, уремыш тарваныш. Лач тиде жапыште ваштарешыже Каврий лӱнтен пура. Ватыже тушанак вурседылаш пиже:

— А-а, тыйынат таче ветер дуэт да-а? Ну-ка мыланем чыла ойлен ончыкто-ян! Кушто ыльыч? Ондри вате дене лийынат да?

— Тыйже, тыйже мом ойлыштат? Кө тылат ойлен? Тушто лийын омыл.

— Вара кушто маленат?

— Пётр Васильевич дене маленам, тунар чот йүшө лийынам.

— Шойыштат! Ойло чыла! Тендан коклаште мо лийын?

— Кай, мом тыгайым ойлыштат? Кузе тыгайым ойлен кертат?

— Тый мылам чыным от ойло да? Ала, Юмо вашгареш шогалын, онетым ыреслет?

Каврий лүдын колтыш:

— Ыреслем, ыреслем. Вара мом налат тыге ыреслыме дечынже?

— Ах, тый миенат да Ондри вате деке?

— Уке.

Каврий, юмылук ваштареш шогалешат, онжым ыреслаш тўгалеш да семынже ойла: «Товатат, миенам вет Ондри вате деке».

Ватыже, ыреслымыжым ужешат, йодеш:

— Каврием-чукасм, чынак миен отыл мо?

— Онемат ыреслышым. «Миен омыл» манным. Тый дечет молым иктымат ом йөрате. Тыйым гына йөратем. Шижат, кузе шүмем кыра, «Теве лектын возен веле» шонет.

КУШТО САЙ ИЛЫШЫЖЕ?

Мыскара

Юалге шыже кас. «Мый гына куатан улам» маншыла, мардеж шүкшө пörтын калайжым лунша. Лоч да лоч гына шокта. Шкет улмо годым лүдынат колтет. Руш манмыла, инфаркт лиеш. Валидолым гына налын ямдыле. Тыгай йүкеш йүдым помыжалт кает гын, чытырен гына княш логалеш. «Ынде мом пытара тиде мардеж?» — семынет шоналтет.

Васлий вате Оксиня изи тошто пörтыштыжө шкетын гына ила. Ынде тудлан тунемын. Марийже ныл ий ончыч

он тўня дене чеверласен. Йочаштат уке. Мардеж йўкым колыштын, йўдомыжат йомын. Иктым-весым шонен кия. Окна декат каен ончалеш. А уремыште нимо огеш кой. Пычкемыш. Лач пий гына коклан урмыжалта. «Пий урмыжмо тиде сайлан огыл. Товатат, ойгылан», — шоналта Оксиня. Онжым кум гана ырслен, мөнгеш шокшо вакшышышкыже пурен возеш. Возын гына шукта — ала-кө окнам пералта. «Ой, кө тушто тыгай йўдым йомын коштеш? Көлан мо күлеш лийын?» — шоналта, вара йўкын йодеш:

— Кө тушто?

— Мый, мый, Оксиня!

— Кө?

— Микига улам!

— Тыланетше мо күлеш?

— Ала шүдө граммет темет ыле? Кутырышашем уло.

Пурто.

— Йўдым кутырыман огыл. Малыман. Кай лучо мөнгышкет.

— Пурто ыле...

— Кеч мыняр сөрвале, садак ом пурто!

— Эх, тыйым...

Микита тыгеат-тугеат Оксиням сөрвалыш. Сенен ыш керт, савырнен, мөнгыжө ошкедашыже логале.

Оксиня. «Могай кутырымашыже уло» манын, шоналтыш. Илыш нерген кутыраш пелашыже уло. Мо күлеш лийын гын? Ватыже, очыни, граммжым темен огыл. Садланак дыр кутырымо амал дене йодаш толын. «Ну, йөра, пеш күлеш, мом вуйым коршгарем тидлан көра. Оксиня кидшым лупшале. Шокшо төшакышкыже пурен возо. Ик велкыла савырна, вес велкыла, но омо огеш тол. Кынелын, тентече толшо «Жизнь» газетым ластыклаш тўнгале. «Мом гына возымо огыл? Кай-кай, тидыже мом толаша? Тыгеже лийынжат огеш керт дыр? — семынже кутырен кия. — Адакат Пугачёва ден Галкин, Киркоров ден Распутина, эше Стоцкая тушкак ушнен. Тудыжо молап күлеш лийын гын? Чылт окмак. Газетым лудде, чылта палаш лиеш. Кажне гана нунын нерген гына возат. Нигө нерген возаш

öрыныт гын веле? Окмак-шамыч. Мыйын нерген монь возыман. Кузе шкет ұдыраман илен. Ялыште вет — ой-ой-ой. Тиде тылат Бразилиет огыл. Карнавалыште гуляен коштмет гай огыл. Эше туштыжат кофейный плантациялыште пашам ыштыман. Сай, йолагай илышыже кушто гын? Бразилий кинотым ончет, да лудман веле. Ой, тиде илыш огыл, илыш огыл. Шкемын ялемак пеш чапле. А мый эше сай илышым мужед шинчылтам. Оксат гына лийже — чыла уло. Вот эше кугу ойго: оксажым кушто муаш? Пакчам куралаш — окса күлеш, иктым-весым ыштет — окса. Окса деч посна нимом ыштен от керт. — Умбакыже ластыкла. — Увертарыман-влак. Тидым лудде эртыман огыл. Мом гына огыт ужале, мом гына огыт нал. «Пальме лийына» лукшо пеш кумда верым айла. Ончал лекнаш тидыжым. О-о-о, шкенышт нерген эше кузе возат вет. Ала сай улыт, ала уке. «Услуги» лук. «Грузоперевозки». Мыйын нимом кондаш, нангаяш огеш күл. Мешакыш оптем да шкак нумал нангаем. Ай-ай-ай, «Гадаю, приворожу, верну любимого». Чыташак ок лий. Йоратыме енем ынде от пöртылтö. Мужед шинчаш нимолан. Юмо кузе пүрен, туте лиш. Сымыстарашыже, ой, мый шке пеш кертам. Шинчам пылт пүялам гын, тунамак мыйын лийыт».

Оксиня, газетшым ластыкленак, мален колта. Эше нине увертарыман-влак омешыжат кончышт.

КҮТҮ КҮТЫМАШТЕ

О й л ы м а ш

Эр. Кече шке йоллажым чыла вере шарен. Агытан-влак, үчашен-үчашен, «ку-ка-ре-ку-у» мурыштым йонгалтарат. Олыкышто эр лупс кече дене йылгыжын кня. Урем дене комбо ден лудо-влак ерыш йүштылаш волат. Чыве-шамыч, игыштым погалтен, кече лекме почешак пакчашке йырангым удыраш лектыныт. Вольыкынат кече мучко вүташте шогаш кумылжо уке. Тудат кумда олыкышто яндар юж дене шүлалгынеже, ужар шудым кочнеже. Садла-

нак, капкам почмеке, уремыш куанен лектын кая. «Му-у-у» да «Ме-е-е» гына шокта.

Күтү урем мучко вола. Микита командир семын ончыч ошкылеш, а Васлий шентеч покта. Ял кугужак огыл, садлан шорык ден ушкалым шырля күтат. Васлий чүчүжым полшаш йодын. Шкетын күгаш огеш лий. Ял изи гынат, а вольык пешак шуко. Вет ен-шамыч ынде кум-ныл ушкал дене ашнат. Ялыште кызыт оксажым вольыкым, пакчасаскам да емьжым ужален гына ыштен налыт.

Ял гыч лекмеке, Васлий монден кодымо сумкажым шарналта. Солажым Микиталан пуэн, мөнтгьжө кая. «Ик кленчам пеленем налаш гын веле», — семынже шоналта. Сумкажым налешат, ватыжын шылтен шындыме аракажым луктеш. Ик кленчам темен налеш да сумкашкыже шында. Пасуш миен шумекыже, Микита чүчүжө йодеш:

— Ала пеленет ик кленчам налынат? Ато пешак чот йөсланем: вуем коршта, шүлашат йөсө.

— Налынам. Ватемын шылтен шындымьжым кычал муым, — Васлий кленчам луктын ончыкта. — Кечываллан вольыкым малаш пыштена, а вара, аппетит лекше манын, кочмо деч ончыч изишак подылына.

Но Микита тыгай ойжымак ыш вучо. Пешак подылнеже ыле. Ынде тудо вольыкым огыл, а кленчам гына күташ тунгале. Клевер пасушто вольыкет ласкан гына кочкын коштеш. Васлий, нимом тугайым шижде, изишлан пүнчерлашке понгтым ончалаш пурен кайыш. А понгтет икте коеш, весе... Кажныжым поген кайымет шуэш. Васлий куанен веле. Пакетным темаш толаша. Поген кайымыж дене умбакырак каен колтымьжымат шижын огыл. Мөнтешла каяш огыл манын, корно дене лектеш. Онча, вольык уже маленат кынел шуктен, ерыш вүд йүаш вола. А күтүчө Микита огеш кой. Чыла вере ончышт савырныш. Трук пылышыжлан мурымо йүк солна:

Кожла воктен касм ыле,
«Корным йомдарем» шонем.
Ик чаркажым йүам гын,
«Ушым йомдарем» шонем.

Муро йүк почеш кая. Онча, Микита, кидым рүзен-рүзен, мурым мурен кия. Тудо — пеш тале гармоньчо. Тиде жапшыште лач гармоньжо гына ситен огыл. Кажне сүаныш тудым гына гармоньчылан кычкыралыт. Содыки кленчажым күтен шуктен. А вольык нергенет монден. Васлий сырен, Микитам вурса. А йүшым мом вурсет. Ик пылыш гыч пура, а вес пылыш гыч мардеж чодырашкыла пуал нантая. Микита ынджжым шкежат вольык тўшкашке ушна. Нылйола гына шорык почеш коштеш. Васлий кечывал кочкыш деч посна кодын. Барбос дўман изи шем пийышт Васлийлан лач муным гына коден. А молжым чыла кочкын пытарен. Солажымат йомдарен.

Вашке кас шуэш. Вольыкым пурташ жап. Микита эшеат огеш айыклане. «Ынде кузе күтүм пуртыман?» — Васлий семынже шона. Урем мучко Микита мурым гына муралтен ошкылеш. Васлий кленча налмыжланат өкыпен. Тудлан пеш йондымын чучеш. Икымше күтү черетыштак тыгай туткарыш догалын. «Вес кечын Микитам кычкырадаш але уке?» — Васлий семынже шоналтын.

МЫНЯР ТОЛАШЕТ, ТУНАР ОТ ЙӨРӨ

О й л ы м а ш

Икана Метрий вате Овокля үдыржө-влак деке олашке унала миен толаш шонен пышта. «Жап эрта да эрта. Тыге огыл, миен толшаш, — шоналта. — Чылан ешан улыт, пашам ыштат. Жапым муаш огеш лий».

Ик кечын, эрдене эрак, автобус шогалме верыш тарвана. Метрий суртеш шкетын кодеш. Мөнгысö чумыр вольыкым ынде тудлан пукшен-йүктен шогалташыже логалеш. Тиде ок сите, эше пöрт тич таракан-шамыч пошенит. Малашат волям огыт пу. Йүд пычкемыште потолок гыч, шылт да шолт гына шоктен, күварыш камвозыт. Овокля нимом ышташат öрын: «Нине вүрйүшö-шамычым кузе пытарыман? Вет ынде нуно пошкудо-влак декат илаш кусненыт».

Метрий ватыжын пöртылмашеш таракан-шамычлан

мучашым ышташ шонен пышта. Түрлө ой-канаш почеш түрлө аярым ямдыла да чыла вере йыген шында. Эрлашын, мален кынелмекыже, ончал колта да öрыктарыше сүретым ужеш: вүрйүшö-влакет чыланат кўварыште йольштым кўшкыла шогалтен кият. Суртоза куанымыж дене, такмакым муралтен, кушталтенат колта.

— Ну, — манеш, — кувам куана. Тыгай кутызам кузе Гиннессын рекорд книгашкыже от пурто. Вет сутка жапыште чумыр вүрйүшö кашакым тўнчыктарен кертynam. Вот тиде да! Кувам куанымыж дене, очыни, мыйым йöршын шупшал пытара. Каен, пошкудем деке миен толшаш. Тек тудат тидын нерген пален налеш.

Метрий, тарванен, пошкудо Каврий деке лектын кая. Пöртыш пурен шуде, тудым кычкыраш тўналеш. Каврийын пылышыже лешыжак огеш кол. Оккўл шомакым гын тора гычак колеш. Куваже иктаж-могай пашам ышташ йодеш гын, «А-а, мо-о?» гына манаш тўналеш. «Ушдымо йолагай пырыс!» манеш гын, «Мый тыгай омыл» манме гыч веле шокта.

— Каврий, манам, Каврий! Тый колат, уке? Ну ынде мыйым кувам öндал, шупшал пытара. Вет пöртыштем чумыр вүрйүшö-шамычым пуштын пытаренам.

— Могой вүрйүшым?

— Могой-могой? Таракан-влакым. Ужат, могой пöлек тудлан лиеш. Куана дыр?

— Мыйынат пöрт тич улыт. Ала секретет ойлет? Мыйат тыйын семянак кувамлан пöлекым ыштем ыле.

— Вескана ойлем. Кызыт жапем уке. Вашке кувам ола гыч толын шуэш веле.

Метрий, омсам лоч чўчын, лектын кая.

Овокля, куанен, мöнгыжö толын пура. Кок кидыштыже кугу сумка. Метрият куважым куанен вашлиеш.

— Ой, мо тыгай? Ала-мо укеда чучеш.

— Кузе от шиж? Толмашешет чыла тараканым пытарен кертynam.

— Ой, Юмыжат, могой ойго вуча гын? Ой, ой, молан тыге ыштылат?

— Кузе молан? Тараканым пытаренам, да ойго вуча

мо? Чечасыже пошкудо Каврий деч конден пуэм. Айда ашне. Тылат мыняре толашет, тунаре от йөрө.

Теве тыге вет. Метрий Овокляжлан куан пөлекым ыштен ыш сене.

КУЗЕ ОЙЛАТ, ТУГЕ ЛИЕШ

О й л ы м а ш

Юалгырак мардеж пуалеш. Шокшо кенгеж кечын тыгай годым шўлалташат ласкарак. Ужар шудо, сөрал пеледыш тамле пушым чыла вере шарен шынденыт. Олыкысо мөр кече лекмым вученак шога, чевер, мотор поянлыкше дене кажнын чонжым йўлалтара. Чылажымат пурлын ончымо шуэш. Чон йўленак йўла. Тыгай кенгежым кө ок йөрате.

Оксиня куват, кенгеж кечылан куанен, яндар южыш шўлалташ лектын. Могыржыланат ласкан чучеш. Теле мучко пörтыштö киен эртаренат, кызыт тудлан уэш шочмыжла чучеш. Тыгай сай кечын иктаж деке уналат миен толаш уто огыл.

Оксиня кува унала кошташ пеш йөрата. Мөнтгыштыжö шкетын огеш иле гынат, ала-молан чонжо öрдыж верлашкат шупшеш. Ожнысо семын олаш чўчкыдын коштын огеш керт. Тудын тушто кок ўдыржö ден эргыже ешышт дене илат.

Ик чевер кечын Оксиня олаш икшывыже-влак деке миен толаш тарвана. Ялысе костенечым погалтен, эр автобусыш лектеш.

Остановкышто калык тич погынен. «Тынарынже кушко каят? Мыйже кеч йочам деке каем», — семынже шонатта.

Теве автобус толын шогале. Чыланат тарванылаш тўналыч, икте-весым шўкедыл пурат. Оксиня кува — пеш писе айдеме. Онжым ончыко кадыртен, пуренат шогалеш. Автобус тич калык. Оксиня кувалан шоген каяшыже верештеш. Котомкажым сидене йымак шўкалын, йөнештарыме пучым пенгыдын кормыжтал шогалеш. Ик велке,

вес велке ончалеш. Шинчажлан шинчыше самырык ўдыр перныш. «Кай, тыге огыл. Йодын ончышаш, ала вержым пуа», — шоналтыш. Калыкым шўкедыл-шўкедыл, ўдыр воктеке толын шогалеш да, лап лийын, тудын деч йодеш:

— Ўдырем, йолем пеш коршта. Ала веретым пуэт ыле?

Ўдыр, вуйжым кўшкыла нўлталын, Оксиня кувам шинчашўржў дене ончале:

— Тыгай шонго-влаклан кызыт конгга шентелне кийыман, автобус дене перныл коштман огыл.

Тыгайым колмеке, нимом пелацгашат ўрат. Ўдырын мутшо шонгыенгын чонышкыжак логале...

Вашке кенгежат эртен кайыш. Шўртнў шыже толын шуо. Оксиня куван уныкаже ўдырым налаш тарванен. Теве качын суртыш орўнгымат конден пуртат. Оксиня куван шўмжў теве-теве йолвундашкыже шумеш волен кая. Ўдыр ўмбак ончалын, автобус дене кайымыжым шарналтыш. «Але марте ўдырем ден веным конгга шентелне ашнен огытыл гын, ындыжым чынак конгга шентелне кияш логалеш», — семьже шоналтыш шонтыен.

ШЎРТНЎ КЎРШЎК

О й л ы м а ш

Кенгеж эр. Майрук кока кухньышто пеш вучыматылеш. Кочкаш шолта. Тудо тошто пўртыштыжў шкетынак ила. Телым тушто моткоч йўштў. Кечеш кок-кум гана конган олтет гынат, шокшо огыл. Шеракан пуым гына арам йўлалтен пыгарет. Садлан тений тудо у пўртым чогаш тўнгалын. Ялыштак кум чогышым муын. Шкежат кертмыж семын полшен шога: кечеш ныл гана нунылан кочкаш шолтен пукша. Лўмынак ик тагажым шыллан шўшкылын. «Пўрўен-шамычлан, — манеш, — шылан кочкышым кочман. Ато кушеч куатшым налыт?»

Майрук кока шижынат ыш шукто, чогышо-шамычет пуренат шогальыч. Суртоза эр кочкышым тыманмешке ўстембалам пўген шындыш.

Куатым поген, пөръен-влак тунамак пашалан пижыч. Иктыже траншейым кўнчаш тўнгале, а коктынжо кўым нумалаш пижыч. Кенета траншейым кўнчышö пөръенет кольмыжым öрдыжкыла кудалтыш. Кок могырышкыла ончалын, Майрук кокамат ондален поктен колгыш.

— Кай, — манеш, — кевыт гыч пероскым налын тол. Ато таче пеленем налаш монденам.

— Ой, чечасыже, чечасыже кондем, — манын, суртоза кевытыш ошкыл колтыш.

— Ончалза, мый мом муынам!

Коктынат, вуйыштым ўлыкыла ыштен, ончал колгышт да верешыштак тўнгын шогалыч. Кўнчаш тўнгалме лакыште шöртнö окса дене темше көршöк шинча.

— Айста вашкерак иктаж-кушко шылтен шындена, ато Майрук кока толын шуэш. Мый тудым кевытыш пероскым налаш гына ондален колтышым.

Тиде жапыште, капкам почын, Майрук кока пурен шогалеш да чылаштланат пероско пачке гыч шуялта.

Кенета кумытынат мўшкыр корштымылан вуйым шияш тўнгалыт. Стопан көршöкым мешакеш шылтен. Чыланат мöнгышкышт каяш тарваненыт. «Эрла толына» манын каласышт да чеверласен лектын кайышт.

Суртоза, нимолан öрын, шкетын шоген кодо.

ЎЯК-МУЯК ИЛЫШ ОКСАШТЕ

О й л ы м а ш

Васлий кува пошкудаем йылмылан пеш кертеш. Тый «Ошо» манат гын, тудо садак «Шеме» манеш. Ўмбалан чийыме тошто фуфайкыкымаг яклака йылмыж дене тунамак курткыш савырен шында. А шўргывылышыже рекламысе артисткын гаяк волгыдемеш. Эсогыл «Дав» шовынетат огеш кўл. Шонго улмыжым иктыланат ынеж ончыкто, шкенжым самырык самынак кучаш тырша. Йочашамыч коклаште йоча койышыжым ок йомдаре, а самырык-влак коклаште нунын самынак койышлана.

Ик мотор кечын, самырык-шамыч коклашке лектын,

шкеж дене лийше онгай историйым каласкалаш тўнгале.

— Икана, — манеш, — мужедше кува деке миенам, ончыкылык илышем пален налаш. А тудыжо тўрлым кутыркала. Тўткын колышт шинчымеке, көклян шонымаш пура. Молан мыйым тыгай илыш вуча? Мо дене Юмылан келшен омыл? Товатат, осал пашам ыштенам. Садланак тыге йёсланен илаш логалеш. Калык деч колынам, пуйто мужедше куваже пеш онгай. Шукырак оксам пуэт гын, сай илышым мужед пуа. Шагалакым пуэт гын, плокарак илышым сёра. Оксажым от пу гын, пылышетым гына петырен шич. А мыйже вет, пенсийым жапыштыже пуэн огытыл, да мужедше кува деке окса деч посна миенам. Костенечымат налын омыл. Киндым налашат ушышкеш пурен огыл. Унала кайышем годым кеч-кунамат иктаж-могай костенечым налаш ыле, а тунам йөршын монденам. Яра сумка денак миен пуренам. Садланак дыр көршөк пундаш илыш нерген гына куктышто. «Эре когарген илыже» маншыла. Илем-илем, ынде шонтемынат шуынам. Мужедше куван мутшо тугак шуын огыл. Очыни, мөнтө толын шумешкеш чодыра корнеш йомын кодын. Вот тыге лийын. Сай илышетым пален налнет гын, пеленет шукырак оксам нал. Тунам гына үяк-мүяк илаш тўнгалат. Чынжымак кызыт илыш оксаште. Оксат уло гын веле, айдеме семын илет. Уке гын, көршөк пундаш илышетымак гына ужат.

СЕРЫШЛАН ВАШМУТ

Мыскара

Йыван командировко гыч пеш сырыше пёртылын. Вет тудын ираважым поген налыныт. Тиде тудан пеш кугу ойго. Тынар ий машинама виктара, але тыгай туткар лийын огыл ыле. А тидыже Латвийыште лийын.

Йываным командировко дене Латвийыш колтеныт. Тушто тудо аварийыш логалын. Икмыняр жап эртымеке, АТП-шке начальниклан серыш толын. А туштыжо аварийыш логалме нерген серен колтеныт. Рушлат огыл, а латыш йылме дене. Начальникет шуко ок шоно. Йыван

дене пырля пашам ыштыше Василий йолташыжым кычкыралеш. Тудыжо лүдынат колта. Молан, манеш, мыйжым ўжыктат. Ала тенгече изишак подылышо лийынамат, иктаж-кудыжо чоҗен. Кызыт калык осал. Икте-весылан пийден пырыс гай улыт. Иктымат шотыш огыт нал. Тыге шоненак, начальникше деке тарваныш.

Саламталгыт, а вара пашалан пижыт. Начальникет ойлаш тўналеш:

— Мыланем, — манеш, — серышым возаш кўлеш.

Василий ўрын кая, «Могай серышым?» — шоналта.

— Тый вет курыкмарий улат, вот шкендын йылмет дене мылам чечас серет. Мо нерген возаш — каласем.

Вот тыге нуно, курыкмарий йылме дене серен, Латвийыш серышым колтат.

Шуко жапат ок эрте, Йыванын праваже толынат шуэш. Курыкмарий йылмет олыкмарий Йыванетлан кугу полышым пуэн. Латвийыште курыкмарий кусарыше лийын огылат, вуйыштым ангыртылын огытыл. Руш начальникат шуко шонен огыл, йодышлан ващмутым серыктен.

Вот тыгай онгаят илышыште лийын кая улмаш.

МАНЕШ-МАНЕШЫН КОРНЫЖО КУЖУ

О й л ы м а ш

Майрук кува пакчаштыже пешак колорад копчангтым пога, коклан шўкшудымат кўрал шуа. Семынже шешкыж ден уныкажым моткоч игылтеш. Нуно ик кугу пўртыштў нылытын илат. Шешкыж дене огыт кельшпаре. Эргыже подылаш йўрата гынат, тудым изи йочалак чамана. Кунамже ик шўдў грамм гыч коктынат «рашкалтат».

Майрук кува пакчаште кужун ыш кучалт, пўртыш пурыш. Но туштыжат шукак шинчен ыш керт, уремыш лектын кайыш. Ялыште могай ой шарлен — чыла палынеже. Шуко шоныде, пошкудо Ондри вате деке ошкыльо. Тыште тудын нерген уда мутым огыт ойло, но манеш-манешымат коштыкташ йўратыше огыл. А Майрук, мўнтешла, манеш-манешлан моткоч куана. Манеш-манешлан кўра

тудо ала-кушко шумеш конгеш. Күлеш гын, вес ялыш-
кат автобус дене кудалеш. Садланак чыла пала. Иктаж-
мом пален налеш гын, йод веле — чыла ойден ончыкта.
Уремыш лектешат, кажге егым мыскылен налеш. Шеш-
кыж нерген гын эре удам гына ойлан тырша. Но шотан
енже шкенжымак вурсен палеш.

Ынде ялыште пошкудо ўдырыг марлан кайышашыж
нерген мут шокта. Майрук эн ончычак качыжын кушто
илымыжым пален налып. Качып ялышкыже миен толын.
Чыла йодыштын. «Качыже, — манеш, — поян еш гыч, а
ўдырын пөртшат шүкшө. Кузе качымарийже налеш? Кай,
кай, кумалтышыжым кузе онта? Ой, тиде сўаныш кайы-
де огеш лий. Мом онта — кө пала. Тыгай ўдырлан кузе
тыгай качымарийже логалеш? Ала мўшкыран? Уке-е, чыла
тидым пален налаш күлеш».

Майрук ынде пошкудо ўдырым эскера.

Күтү толмым вучаш лекше ўдырамаш-влак пырля по-
гынен кутыркалат. Майрукат нунын деке ушныш. Пошку-
до ўдыр нерген пешак палынеже. Ондри вате чытен ыш
керт, вурсаш пиже:

— Мом ойлышгат? Марлан каяш тўганыт гын, чылан
мўшкыран улыт мо? Каче ден ўдыр икте-весьыштым йөра-
тен ушнат. Эн ончычак йөраташ, нагалаш күлеш. Каче
шотан гын, ўдырын пөртшым огыл, а шкенжым онча.

Мугланымашке Стопан ватат ушныш:

— Ўдыр — папаче. Яра шинчылтмыжым ик ганат ужал-
тын огыл. Эре мом-гынат ышта.

Майрук шып лие. Очыни, шкенжын ўдыр илышыжым
шарналтыш.

ПУДЫРГЫШО МАШИНА

Мыскара

Уремыште пөрьен-влак погыненыт да пеш кутырат.
Чукай Васлий, машинаже улат, умшажым петыраш огеш
шоно. Иктым кутыра, весым. Йылмылан пеш кертеш,
«чиылтенат» нуан мастар. Ялыште тудо эн ончычак «де-
вятке» машинам налын. Тўсшат пеш мотор — ошо. Ма-

шинажым кажне кечын эрыкта. Плотина воктеке кудал миен шогалешат, чыла лавырам вүд дене мушкын колта. А южгунамже, ондалкален-ондалкален, изи йоча-влакым тарла. Нунышт куанат веле. Икшыве-шамычлан урем дене шинчын кўзашат пеш кугу куан. Теве тачат, Волжск олашке миен толят, кас велеш вүд воктеке кудал кайыш.

Машинан еным мөнтгыштыжө кучаш ок лий. Түрлө сомыл дене кудальштеш. Яра шинчаш жапше уке.

Васлий, кужуйол шыналам пушенге укш дене лупш-кедыл шинчышат, тачысе онай историйжым шарналтыш.

— Таче, кечывал эртымеке, олашке пеш кудалам. Ончем, корнышто мыйын гаяк машина шога, а воктеныже пеш мотор кок ўдыр кидыштым рўзат. Мыят кудал эртен шым кай. Ўдыр-влаклан моткоч келшенам ала-мо. Ваштарешем шыргъжалыт гына.

— Ой, кай, чокым ит кутыркале, тыгае шонго могай ўдырлан кўлат? — ватыже колын шукгыш.

— Но-но, кузе тыге ойлаш тоштат? Пондашем нўжын шуэм гын, самырык ўдыр-влакет эше кузе ончалыт!

— Айда, тыйже, Васлий, кернак, ит чиялтыл, — манеш пөръен кашакат.

Но Васлий чакнаш ок шоно.

— Те, — манеш, — ончыч колыштса кузежым-можым. — Шогалым ынде. А ўдыр-влак машинаштым ачален огыт мошто улмаш. Мыят капотым нөлтал ончалыым, а тушеч шокшо пар вужге лектеш. Иктым-весым ончыштым. Машина кудалаш йөрыш огыл мо... Шкемын машина шентекем пунын машинаштым тросс дене пижыктен. Волжскыш шумеш кондаш логале. Теве стадион тураште светофор йўла. Мыят машинам шогалтен гына шуктышым, а шентечын шупшын кондымо машинат туге мыйым түкен пуа. Ну сыренам: «Чечас шокшым пуэм. Таум каласыме олмеш машинам локтылыт». Мыят, машина гыч лектын, шентеке ончалыым гын, шинчам каралтышым: ончыл сиденьыште ниго ок шинче. Кок ўдыр шентел сиденьыште улыт, сўретан журналым ончен шинчат. А мылам ни воштылаш, ни шорташ.

Тыге ўдыр-влаклан көра машинаштымаг локтыл шуэт.

Мирон Очи	3
Умылен мошташ күлеш... ..	35
Икымше йӧратымаш	49
Шӧртнӧ шергаш	53
Йӱштӧ саман	74
Тугак шулыш	78
Мӱкшотар	82
Молан тыге лие?	89
Мондалтдыме	94
Илышын кочыжо	98
Ольга ден Олег	101
Пиал дек кайыме корно	104
Тачат вуча	107
Вокзалыште вашлиймаш	109
Йомдарыме пиал	110
Койышанлан — койышан	114
Мужедме пагыт	116
Тыйым гына йӧратем	119
Кушто сай илышыже?	122
Кӱтӱ кӱтымаште	124
Мыняр толашет, тунар от йӧрӧ	126
Кузе ойлат, туге лиеш	128
Шӧртнӧ кӧршӧк	129
Ӱяк-мӱяк илыш — оксаште	130
Серышлан вашмут	131
Манеш-манешын кужу корныжо	132
Пудыргышо машина	133

Литературно-художественное издание

Светлана Бессонова
(Бессонова Светлана Аркадьевна)

Пиал дек кайыме корно

Повесть, ойлымаш-влак

Дорога к счастью

Повесть, рассказы

7+

Редакторы *А.А. Богданов, С.Д. Архипова*

Художник *М.Ю. Ключкина*

Корректор *Н.В. Иванова*

Компьютерная вёрстка *С.Д. Архиповой*

Подписано к печати 31.03.2015. Формат 84x108/32.
Бумага офсетная. Усл.печ.л. 7,14. Тираж 500. Заказ 1003

РО «Союз писателей России» РМЭ
424036, Республика Марий Эл,
г. Йошкар-Ола, ул. Красноармейская, д. 44

Отпечатано с готового оригинал-макета
в ООО ИПФ «СТРИНГ»
424000, Республика Марий Эл,
г. Йошкар-Ола, ул. Строителей, д. 95

